

Stil och ståndort

Två parametrar vid rabattgestaltning

Johnny Mattsson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Trädgårdens hantverk och design

15 hp
2011

Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

STIL OCH STÅNDORT

TVÅ PARAMETRAR VID RABATTGESTALTNING

FÖRORD

Stil och *ståndort* är två ord som man sällan ser i samma mening. Med detta arbete vill jag ändra på det. Under resans gång har arbetets titel ändrats från *Den perfekta rabatten* till *20 rabatter - 4 stilar x 5 ståndorter*. Slutligen blev titeln *Stil och ståndort - två parametrar vid rabattgestaltning*. Titeländringarna illustrerar arbetsprocessen på ett bra sätt. Idéer har fötts, utvecklats, förändrats och i vissa fall förkastats medan nya har kommit till. Efter de nio månader som jag till och från har funderat och skrivit på denna uppsats vill jag nu rikta ett stort tack till min handledare Allan Gunnarsson som alltid har kommit med kloka synpunkter på det jag skrivit. Jag vill också passa på att tacka Maria Henje för lån av böcker och Donal Murtagh och Patrik Lindgren för lån av scanner. Sist men inte minst vill jag tacka Maria Hörnlund för förstklassig biblioteksservice.

SAMMANFATTNING

Vid sidan av kokböcker är trädgårdslitteratur en av dagens mest populära bokgenrer. Studeras trädgårdsböckerna mer ingående är det svårt att finna författare som *både* refererar till ståndorter och stilar i sina verk. Med detta examensarbete vill jag förena stil- och ståndortstänkandet genom rabattgestaltning.

Avsikten med undersökningen har varit att med hjälp av växtval och annat material än växter undersöka möjligheterna att skapa en viss stil för en viss ståndort. Metoden har varit att gestalta 20 varianter av en och samma typrabatt utifrån fyra stilar och fem ståndorter. Innan gestaltningsproceduren har jag klargjort begrepp som *stil*, *ståndort* och *rabatt*. Jag har också sökt efter karaktäristika för de fem valda ståndorterna och de fyra stilarna. Definitionerna av ståndorterna bygger på texter medan stildefinitionerna har bildstudier som utgångspunkt. Olika angreppssätt för att planera en rabatt har också studerats. I gestaltningsproceduren har jag använt mig av växternas utseende, antal och placering för att urskilja en stil. Gångsystemens form och beläggning har valts för att förstärka den aktuella stilen.

Bland växterna ligger betoningen på perenner men också lignoser och lökväxter finns med. Gångsystemen består oftast av sten, grus och betong. Gestaltandet av de tjugo rabatterna har visat mig att kombinationerna av stil och ståndort är oändliga med undantag för en torr skuggig växtplats där antal arter är begränsat.

ABSTRACT

Aside from cookbooks, garden books are one of today's most popular lines of publishing. Studying garden books at a more detailed level, it is difficult to find writers who both refer to habitats and styles. In this thesis, I am to combine styles and habitats through designs of flowerbeds.

The purpose of the study has been to explore the possibility of using plants and materials to create a certain style for a certain habitat. The method has been to design twenty different flowerbeds, based on four styles and five habitats. Before the design process took place, I have defined the concepts of *style*, *habitat* and *flowerbed*. I have also searched for the characteristics of the five chosen habitats and of the four styles. The definitions of the habitats are based on texts while the style definitions have image studies as a starting point. Different approaches to how to plan have also been studied. In the design process I have used the plants' appearance, number and position to distinguish the certain styles. Materials have been chosen to reinforce the current style.

Most of the chosen plants are perennials but ligneous and bulbs also occur. The materials mostly consist of stone, gravel and concrete.

Designing the twenty flowerbeds has shown me that the combinations of style and habitat are endless with the exception of a dry shady habitat where the number of species is limited.

INNEHÅLL

INLEDNING

Bakgrund	2
Problemformulering	2
Syfte	2
Frågeställningar	3
Avgränsningar	3
Befintlig kunskap	3
Metod och material	3

UNDERSÖKNING

Ståndortslägena	7
<i>Ståndort 1</i>	8
<i>Ståndort 2</i>	9
<i>Ståndort 3</i>	11
<i>Ståndort 4</i>	12
<i>Ståndort 5</i>	13
Rabattstilarna	15
<i>Rabatten då och nu</i>	16
<i>Hur skapas en rabatt?</i>	17
<i>Den naturlika rabatten</i>	19
<i>Den romantiska rabatten</i>	21
<i>Den minimalistiska rabatten</i>	22
<i>Den japanska rabatten</i>	24
<i>Rabattstilarna – en sammanfattning</i>	27
Gestaltandet	
<i>Tankar kring gestaltandet</i>	29
<i>Gestaltningsproceduren i dagboksform</i>	29
Gestaltningförslagen	
<i>Gestaltningförslag 1</i>	39
<i>Gestaltningförslag 2</i>	41
<i>Gestaltningförslag 3</i>	43
<i>Gestaltningförslag 4</i>	45
<i>Gestaltningförslag 5</i>	47
<i>Gestaltningförslag 6</i>	49
<i>Gestaltningförslag 7</i>	51

	<i>Gestaltningförslag 8</i>	53
	<i>Gestaltningförslag 9</i>	55
	<i>Gestaltningförslag 10</i>	57
	<i>Gestaltningförslag 11</i>	59
	<i>Gestaltningförslag 12</i>	61
	<i>Gestaltningförslag 13</i>	63
	<i>Gestaltningförslag 14</i>	65
	<i>Gestaltningförslag 15</i>	67
	<i>Gestaltningförslag 16</i>	69
	<i>Gestaltningförslag 17</i>	71
	<i>Gestaltningförslag 18</i>	73
	<i>Gestaltningförslag 19</i>	75
	<i>Gestaltningförslag 20</i>	77
DISKUSSION		
	Rabattstilarnas tånjbarhet	80
	Växtmaterial/stilar	80
	Andra material/stilar	81
	Metod och tid	81
SLUTSATS		82
FIGURFÖRTECKNING		83
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		
	Otryckta källor	85
	<i>Kompendier</i>	85
	Tryckta källor och litteratur	85
	<i>Böcker</i>	85
	<i>Tidskrifter</i>	86
	<i>Uppsatser</i>	86
	Elektroniska källor	87
	Övriga källor	87

INLEDNING

B a k g r u n d

”Choosing and combining plants for borders is an art, a creative activity that for many people is the heart of gardening and the source of their passion for plants.” (Kingsbury, 2003, s. 7.)

Från tidernas begynnelse har människan haft ett behov av att klassificera och dela in ting, människor och företeelser i fack för att göra en kaotisk omvärld mer greppbar. Den främste systematikern inom botaniken anser många vara Carl von Linné. Hans teorier ligger fortfarande till grund för hur växterna delas upp i familjer, släkten och arter. Andra aspekter av trädgårdsvärlden låter sig också underordnas systematisering. Trädgårdskonstens historia kan delas upp i olika epoker. Trädgårdsväxterna kan delas in i prydnadsväxter, nyttoväxter och ogräs. Min profession inom trädgårdsvärlden är egentligen två; trädgårdsdesignerns och trädgårdsmästarens. I mitt arbete som trädgårdsdesigner kommer jag framförallt i kontakt med en typ av klassificering; indelning av trädgårdar i olika stilar. I mitt värv som trädgårdsmästare är en helt annan systematisering vanligare. Den delar in växter, framför allt perenner, efter ståndort. Stilarna och ståndorterna representerar två olika världar för mig. Olika trädgårds- eller rabattstilar för mina tankar inte bara mot trädgårdskonstens historia utan också mot kulturhistoria i stort. Litteratur, konst och arkitektur har influerat och påverkat trädgårdskonsten i alla tider. Ståndortsteorin kommer från en annan värld, den naturvetenskapliga. Den styrs av orubbliga naturlagar, oavsett tidens avtryck på kulturhistorien. I trädgårdslitteratur möts sällan de här två världarna. Med den här uppsatsen har jag velat lägga grunden för ett, om än flyktigt, möte.

P r o b l e m f o r m u l e r i n g

I många parker och trädgårdar kan man se prov på förutsägbara kopplingar mellan en viss stil och en viss ståndort. Så erbjuder t.ex. Göteborgs botaniska trädgård besökarna romantiska rabatter i Landeriträdgården (matjord, full sol), naturlika planteringar i Klippträdgården (grusjord, full sol), minimalistisk elegans vid huvudentrén (matjord, full sol), samt japansk mystik i Japandalen (humusrik jord, skugga-halvskugga). Det saknas så vitt jag vet exempel på de nämnda stilarna i andra typer av ståndortslägen och det är svårt att hitta litteratur som visar på de svårigheter och möjligheter som olika kombinationer av stilar och ståndorter erbjuder.

S y f t e

I sin bok *Utypiske haver til et typehus 39 haveplaner* (1997) undersöker C. Th. Sørensen 39 olika sätt att gestalta en och samma tomt. På ett klart och lättfattligt sätt illustrerar planerna att variationsmöjligheten vid trädgårdsgestaltning är mycket stor. I hans anda har jag med detta arbete velat undersöka spektrat av möjligheter vid utformningen av en rabatt. Syftet med min undersökning har varit att med hjälp av 20 olika gestaltungs-föslag för en och samma typrabatt undersöka vilka möjligheter och svårigheter som finns och uppstår främst gällande växtval och stilkänsla vid kombination av fyra stilar med fem ståndortslägen.

Gestaltungsforöslagen hoppas jag kunna inspirera både privatpersoner som verksamma inom trädgårdsnäringsen.

Frågeställningar

Fråga 1: Hur ”tänjbara” (med bibehållen stilkarakter) är de fyra valda rabatt-stilarna i förhållande till fuktighets-, närings-, ljus-, kemisk surhet- och vindgradienterna?

Fråga 2: På vilka sätt kan växtmaterialet i en rabatt indikera en viss stil?

Fråga 3: På vilka sätt kan andra material än växter bidra till att stärka stilkarakteren?

Avgränsningar

I mitt arbete har fokus legat på den kreativa gestaltungsprocessen. Jag har därför inte kompletterat illustrationsplanerna med planeringsplaner och skötselplaner. Tidsbrist har också begränsat arbetet. Därför har jag valt att göra följande avgränsningar;

* Växtmaterialet begränsas till max 10 perennarter, max två lignosarter (lägsta härdighet zon II) och max två lökväxtarter per gestaltungsforöslag.

* Antal av varje sort anges inte

* Antal ståndorter utgår från de fem som beskrivs av Persson 2008.

* Antal stilar begränsas till fyra.

* Ingen hänsyn tas till rabattkanterna.

Befintlig kunskap

I min litteratursökning har jag kommit i kontakt med en försvarbar mängd böcker med en klar koppling till trädgårdsdesign som t.ex. Cooper (2003), Kingsbury (2003), Nitschke (2003) och Sörensen (1997). Andra tar upp tankar kring ståndorter som Bengtsson (1997), Dunnet et al. (2004) och Persson (2008). En tredje grupp kan betraktas som lexika. Hit räknar jag Dunér och Dunér (2001), Hansson och Hansson (2007) och Vroom (2006). Också ett antal uppsatser, som Grundberg (2009) och Nyberg (2010), har visat sig relevanta för min undersökning. Själv har jag skrivit en artikelserie för tidningen Hemträdgården med fokus på ståndorter som jag också har haft nytta av. Jag har dock inte hittat någon större mängd litteratur som kombinerar ståndorter och stilar.

Metod och material

Jag har gjort 20 gestaltungsforöslag utifrån en och samma storlek och form på en typrabatt (tre gånger fyra meter). Gestaltungsforöslagen kan ses som ett korsschema mellan fem ståndorter och fyra stilar. För de fem olika ståndorterna, baserade på de i Perssons bok *Blommor och buskar* (2008), har jag gjort fyra förslag, en för varje stil, i form av illustrationsplaner.

De fem ståndorterna är; 1 - *Skugga-halvskugga, torr näringsfattig jord, lågt pH-värde, lä*

2 - *Sol-halvskugga, måttligt näringsrik frisk jord lågt pH-värde, lä*

3 - *Sol näringsrik frisk jord, neutralt pH-värde, lä*

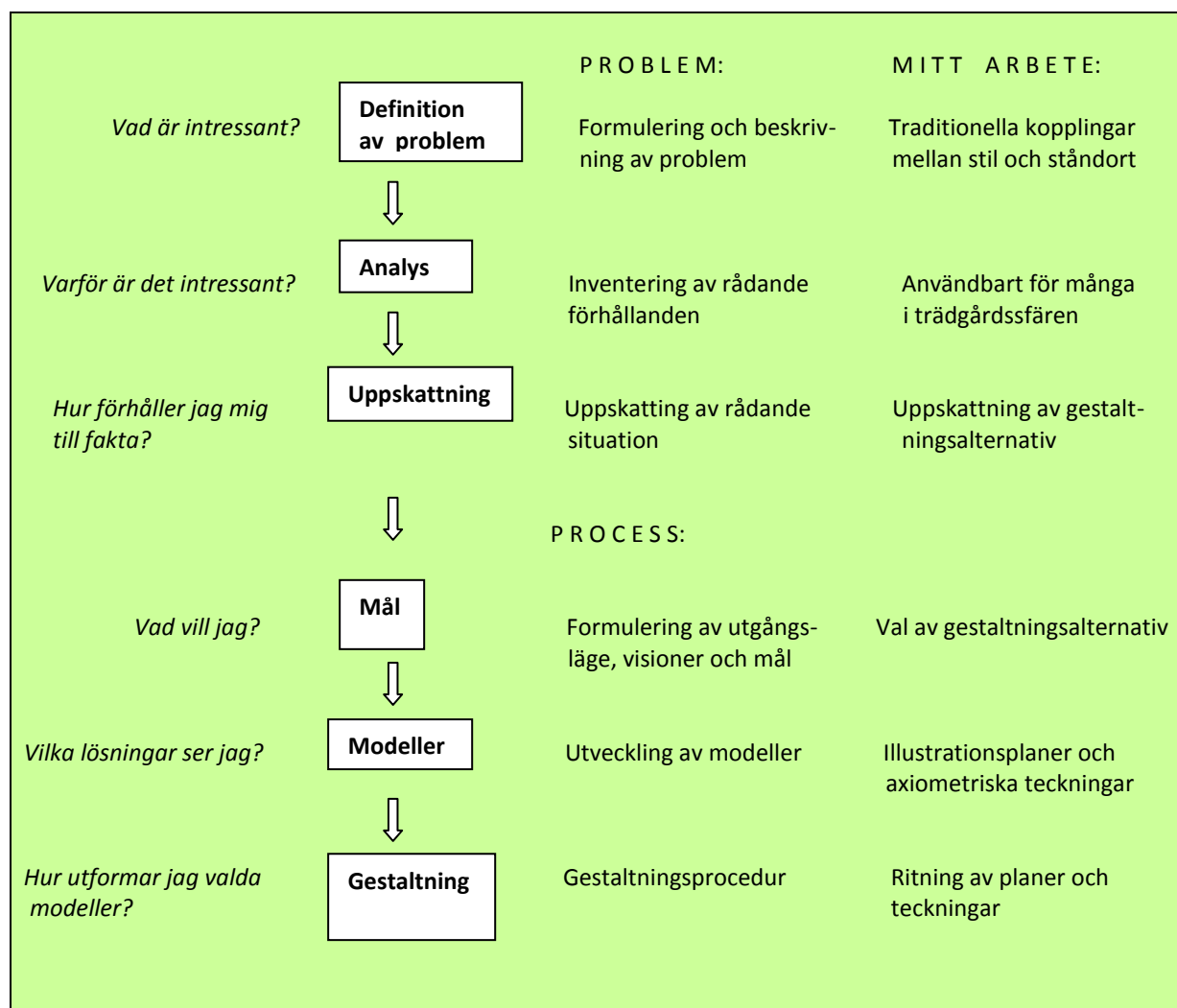
4 - *Sol, måttligt näringsrik torr jord, högt pH-värde, blåst*

5 - *Sol-halvskugga, näringsrik fuktig jord, högt pH-värde, lä*

De fyra stilarna som jag har valt att arbeta med är *naturlik*, *romantisk*, *minimalistisk* och *japansk*. De fem ståndorterna har jag valt för att täcka in de flesta av de odlingsbetingelser som återfinns i en vanlig villaträdgård. De fyra stilarna spänner över de flesta uttryck som en rabatt kan ha. Anledningarna till att jag har använt mig av gestaltungsförslag för att studera svårighetsgraden vid skapandet av stilrabatter för olika ståndorter har framför allt varit två:

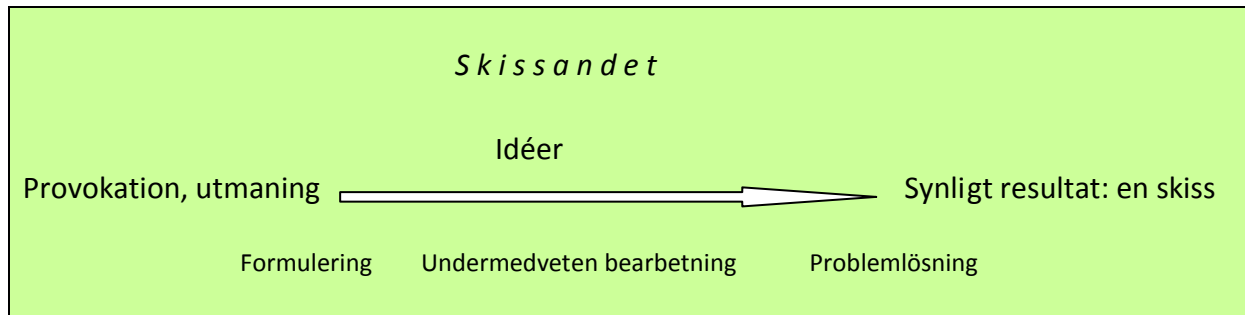
- Jämförandet av olika versioner av en och samma typrabatt med hjälp av ritningar blir tydligt och överblickbart (jämför med Sörensens idéträdgårdar).
- Det kreativa processen vid gestaltning innebär reflexioner och omprövningar av idéer.

För att definiera begreppen *rabatt*, *ståndort* och *stil* har jag studerat litteratur i ämnet. Letandet av passande växter till respektive gestaltungsförslag har jag gjort i böcker, uppsatser och artiklar med fokus på ståndort. För att särskilja stilarna har jag framför allt jämfört bilder från litteratur samt studerat egna bilder från parker och trädgårdar. Vroom (2006) tar upp en modell vid gestaltning (s. 99) som jag tycker har varit användbar för att utveckla mina egna rabattförslag. I modifierad form ses den i figur 1.

Figur 1. Modell över författarens gestaltungsprocess med utgångspunkt från diagram på s. 99 i "Lexicon of Garden and Landscape Architecture" (Vroom, 2006).

I mitt gestaltande har skissandet varit ett viktigt verktyg. Med hjälp av skissandet utvecklas tankarna på sin väg till färdigt resultat (Nord och Birgerstam, 1997). Enligt figur 2 formuleras också idéer med hjälp av skissandet.

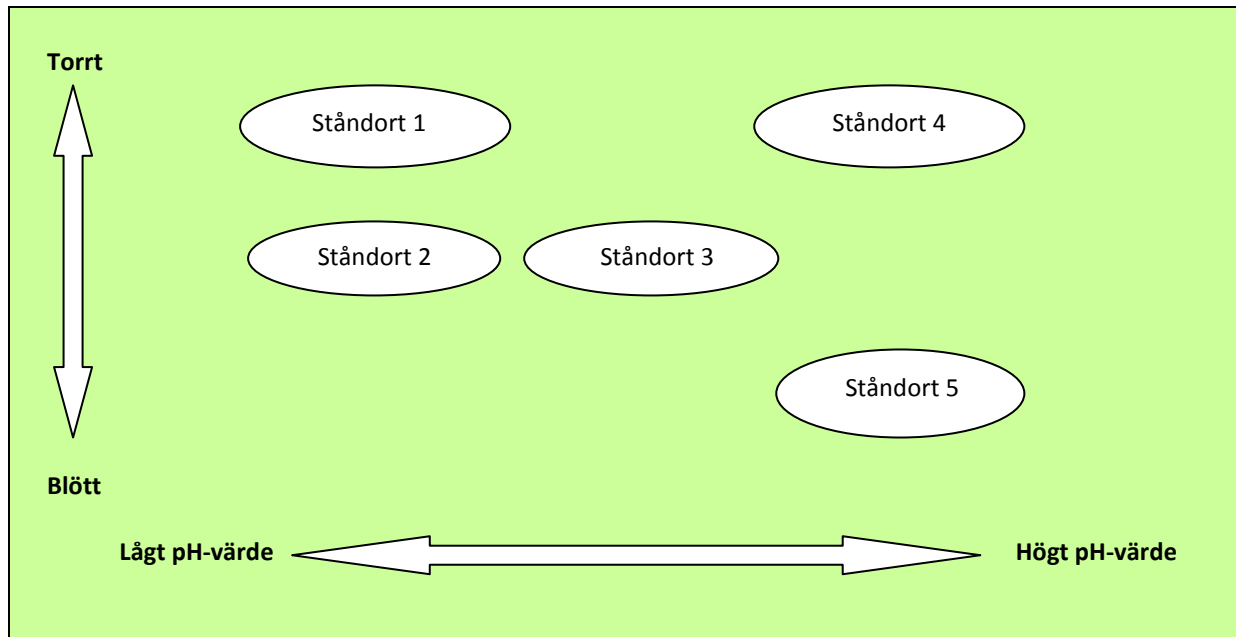
Figur 2. Författarens egen tolkning av Nord och Birgerstam 1997, fig. 1. Figuren visar vad som händer vid en snabb ögonblicklig skisshandling. En undermedvetet intuitiv process under skissandet leder fram till ett synligt resultat – en skiss.

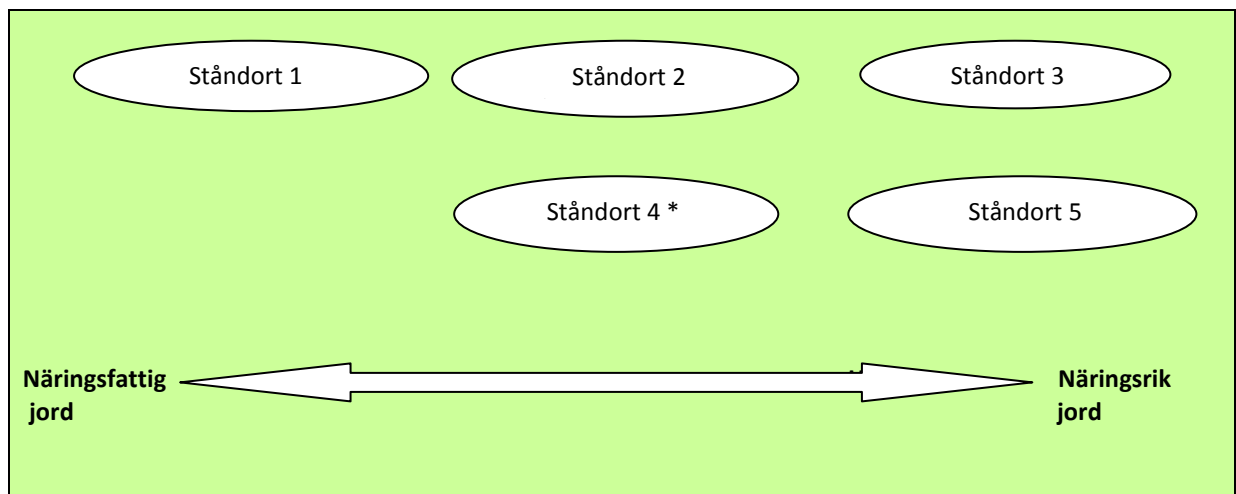
UNDERSÖKNING

Ståndortslägena

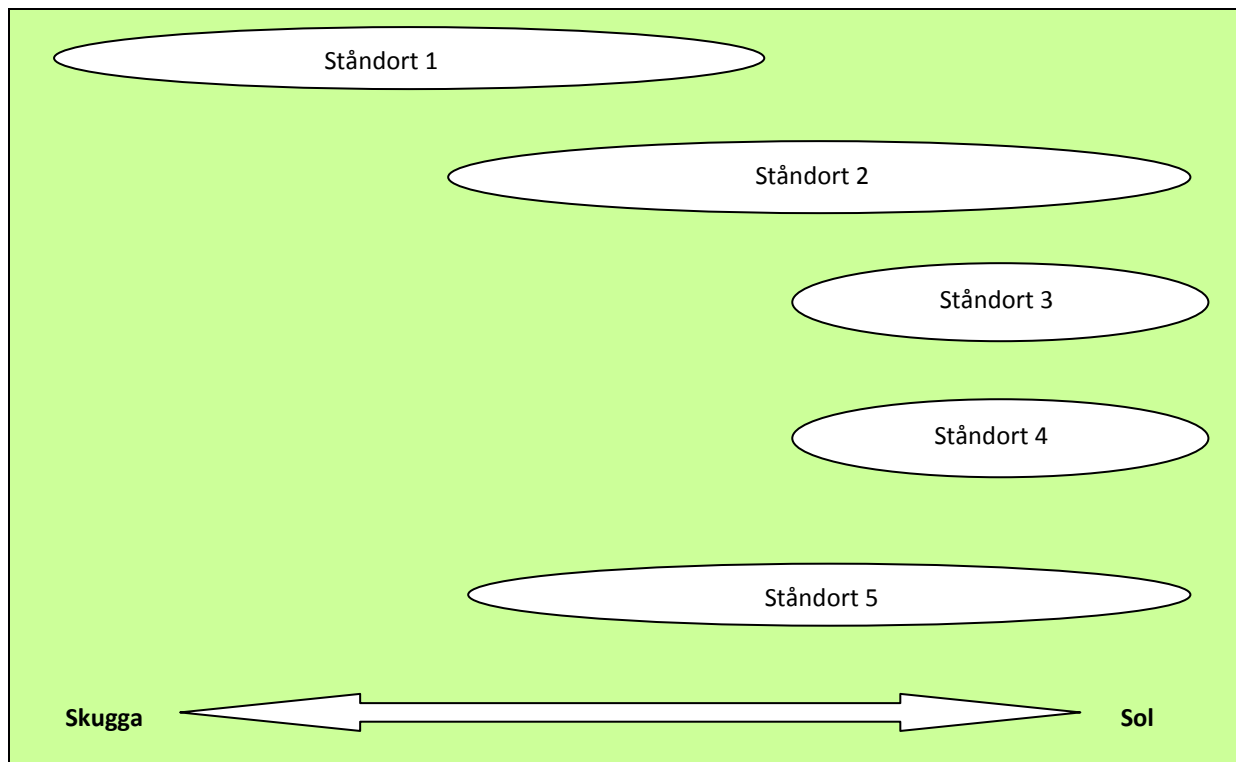
Växter kan delas in utifrån olika indelningsgrunder. I sitt kompendium *Ståndorter, lignoser och lignosanvändning* (2002) förklarar Allan Gunnarsson hur växter delas in enligt ståndortsprincipen. Med ståndort menas växtplatsen och dess egenskaper, kopplat till den enskilda växten. Variabler som påverkar ståndorten är näringstillgång, ljustillgång, vattentillgång, markens kemiska surhet (pH-värde), jordart, mullhalt, mikroklimat och makroklimat.

Figur 3. De fem valda ståndorternas förhållanden till vatten och markens kemiska surhetsgrad (pH-värde).

Figur 4. De fem valda ståndorternas förhållanden till näring. (* Ståndort 4 är generellt näringsrik men har lågt kvävetal.)

Figur 5. Ljustillgången för de fem valda ståndorterna.

När man skall anlägga en rabatt är kunskapen om växternas krav på mark och klimat nödvändiga för att få ett bra resultat. Många växtarter är anpassade till specifika ståndorter, en del med större krav än andra. T.ex. kan österlägen vara ett problem för vintergröna växter när det är tjäle i marken. Morgonsolen ökar avdunstningen från bladen medan växternas rötter inte kan ta upp vatten från den frusna jorden. Västerlägen däremot är normalt varma, skyddade och jämnt fuktiga. Detta ger bra förutsättningar för många växter. (Klevje, 2008)

Ståndort 1: skugga – halvskugga, näringsfattig torr jord, lågt pH-värde, lä

Torr skugga är kanske det besvärligaste ståndortsläget. Inte desto mindre är det vanligt förekommande. I trädgården hittar man det oftast på norrsidan av byggnader, plank och murar samt under buskar och träd vars rötter suger upp den mesta av nederbörden och näringen.

För många växter är skugga ett stort problem. Anledningen är att det är solljusets energi som driver växternas livsprocesser. För att hushålla med energin växer skuggtåliga växter långsamt. Många är vintergröna. Under våren kan de utnyttja solljuset innan trädens blad skuggar marken. Kraftiga cellväggar gör de vintergröna växternas blad tjocka och läderartade. På så sätt klarar de kyla och temperaturskiftningar under vintern. Hår eller vaxlager kan skydda bladen mot avdunstning. Flera torktåliga marktäckare är vintergröna. (Klevje, 2008)

Många av de skuggtåliga växterna är mattbildande och långlivade. Oftast är bladen ganska stora medan blommorna är små och oansenliga. De kan ha de flesta färger utan orange. Vitt är den vanligaste förekommande blomfärgen för denna ståndort, följd av rosa. Många av

växterna som trivs här har dock synnerligen oansenliga blommor. Istället är det bladen som oftast står för prydnadsvärdet. (Mattsson, 2009, 2)

Många av lignoserna som tolererar en skuggig växtplats har blad med prydnadsvärde i textur, färg och form (Kingsbury 2003). Örter och lökväxter kan anpassa sig till sommartorka och skuggande bladverk genom att blomma tidigt under säsongen och sedan vissna ned (Klevje, 2008).

I ett woodland, d.v.s. en skogslik eller lundlik plantering, kan de nedersta grenarna tas bort på buskar och träd för att skapa livsutrymme för marktäckande perenner. Björk *Betula*, bok *Fagus*, lind *Tilia* och alm *Ulmus* fungerar inte så bra i detta sammanhang eftersom de har aggressiva och grunda rotsystem som konkurrerar med perennerna, både vad gäller vatten och näring. (Mattsson, 2009, 2)

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn	Kommentar	Förespråkare
Vit skogsaster	<i>Aster divaricatus</i>			G, L
Gandelaster	<i>Aster macrophyllus</i>			M
Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>			M
Röd sockblomma	<i>Epimedium x rubrum</i>		"bra marktäckare"	T
Mandeltörel	<i>Euphorbia amygdoloides</i>			M
Flocknäva	<i>Geranium macrorrhizum</i>	'Pastis'	"bra kantväxt"	G HS
Brunnäva	<i>Geranium phaeum</i>			M
Gillenia	<i>Gillenia trifoliata</i>			G, L
Silverfryle	<i>Luzula nivea</i>			M
Skuggbräken	<i>Polystichum braunii</i>			M
Vintergröna	<i>Vinca minor</i>			M

Figur 6. Odlingvärda arter och sorter av perenner för ståndort 1 enligt Peter Gaunitz - G, Mona Holmberg och Ulf Strindberg - HS, Stefan Lagerqvist - L, och John Taylor - T (Nyberg, 2010) samt författaren - M, (Mattsson, 2009, 2).

Ståndort 2: sol-halvskugga, måttlig näringsrik frisk jord, lågt pH-värde, lå

Skogsbrynet är ett stycke natur som i sin yttre del ofta ligger i sol till halvskugga. Jorden kan vara frisk och måttligt näringsrik. Brynet är en randzon mellan sol och skugga, natur och kultur. Växter som längre söderut växer inne i skogarna klarar sig bara i de ljusare brynen längre norrut. En rad växter med ätliga frukter, bär och nötter trivs här. Exempel på träd som trivs i skogsbryn är vildapel *Malus sylvestris*, fågelbär *Prunus avium*, plommon *Prunus domestica*, päron *Pyrus communis*, och rönn *Sorbus aucuparia*. Bland buskar och buskträd återfinns hassel *Corylus avellana*, skogskornell *Cornus sanguinea*, trubbhagtorn, *Crataegus monogyna*, krikon *Prunus domestica* ssp. *institia* och fläder *Sambucus nigra*. (Marnelius 2008)

Ett bryn i naturen kan ha sin motsvarighet i trädgården i form av en rabatt mellan buskar och gräsmatta. Buskarna ger en vandrande skugga några timmar varje dag. Många odlingvärda perenner trivs här. (Mattsson, 2009, 3)

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn	Kommentar	Förespråkare
Silverax	<i>Actaea</i> sp.			T
Anisisop	<i>Agastache foeniculum</i>	‘Black Adder’ ‘Blue Fortune’	“rel. långlivad sort”	HS G
Rödskäftig daggkåpa	<i>Alchemilla erythropoda</i>		”bra marktäckare”	L
Jättedaggkåpa	<i>Alchemilla mollis</i>		”bra kantväxt”	G, HS
Höstanemon	<i>Anemone tomentosa</i>	‘Robustissima’	”bästa sorten”	HS
Koreansk plymspirea	<i>Aruncus aethusifolius</i>		”bra kantväxt”	HS
Vit skogsaster	<i>Aster divaricatus</i>		”torktålig”	G L
Oktoberaster	<i>Aster x dumosus</i>		”bra kantväxt”	HS
Gandelaster	<i>Aster macrophyllus</i>			M
Dvärgstilbe	<i>Ast. chinensis</i> var. <i>pumila</i>		”bra kantväxt”	HS
Stor plymastilbe	<i>A. chinensis</i> var. <i>taquetii</i>	‘Purpurlanze’		HS
Fjäderastilbe	<i>A. simplicifolia</i> -gruppen	‘Hennie Grafland’	”vackert bladverk”	HS
Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>			M
Kaukasisk förgätmigej	<i>Brunnera macrophylla</i>		”bra marktäckare”	L
Diamantgräs	<i>Calamagrostis bracytricha</i>			G
Tuvrör	<i>Calamagrostis x acutiflora</i>	‘Karl Foerster’	”salt- och torktålig”	G L
Mjölkklocka	<i>Campanula lactiflora</i>			T
Dvärgsockblomma	<i>Epimedium x youngianum</i>	‘Niveum’		T
Rosenflockel	<i>Eupatorium purpureum</i>			T
Mandeltörel	<i>Euphorbia amygdoloides</i>			M
Liten flocknäva	<i>Geranium x cantabrigense</i>	‘Berggarten’	”bra kantväxt”	HS G
Spansk näva	<i>Geranium endressii</i>		”fin höstfärg”	L
Flocknäva	<i>Geranium macrorrhizum</i>	‘Pastis’	”bra kantväxt”	G HS
Kungsnäva	<i>Geranium magnificum</i>		”bra kantväxt”	HS
Nätnäva	<i>Geranium renardii</i>		”bra kantväxt”	HS
Trädgårdsnäva	<i>Geranium</i> -hybrid	‘Rozanne’	”lång blomning”	L
Gillenia	<i>Gillenia trifoliata</i>		”fin höstfärg”	G, L
Funkia	<i>Hosta</i> sp.			T
Daglilja	<i>Hemerocallis</i> -hybrid			L
Rödbladig alunrot	<i>Heuchera</i> -hybrid	‘Rachel’ ‘Frosted Violet’		HS HS
Blåtåtel	<i>Molinia caerulea</i>	‘Dauerstrahl’ ‘Variegata’		G L, HS L
Jättetåtel	<i>Molinia caerulea</i> var. <i>arundinacea</i>	‘Windspiel’		G HS
Gul lejonsvans	<i>Phlomis russeliana</i>			T
Knutflox	<i>Phlox carolina</i>	‘Mrs. Lingard’	”friskt bladverk”	HS
Broklungört	<i>Pulmonaria saccharata</i>	‘Mrs. Moon’	”hållbar sort”	HS
Nickpimpinell	<i>Sanguisorba hakusanensis</i>	‘Pink Brushes’		HS
Rodgersia	<i>Rodgersia</i> sp.			T
Kinesisk kärleksört	<i>Sedum</i> -hybrid	‘Herbstfreude’ ‘Matrona’	”bästa kärleksörten” ”viktig strukturväxt”	HS G

Vårlväxing	<i>Sesleria heuffleriana</i>	"bra marktäckare"	G
Kransveronika	<i>Veronicastrum virginica</i>		T
Vintergröna	<i>Vinca minor</i>		M

Figur 7. Odlingsvärda arter och sorter av perenner för ståndort 2 enligt Peter Gaunitz - G, Mona Holmberg och Ulf Strindberg - HS, Stefan Lagerqvist - L, och John Taylor - T (Nyberg, 2010) samt författaren - M, (Mattsson, 2009, 3).

Ståndort 3: sol, näringsrik frisk jord, neutralt pH-värde, lå

Forna tiders paradrabatter anlades ofta i en frisk näringsrik jord i full sol. Ingen annan ståndort bjuder på ett sådant utbud av perenner att välja mellan. Många av dem som trivs här har färgstarka blommor och blir höga. Flera av dem blommar på sensommaren. De kan därför med fördel kombineras med vårblomande buskar och lökväxter. Senare tiders s.k. prärieplanteringar trivs på denna ståndort. De är planterade med naturen som förebild i lösa grupperingar i stället för den gammaldags paradrabattens distinkta fält. (Mattsson, 2009, 4) Med dynamisk skötsel kommer med tiden de starkväxterna perennerna breda ut sig på de svagväxandes bekostnad.

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn	Kommentar	Förespråkare
Silverax	<i>Actaea</i> sp.			T
Anisisop	<i>Agastache foeniculum</i>	'Black Adder' 'Blue Fortune'	"rel. långlivad sort"	HS G
Rödskäftig daggekåpa	<i>Alchemilla erythropoda</i>		"bra marktäckare"	L
Ulleteknell	<i>Anaphalis triplinervis</i>		"bra kantväxt"	G
Koreansk plymspirea	<i>Aruncus aethusifolius</i>		"bra kantväxt"	HS
Oktoberaster	<i>Aster x dumosus</i>		"bra kantväxt"	HS
Luktaster	<i>Aster novae-angliae</i>	'Barr's Pink'		G HS
Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>			M
Tuvrör	<i>Calamagrostis x acutiflora</i>	'Karl Foerster'	"salt- och torktålig"	G L
Diamantgräs	<i>Calamagrostis brachytricha</i>			G
Mjölkklocka	<i>Campanula lactiflora</i>			T
Läkerudbeckia	<i>Echinacea pallida</i>			G
Röd solhatt	<i>Echinacea purpurea</i>	'Magnus'		G T
Dvärgsockblomma	<i>Epimedium x youngianum</i>	'Niveum'		T
Rosnflockel	<i>Eupatorium purpureum</i>			T
Liten flocknäva	<i>Geranium x cantabrigense</i>	'Berggarten'	"bra kantväxt"	HS G
Spansk näva	<i>Geranium endressii</i>		"fin höstfärg"	L
Flocknäva	<i>Geranium macrorrhizum</i>	'Pastis'	"bra kantväxt"	G HS
Blodnäva	<i>Geranium sanguineum</i>	'Album' 'Elsbeth'	"fin höstfärg"	G

Trädgårdsnäva	<i>Geranium</i> -hybrid	‘Rozanne’	”lång blomning”	L
Gillenia	<i>Gillenia trifoliata</i>		”fin höstfärg”	G L
Solbrud	<i>Helenium</i> -hybrid			HS
Dagöga	<i>Heliopsis helianthides</i> var. <i>scabra</i>			HS
Daglilja	<i>Hemerocallis</i> -hybrid			L
Rödbladig alunrot	<i>Heuchera</i> -hybrid	‘Rachel’ ‘Frosted Violet’		HS HS
Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>			HS
Glansmiskantus	<i>Mischanthus sinensis</i>	‘Kleine Fontäne’ ‘Malepartus’		G HS
Blåtåtel	<i>Molinia caerulea</i>	‘Dauerstrahl’ ‘Variegata’		G L, HS L
Jättetåtel	<i>Molinia caerulea</i> var. <i>arundinacea</i>	‘Windspiel’		G HS
Kantnepeta	<i>Nepeta x faassenii</i>		”bra kantväxt”	HS
Luktpion	<i>Paeonia lactiflora</i>		”fint bladverk”	HS
Jungfruhirs	<i>Panicum virgatum</i>			T
Gul lejonsvans	<i>Phlomis russeliana</i>			T
Höstflox	<i>Phlox paniculata</i>	‘Laura’	”frisk sort”	HS
Knutflox	<i>Phlox carolina</i>	‘Mrs. Lingard’	”friskt bladverk”	HS
Broklungört	<i>Pulmonaria saccharata</i>	‘Mrs. Moon’	”hållbar sort”	HS
Rodgersia	<i>Rodgersia</i> sp.			T
Strålrudbeckia	<i>Rudbeckia fulgida</i> var. <i>deami</i>		”tålig”	L
Stäppsalia	<i>Salvia nemorosa</i>	‘Caradonna’		T
Nickpimpinell	<i>Sanguisorba</i> <i>hakusanensis</i>	‘Pink Brushes’		HS
Kinesisk kärleksört	<i>Sedum</i> -hybrid	‘Herbstfreude’ ‘Matrona’	”bästa kärleksörten” ”viktig strukturväxt”	HS G
Vårälväxing	<i>Sesleria heuffleriana</i>		”bra marktäckare”	G
Kransveronika	<i>Veronicastrum</i> <i>virginica</i>			T

Figur 8. Odlingsvärda arter och sorter av perenner för ståndort 3 enligt Peter Gaunitz - G, Mona Holmberg och Ulf Strindberg - HS, Stefan Lagerqvist - L, och John Taylor - T (Nyberg, 2010) samt författaren - M, (Mattsson, 2009, 4).

Ståndort 4: sol, kvävefattig torr jord, högt pH-värde, blåst

Ute i naturen återfinns denna ståndort på blåsiga sandstäpper, alvarmarker och stränder. Sandjordar är oftast torra och näringsfattiga. Anledningen till att sandjordar är torra är att vattnet sjunker fortare i en jord med grov kornstorlek. Oftast är näringen utspädd med vattnet vilket också gör jorden näringsfattig då den snabbt dräneras på vätska. En sandjord innehåller förhållandevis mycket luft vilket gör den varm och lättarbetad på våren. Ju torrare och varmare jorden är desto större är sannolikheten att den är basisk, det vill säga har ett högt pH-värde. (Kristiansson, 2008)

Stenar är en tillgång för en rabatt med denna ståndort. De förbättrar mikroklimatet eftersom de magasinerar både värme och fukt. (Mattsson, 2009, 5)

Kingsbury (2003) skriver att det finns ett stort utbud av torktoleranta växter, av vilka de flesta blommor under vår och försommar. De har ofta vackert vintergrönt bladverk, lågt kuddlikt växtsätt och gråa blad.

I sitt arbete med offentliga planteringar väljer ofta Peter Gaunitz att göra den aktuella ståndorten torrare och magrare än vad den egentligen är. Bristen på näring och vatten blir en stressfaktor som hindrar mer näringskrävande trädgårdsväxter och ogräs att ta över. (Nyberg 2010)

Är läget dessutom blåsigt är låga växter med små blad, inklusive prydnadsgräs, som inte så lätt blåser sönder att föredra (Kingsbury, 2003).

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn	Kommentar	Förespråkare
Silvergräs	<i>Acnatherum calamagrostis</i>			G
Ulleteknell	<i>Anaphalis triplinervis</i>		"bra kantväxt"	G
Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>			M
Liten flocknäva	<i>Geranium x cantabrigense</i>		"bra kantväxt"	HS
		'Berggarten'		G
Flocknäva	<i>Geranium macrorrhizum</i>		"bra kantväxt"	G
		'Pastis'		HS
Blodnäva	<i>Geranium sanguineum</i>	'Album' 'Elsbeth'	"fin höstfärg"	G
Dagöga	<i>Heliopsis helianthides</i> var. <i>scabra</i>			HS
Kantnepeta	<i>Nepeta x faassenii</i>		"bra kantväxt"	HS
Jungfruhirs	<i>Panicum virgatum</i>			T
Backsippa	<i>Pulsatilla vulgaris</i>		"hållbart bladverk"	HS
Stäppsalia	<i>Salvia nemorosa</i>	'Caradonna'		T
Vårälväxing	<i>Sesleria heuffleriana</i>		"bra marktäckare"	G

Figur 9. Odlingsvärda arter och sorter av perenner för ståndort 4 enligt Peter Gaunitz - G, Mona Holmberg och Ulf Strindberg - HS, Stefan Lagerqvist - L, och John Taylor - T (Nyberg, 2010) samt författaren - M, (Mattsson, 2009, 5).

Ståndort 5: sol-halvskugga, näringsrik fuktig jord, högt pH-värde, lå

Förutom växter som är anpassade för blöta miljöer eller ett liv i vatten vill de flesta perenner ha en väl-dränerad växtplats. Genom att blanda torvmull i jorden kan en fuktighetshållande med ändå väl-dränerad växtplats skapas. (Mattsson, 2009, 6)

I en fuktig och skuggig plantering behöver växterna inte avdunstningsskyddet i form av vaxlager eller behåring. Istället har de ofta stora och tunna blad för att effektivt fånga ljuset. De riktigt stora perennerna är känsliga för stark sol, blåst och sen vårfrost. (Klevje, 2008)

Många av perennerna som föredrar fuktig jord har vackra blad, blir höga och blommar på sensommaren. Blodtopp *Sanguisorba* och flockel *Eupatorium* är två bra exempel. (Kingsbury 2003)

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn	Kommentar	Förespråkare
Silverax	<i>Actaea</i> sp.			T
Jättedaggkåpa	<i>Alchemilla mollis</i>		"bra kantväxt"	G, HS
Vit skogsaster	<i>Aster divaricatus</i>		"torktålig"	G, L
Oktoberaster	<i>Aster x dumosus</i>		"bra kantväxt"	HS
Luktaster	<i>Aster novae-angliae</i>			G
		'Barr's Pink'		HS
Astilbe	<i>Astilbe arendsii</i> -gruppen	'Erika', 'Fanal'		HS
		'Cattleya'		HS
Dvärgstilbe	<i>A. chinensis</i> var. <i>pumila</i>		"bra kantväxt"	HS
Stor plymastilbe	<i>A. chinensis</i> var. <i>taquetii</i>	'Purpurlanze'		HS
Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>			M
Kaukasisk förgätmigej	<i>Brunnera macrophylla</i>		"bra marktäckare"	L
Diamantgräs	<i>Calamagrostis bracytricha</i>			G
Rosenflockel	<i>Eupatorium purpureum</i>			T
Flocknäva	<i>Geranium macrorrhizum</i>		"bra kantväxt"	G
		'Pastis'		HS
Gillenia	<i>Gillenia trifoliata</i>		"fin höstfärg"	G, L
Daglilja	<i>Hemerocallis</i> -hybrid			L
Funkia	<i>Hosta</i> sp.			T
Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>			HS
Strutbräken	<i>Matteuccia struthiopteris</i>			T
Glansmiskantus	<i>Mischanthus sinensis</i>	'Kleine Fontäne'		G
		'Malepartus'		HS
Blåtåtel	<i>Molinia caerulea</i>			G
		'Dauerstrahl'		L, HS
		'Variegata'		L
Jättetåtel	<i>Molinia caerulea</i> var. <i>arundinacea</i>	'Windspiel'		G
				HS
Rodgersia	<i>Rodgersia</i> sp.			T
Strålrudbeckia	<i>Rudbeckia fulgida</i> var. <i>deami</i>		"tålig"	L
Nickpimpinell	<i>Sanguisorba hakusanensis</i>	'Pink Brushes'		HS
Kransveronika	<i>Veronicastrum virginica</i>			T

Figur 10. Odlingsvärda arter och sorter av perenner för ståndort 5 enligt Peter Gaunitz - G, Mona Holmberg och Ulf Strindberg - HS, Stefan Lagerqvist - L, och John Taylor - T (Nyberg, 2010) samt författaren - M, (Mattsson, 2009, 6).

Rabattstilarna

Vad är egentligen en stil? Vad särskiljer en stil från en annan?

***Stil** (av stilus, här i betydelsen 'personligt framställningssätt', i sin tur utvecklad ur betydelsen 'bruk av stilus', 'flitigt skrivande'), term för enhetlighet i formkaraktär... Ur skribentens eller konstnärens synvinkel kan stil sägas vara resultatet av val mellan alternativa uttrycksmöjligheter som kan förväntas ge en önskad effekt... Men stil är också uttryck för en hållning eller en känsloton; eftersom stilen kan skärpa eller modifiera uttrycket påverkar den också budskapet. (Nationalencyklopedin, 2010, sökord Stil)*

I trädgårds- och parksammanhang kan en stil sammankopplas med en viss period, i vilken nya koncept som refererar till tidigare epoker, andra platser eller förväntningar på framtiden skapas (Vroom, 2006). En planteringsstil kan enligt Noël Kingsbury härledas till variabler som ståndortsanpassning, växtursprung och utseendet hos blad och blommor. Han delar in planteringar i sex olika stilar, i förhållande till framförallt grader av dynamik och naturlighet.

***Formella planteringar:** Planteringar med arkitektonisk och geometrisk kontroll av växternas placering och där formklippning är vanligt förekommande.*

***Massplanteringar:** Planteringar som består av ett begränsat antal arter där varje art planteras i större enheter utan hänsyn till ståndort.*

***Konventionella informella planteringar:** Planteringar som inte har för avsikt att efterlikna en biotop. Växterna planteras enstaka eller i små grupper och förväntas oftast att hålla sig kvar på sina ursprungliga platser.*

***Stiliserad natur:** Planteringar som tydligt är inspirerade av biotoper. Planteringen är dock medvetet gestaltad för den visuella effektens skull. En hög grad av dynamik, som t ex självsådd, tillåts. Relativt intensiv skötsel krävs.*

***Biotopplanteringar:** Ett växtsamhälle som har en dynamik och struktur som påminner om en biotop. Blandningen av arter har valts både med hänsyn till de estetiska värdena och den ekologiska lämpligheten för de rådande förhållandena på platsen. Skötseln är vanligen extensiv.*

***Habitatrestaurering** – Målet med dessa planteringar är att skapa en anläggning som i så stor utsträckning som möjligt liknar en biotop anpassad till den aktuella platsen. Skötseln blir extensiv. (Kingsbury, 2004)*

Kingsbury undersöker också förhållandet mellan kultur och natur i trädgårds- och parksammanhang. Han delar in fyra av de sex ovanstående olika trädgårds- och parkstilarna i tre grupper. Den första är starkt påverkad av traditionella hortikulturella skönhetsvärden, den andra av både hortikulturella och ekologiska ideal och den tredje av ekologiska principer. (Kingsbury, 2004)

Fyra rabattstilar som täcker in de mest skilda uttryck är, enligt min egen erfarenhet, den naturlika, den romantiska, den minimalistiska och den japanska. Dessa har jag knutit samman med Kingsburys teorier i figur 11.

	<i>Massplanteringar</i>	<i>Informella planteringar</i>	<i>Stiliserad natur</i>	<i>Biotopplanteringar</i>
Influenser	Traditionella hortikulturella skönhetsvärden	Traditionella hortikulturella skönhetsvärden	Både hortikulturella och ekologiska ideal	Ekologiska principer
Särdrag	Massplanteringar med perenner	Traditionell trädgårdsdesign	Arter väljs utifrån visuella kvaliteter	Växtvalet inspireras av naturliga växtsamhällen
Utövare	Oehme och Van Sweden	Piet Oudolf	Parkansvariga i Amstelveen	Hitchmough och Dunnett
Rabattstilar	Minimalistisk Japansk	Romantisk Japansk	Naturlik Romantisk	Naturlik

Figur 11. Kingsburys indelning av planteringssätt, kopplade till mina fyra rabattstilar (Kingsbury, 2004).

Rabatten då och nu

Ordet *rabatt* "...kommer från holländskans *rabat*", *rabatt, kan, list, blomsteräng.*" (Dunér & Dunér, 2001, s. 309.)

Det var först i slutet av 1800-talet som rabatten blev ett viktigt element i den europeiska trädgården. Invecklade mönster och former med inslag av exotiska sommarblommor var populära. I början av 1900-talet ökade intresset för härdiga växter och perenner kom i fokus. I Storbritannien ritade Gertude Jekyll planteringar där färgerna spelade en viktig roll. Oftade jobbade hon tillsammans med arts and craft-arkitekten Edwin Lutyens. Samtida kontinentala rabatter dominerades i än högre utsträckning än Jekylls av perenner. En förgrundsgestalt inom trädgårdsgestaltning under 1930- och 1950-tal var tysken Karl Foerster. Han förordade användandet av prydnadsgräs och perenner hämtade från den inhemska floran. Hans arv lever vidare hos ledande trädgårdsdesigners som Wolfgang Oehme i USA och Piet Oudolf i Nederländerna. Under 1960-talet lanserade den brittiske plantskolisten Alan Bloom planteringsöar i gräsmattan. Man fick nu en rabatt utan fram- och baksida. Istället skulle den fristående rabatten ses från alla håll. Planteringsön bestod ofta av buskar och perenner med högre växter i mitten. Idag är den "blandade" rabatten den mest vanliga. Lökväxter och buskar står för vårblooming. De sistnämnda bidrar också med insynsskydd och struktur. Perenner ger färg till rabatten från sommar till höst och sommarblommor fyller ut luckorna i planteringen. Under senare tid har också klättrväxter och grönsaker med vackert bladverk hittat till rabatterna.

Sättet att placera ut växterna efter höjd i rabatten har också förändrats över tid. Längre skulle de högsta växterna placeras i den bakre delen och de lägsta längst fram. Idag är det vanligt att se låga och höga växter om vartannat. Hur växterna växer ute i naturen påverkar också utseendet hos dagens rabatt. Här leder tyska landskapsarkitekter utvecklingen. Ofta kan deras anläggningar uppfattas som ett mellanting av blomsterängar och perennrabatter. De är öppna, med smala vindlade gångar mellan stråk av prydnadsgräs och andra perenner. (Kingsbury, 2003)

Hur skapas en rabatt?

Dagens rabatter kan se ut på många olika sätt vad gäller växtval, mått, placering och avgränsning. Oftast ligger de framför byggnader och tomtavgränsningar som häckar och murar. Ibland anläggs de som gränsplanteringar mellan buskage och gräsmatta. Mer sällan ses de som planteringsöar ute i gräsmattan. Här får de dock bästa möjliga exponering men kan också upplevas som för små om de inte skalenligt anpassas till sin omgivning. (Lindström, 2008)

Vad är då minsta möjliga storlek på en rabatt med bibehållet skönhetsvärde? Rosenholm och Rosenholm (2006) anser att minimimått för en rabatt är en och en halv meter gånger tre meter. Görs rabatten smalare faller mycket av färg- och formupplevelsena.

Placering av rabattens växter utifrån höjd kan ske utifrån flera förhållningssätt. Det traditionella är att plantera dem i fallande skala med de högsta bak och de lägsta fram. Utan avbrott kan detta upplevas monotont. Viss oregelbundenhet gör planteringen mer spännande. Ett mer modernt planteringssätt är att kombinera marktäckande växter med höga solitärer. Perenner som lämnar hålrum efter sig när de har blommat över samplanteras helst tillsammans med växter med yvigt bladverk. Vid rabattkanterna är marktäckare och andra perenner med vackert bladverk ett utmärkt val. En annan regel vid placering av växter i rabatten är att placera tidigblommande arter innanför mer senblommande. Anledningen är att många tidigblommande arter får fullt bladverk efter blomningen. Däremot har många sensommarblommande arter vackra blad hela säsongen. De kan däremot vara lite sena med att komma upp ur marken på våren och kan därför med fördel samplanteras med vårlökar. Rabattens uttryck hänger mycket på antal arter och antal plantor av varje art. Trädgårdslitteraturen förordar färre arter och istället fler plantor av en och samma art för att maximera intrycket av färg och form. Antal plantor av samma art beror naturligtvis på plantans storlek. Tre stycken bör dock vara det minsta antalet av ett växtslag för en normalstor rabatt. (Hansson och Hansson, 2007, Rosenholm och Rosenholm, 2006)

En tillräckligt stor rabatt kan gärna ha återkommande grupper med samma växter som bildar en rytm. En variant är att plantera en mindre grupp som ett ”eko” av en större en bit bort. Bladväxter i rabatten har flera funktioner. De både binder samman och framhäver enskilda växter. De kan också dämpa starka färgintryck. Dessutom är ju deras skönhetsvärde mycket längre än blommornas. En stomme är viktig i rabatten. Höga perenner som rosenflockel *Eupatorium purpureum*, höstrudbeckia *Rudbeckia lanciniata* eller stormhatt *Aconitum* fungerar som stomme likväl som perenner med vackra blad som ormbunkar och funkia *Hosta*. Stommen ger balans till planteringen. Den kan se olika ut beroende på rabattens form. En avlång smal rabatt kan ha tre, fem eller sju sådana stomgrupper, beroende på rabattens längd. En kortare men bredare plantering kan ha stomgrupperna i sicksack eller i trianglar i stället. Övriga växter väljs utifrån hur de harmonierar med stommen och övriga sammanhang som hus och stil. (Lindström, 2008)

Mona Holmberg och Ulf Strindberg gestaltar många perennplanteringar i Göteborgs bostadsområden. För dem är mångfalden i rabatten viktigast. De brukar gestalta sina rabatter i tre steg. Först väljer de sorter av perenna prydnadsgräs och var de skall placeras. Därefter ritas höga perenner, som rosenflockel, ut. De höga perennerna anger rabattens känsla menar de. Därefter följer de mellanhöga perennerna som sköldpaddsort *Chelone*, astilbe *Astilbe*, solbrud

Helenium och fackelblomster *Lythrum*. Arter och sorter väljs utifrån vilka färger, höjder, högsäsong och funktion som rabatten skall ha. Valet av kantväxter är också viktigt. Peter Gaunitz är en annan trädgårdsprofil som arbetar mycket med perenner. Han brukar använda sig av, vad han kallar, *3-växterprincipen*. Den går ut på att kombinera växter med olika uttryck, ett rundat, ett annat strikt och upprätt och ett tredje spretigt och luftigt. Dessa kombinationer upprepas oregelbundet i planteringen med olika stora grupper. Gaunitz delar också in perennerna i *ledväxter*, *supplementväxter* och *ströväxter*. *Ledväxterna* är de perenner som dominerar planteringen och upptar lejonparten av ytan. Helst ska de utgöras av få arter med många plantor av varje. *Supplementväxterna* kompletterar *ledväxterna* och utgör 5-10 % av det totala antalet plantor. *Ströväxternas* uppgift är att öka planterings detaljrikedom, är än färre till antalet och ”strös” ut över ytan. För Gaunitz är också naturen och den biologiska mångfalden viktig, något som brukar avspglas i hans planteringar. (Nyberg, 2010)

Gertrude Jekyll var färgernas mästare och använde sig gärna av harmonierande färger, d.v.s färger som ligger intill varandra i färgcirkeln. Rabatter som går ton i ton färgmässigt sett ger oftast ett harmoniskt intryck (Lindström, 2008). I sin artikel ”The ‘Colour Schemes’ of Gertrude Jekyll – a Method of Colour Interpretation” (2010) visar Nina Nilsson med hjälp av schematiska diagram att de över 100 år gamla tankar om färgkombinationer i rabatten som Gertrude Jekyll lanserade står dagens färgteorier nära, speciellt Johannes Ittens teori om harmonierande färger som fortfarande är relevanta i dagens trädgårdsgestaltning.

Dramatik i planteringen får man om man blandar in en komplementfärg. Det är en färg som befinner sig på andra sidan färgcirkeln. I många sammanhang talas det om komplementfärgpar. Det är just färger som står mitt emot varandra i färgcirkeln. Till dessa räknas grönt-rött, blått-orange och lila-gult. Det är inte bara färger som framhäver varandra och skapar liv i rabatten. Blommornas och bladens former och textur gör det också. Kristiansson (2008) konstaterar att blommornas former kan kategoriseras som parasoller, plymer, spiror och solar.

Textur på blad kan variera från blankt till matt, skrynkligt till slätt. Den nederländske trädgårdsprofilen Piet Oudolf hävdar t.o.m. att formen hos växterna kan vara väl så viktiga som färgerna i en plantering. Rabattens lågsäsong är vintern. Då kan buskar med sina grenverk, silhuetter och ibland vintergröna blad/barr göra planteringen intressant. Ett vanligt misstag är dock att ingen tanke på buskens slutliga omfång beaktas vid planteringen. Många arter av friväxande buskar anses inte tillföra spännande strukturer till rabatten. Formklippta buskar däremot bildar en intressant kontrast mot perennerna runtomkring. (Kingsbury, 2003)

En fungerande rabatt måste ju förstås också harmoniera med sin omgivning. Är rabatten placerad nära huset är det bra om båda talar samma formspråk. Husen från funktionalismens genombrott på 1930-talet och fram till idag har mycket gemensamt. Hela glasrutor i fönstren utan spröjs, asymmetriska fasader med olika stora fönster samt avsaknad av fasadutsmückning, som snickarglädje, är några likheter. Till dessa hus tycker jag att den minimalistiska, naturlika, och japanska stilen passar bäst. Till rabatter runt nationalromantiska villor från 1900-talets början med småspröjsade fönster, höga tak och ofta bruna väggar tycker jag att den naturlika eller romantiska stilen fungerar. Om byggnaderna har snickarglädje, spröjs, verandor och/eller fönsterluckor är min personliga åsikt att den romantiska stilen passar bäst för angränsande rabatter. Oftast gäller det hus fram till funktionalismens genombrott, vissa hus från 1980-talet samt dagens hus i s.k. ”New England”- och ”skepparhus”-stilar.

Vissa hus som är ombyggda i olika perioder har tappat mycket av sin ursprungliga uttryck på vägen. Här kan man mer fritt välja stil på planteringar runt omkring. Oavsett villans utseende är min åsikt att trädgårdsägaren är mer fri i val av stil ju längre ut i trädgården från huset som rabatten ligger. Önskas en plantering mot tomgräns som vetter mot naturområde är givetvis den naturlika stilen att föredra.

Den naturlika rabatten

Vad gör en rabatt naturlig? I sin uppsats ”*Naturlika planteringar – hur lika och hur är de lika naturen?*” (2007) påstår Pernilla Källenas Eldstig att naturens struktur med olika skikt som förebild gör en plantering mer naturlig än användandet av inhemskt växtmaterial.

Till skillnad från många andra typer av planteringar efterstävas flerskiktning i naturlika planteringar. Med flerskiktning menas att växtmaterialet består av olika höjdrelaterade grupper. Oftast talas om *högre* och *lägre trädskikt*, ett *mellanskikt* bestående av buskträd, ett *buskskikt* och slutligen *fältskikt* av örter, gräs och ris samt *bottenskikt* med mossor. (Källenas Eldstig, 2007)

Figur 12. Utställningsträdgården ”Rosa landskap ” skapad av elever vid Dacapo hantverksskola, Göteborgs lustgårdar, Trädgårdsföreningen 2008, är ett fint exempel på en flerskiktad miljö med naturen som strukturell förebild.

På 1980-talet kom naturalistiska trädgårdsideal kom från Tyskland, Holland och USA, i den så kallade nya perennvågen. Den fokuserar på vilda växter från en specifik biotop som också fungerar bra i park- och trädgårdssammanhang. De planterade växterna fick frösa och sprida sig för att ge ett naturligt intryck i planteringen. Växternas form och karaktär blev viktigare än blommärgen.

Ängen som biotop är en populär inspirationskälla för planteringar. En perennplantering med ängen som förlaga är skötsextensiv och kan bli mer varierad än en traditionell rabatt. Den nederländske plantskolisten och trädgårdsdesignern Piet Oudulf är kanske den mest kände förespråkaren för denna typ av plantering. Han blandar perenner, annueller och prydnadsgräs med ängen eller prärien som förebild.

”Silbersommer” är namnet på ett projekt i föregångslandet Tyskland i syfte att hitta en bra sammansättning av växter till en lättskött, vacker och omväxlande ängslik plantering. Växterna i projektet delades in i fem grupper. 10 % av växterna bildar gruppen *Stommen*. Här ingår formstarka solitärer som är högre än genomsnittet och som bildar blickfång. *Ackompanjemanget* kallas gruppen med medelhöga perenner utan distinkta former men som fungerar som sällskap till solitärerna. Denna grupp utgör 30 % av planteringen. *Marktäckarna* är mattbildarna och låga och täcker 50 % av ytan. *Fyllnadsväxterna* fyller sin främsta funktion vid den första tiden efter plantering då de utgör 10 % av växtmaterialet. På sikt går de tillbaka i antal och lämnar plats för de andra grupperna som breder ut sig på sikt. Den sista gruppen, *Geofyterna*, räknas inte in som procentsats. Den består av lök-, knöl- och jordstamsväxter och förlänger säsongen med vår- och höstblomning. (Norrgård, 2009)

Sammanfattningsvis kan en naturlig plantering både inbegripa flera skikt och växter från ett specifikt växtsamhälle.

Personligen tycker jag, som tidigare nämnts, att en naturlig rabatt passar bra till ett hus i nationalromantisk stil från 1910-talet samt till byggnader med asymmetriska fasader från 1930-talet och framåt. I figur 13 framgår de karaktäristiska elementen hos en naturlig rabatt utifrån mina egna tolkningar.

Ståndortstänkande genomsyrar stilen. (D., s. 65)
Förhärskande färg är grönt (D., s. 309)
Typiska lignoser är skogsolvon <i>Viburnum opulus</i> och havtorn <i>Hippophaë rhamnoides</i>
Typiska perenner är vitsippa <i>Anemone nemorosa</i> och trift <i>Armeria maritima</i>
Typiskt prydnadsgräs är strandråg <i>Leumys arenarius</i>
Typisk lökväxt är gräslök <i>Allium schoenoprasum</i>
Lignoserna är samtliga friväxande (D., s. 32)
Gräns mot omgivande natur suddas ofta ut (D., s. 21)
Stilen ger mer en form- än färgupplevelse (D., s. 68)
Mer betoning på skikt än inhemskt växtmaterial (D., s. 273 bild b)
Blommorna är oftast enkla och oansenliga (D., s. 5)
Varigerade blad förekommer inte (D., s. 5)
Bladen är viktigare än blommorna (D., s. 196)
Form är viktigare än färg (D., s. 32)
I rabatten finns många arter och sorter (D., s. 68)
Trampytor består oftast av sten, grus, trä och täckbark (D., s. 45)
Dynamisk skötsel av rabatten, d. v. s. över tid tillåts starkväxande perenner breda ut sig på svagväxandes bekostnad

Figur 13. Särdragen hos en naturlig rabatt enligt författarens personliga uppfattning. D.= bildexempel från Dunnett et al., 2004.

Den romantiska rabatten

Ordet *romantisk* beskriver nationalencyklopedin (2010) som ”kännetecknad av längtan bort från vardagen (och ofta av [orealistiska] kärleksdrömmar o.d.); även om företeelse som ger upphov till sådana känslor; allmännare om idealisering e.d.; som har att göra med romantiken.”

Enligt Dunér & Dunér (2001, s. 319) kommer ordet *romantik* ”... från franskans ”romantique” som egentligen betyder naturskön eller pittoresk.” Författarna menar också att romantiken i trädgårdssammanhang ”...kännetecknas av ett spel mellan motsatser: dröm och verklighet, känsla och tanke, natur och kultur.” (2001, s. 320)

Själv förknippar jag den romantiska trädgården eller rabatten med det engelska uttrycket ”Cottage Garden”. Med detta begrepp ”... avses ursprungligen små traditionella trädgårdar i anslutning till lantgårdar i England.” (Dunér & Dunér (2001, s. 64)

Här kan finnas gamla inhemska växter, grusgångar, formklippta buskar och fruktträd. Enligt medeltida tradition kan nyttoväxter blandas med prydnadsväxter. Stilen fick ett uppsving under Arts and Craft-rörelsen i Storbritannien under det sena 1800-talet. (Dunér & Dunér, 2001)

Figur 14. Demonstrationsträdgården i Botaniska trädgården i Göteborg anlades på 1980-talet i Gertrude Jekylls anda

Drottningen av romantiska rabatter är förstås Gertrude Jekyll (1843-1932). Efter 100 år försvarar hon fortfarande sin plats på tronen. Med sin bakgrund som konstnär hade hon en sällsynt förmåga att utnyttja färg och form i gestaltandet av sina planteringar. Oftast jobbade hon med perenner i harmonierande färger. I Sverige fick hon en efterföljare i Emma Lundberg (1869-1935). Liksom Jekyll och Arts and Craft-arkitekterna underströk Lundberg betydelsen av sambandet mellan hus och trädgård samt sambandet mellan trädgården och omgivningen. Hon beskrev också vissa växter som dominerande och ledande i rabatterna. (Lindström, 2008)

Den romantiska rabatten tycker jag passar extra bra framför byggnader som är hundra år eller äldre, nyklassicistiska hus från 1920-talet samt framför nyare hus med snickarglädje, fönsterspröjs och/eller veranda. I figur 15 framgår de karaktäristiska elementen hos en romantisk rabatt utifrån mina egna tolkningar.

Stilen härstammar från Arts and Craft-epoken i sekelskiftet 1800/1900 (L., s. 30)
Stilen är kvinnligt yppig (L., s. 76-77)
Typiska färger är rosa, rött och blått (L., s. 112-113)
Typiska lignoser är rosor (L., s. 13) och buxbom <i>Buxus sempervirens</i> (L., s. 6)
Typiska perenner är jättevallmo <i>Papaver orientale</i> (K. s. 106-107) och riddarsporre <i>Delphinium sp.</i> (L., s. 112-113)
Typiskt prydnadsgräs är randgräs <i>Phalaris arundanacea</i>
Typisk lökväxt är tulpan <i>Tulipa</i> (L., s. 110)
Lignoserna kan både vara friväxande (L., s. 105) och formklippta (L., s. 18)
Växterna har ofta ett nostalgiskt värde (L., s. 80)
Stilen ger mer en färg- än formupplevelse (L., s. 33)
Växterna har ofta fyllda och doftande blommor (L., s. 13)
Varigerade blad förekommer (L., s. 126-127)
Blommorna är viktigare än bladen (L., s. 128)
Färg är viktigare än form (L., s. 92)
I rabatten finns många arter och sorter (L., s. 118)
Tramptor består oftast av sten, grus, trä och marktegel (L., s. 114)

Figur 15. Särdragen hos en romantisk rabatt enligt författarens personliga uppfattning. L.= bildexempel från Lord, 1994.

Den minimalistiska rabatten

Enligt nationalencyklopedin (2010) är minimalism (eng., av *minimal art* resp. *minimal music*), "... en riktning inom konsten som växte fram i USA under 1960-talet... De minimalistiska verken bygger på ytterligt enkla former som kan ingå i seriella system eller upprepas i enlighet med någon kvasimatematisk princip".

I trädgårdssammanhang kan man se en föregångare till den minimalistiska stilen i de funktionalistiska trädgårdarna som började komma i Sverige under 1930-talet. Funktionerna var lika viktiga utanför som inne i husen. Antal växtarter i planteringarna decimerades. De som användes återfanns ofta i den inhemska floran eller hade ett naturligt uttryck. Murar och

trappor gjöts oftast i ofärgad betong eller byggdes i natursten. Hårdgjorda ytor i trädgården bestod ofta av skiffer eller kalksten. (Tordai, 2007)

Utomlands tog sig den funktionella trädgårdsstilen andra uttryck. Den kubistiska trädgården vid Villa de Noailles, som formgavs på 1920-talet av Gabriel Guévrékian i södra Frankrike, domineras av murade rektanglar och kvadrater med ett fåtal växter i raka rader. Också skulpturparken Foundation Maeght, också den i södra Frankrike från 1960-talet, bygger på stiliserade former.

Figur 15. Utställningsträdgården "Genomgång" av Philip Nixon, Göteborgs lustgårdar, Trädgårdsföreningen 2008, bygger på Christopher Tunnards principer.

Enligt trädgårdsteoretikern Christopher Tunnard skall trädgårdskonsten befinna sig i skärningspunkten mellan yttre påverkan av landskapet och inre påverkan av arkitekturen. Han menar också att den abstrakta trädgården, som står nära skulptur, måleri och arkitektur, skall tydligt avgränsas från den omgivande naturen. (Dunér & Dunér 2001)

Ett uttryck som är karaktäristiskt för en minimalistisk rabatt är "Less is More". Strävan efter enkelhet kombinerad med noggranna och precisa detaljer är grunden till skönhetsintrycket (Vroom, 2006). I mitt tycke passar minimalistiska rabatter bäst till hus från 1930-talet och framåt med asymmetriska fasader. I figur 16 framgår de karaktäristiska elementen hos en minimalistisk rabatt utifrån mitt eget synsätt.

Stilen härstammar från funktionalismen under 1920- och 1930-talen
Stilen är manligt stram (M., s. 38-39)
Typiska färger är lila och vitt (M., s. 156-157)
Typiska lignoser är idegran <i>Taxus</i> och avenbok <i>Carpinus betulus</i> (M., s. 20-21)
Typiska perenner är rosenstav <i>Liatris spicata</i> och palmlilja <i>Yucca filamentosa</i> (M., s. 56)
Typiskt prydnadsgräs är tuvrör <i>Calamagrostis acutiflora</i> (M., s. 150-151)
Typisk lökväxt är <i>Allium</i> (M., s. 101)
Lignoserna är mestadels formklippta (M., s. 49)
Cirkeln och kvadraten är viktiga former (M., s.66)
Stilen ger mer en form- än färgupplevelse (M., s. 88)
Formstarka blad och blommor förekommer ofta (M., s. 83)
Bladen är viktigare än blommorna (M., s. 44)
Form är viktigare än färg (M., s. 48)
Andra skönhetsvärden än växter är vanligt förekommande (M., s. 96)
Prydnadsgräs används frekvent (M., s. 176-177)
I rabatten finns få arter och sorter (M., s. 89)
Tramptor består oftast av sten, grus, trä och betong (M., s. 60)

Figur 16. Särdragen hos en minimalistisk rabatt enligt författarens personliga uppfattning. M.= bildexempel från Maynard, 2004.

Den japanska rabatten

”Stenblocken vilar tungt mot jorden och det välkrattade, vita gruset blir en vacker kontrast mot de fuktiga, svarta stenarna. Här kan jag sitta i timmar och bara titta eller drömma mig bort en stund.” (Grundberg, 2009, s. 66.)

I sina trädgårdar blandas japanernas fascination för det unika och föränderliga i naturen med deras strävan efter hantverksmässig och arkitektonisk fulländning. Tillsammans bildar dessa två källor till skönhetsupplevelser en lika dynamisk som harmonisk helhet. Just i punkten där naturens nyckfullhet möter människans rätvinkliga precision ligger det unika i japansk design, även på trädgårdssidan. Ingen av de två ytterligheterna berör lika mycket som när den ena förstärker den andra. Husets eller rabattens rektangulära form framhäver trädens och buskarnas oregelbundna växtsätt. Det krattade gruset förstärker stenblockens ojämnheter. Just stenar har en central roll i japansk trädgårdskonst. När buddhismen spreds från Kina till Japan fick stenblocket i trädgården symbolisera *shumi-sen*, det kosmiska berget i universums mitt. (Nitschke, 2003)

Stenarna i den japanska trädgården läggs ut med yttersta omsorg. Innan stenarna kommer på plats prövar man sig fram med lättare föremål. Naturligtvis är stenarnas utseende också viktigt. De skall inte vara tillsågade eller polerade men gärna ansatta av väder och vind och bevuxna med mossa och lavar. Färgställningen på stenarna är sparsmakad och domineras av lila, rött, brunt och blågrönt. Vita stenar är ointressanta. Det är också viktigt att stenarna skall ha en riktning, d. v. s. långsidorna åt samma håll. Ofta är riktningen diagonal jämfört med rabattkanterna och stenarna lutar åt samma håll. Stenarna ska inte se placerade ut. Därför grävs en stor del av stenarna ned i marken. Det är viktigt att skapa variation och låta stenarnas individuella karaktärer komma fram.

I grupperingar med fler än två stenar väljs udda antal. Dessa delas ofta in i undergrupper med två eller tre i varje. Grupper om tre stenar där mittenstenen är högst är vanliga och de symboliserar den buddistiska treenigheten (Grundberg, 2009).

I denna treenighet symboliserar den högsta stenen himlen, den mellanstora stenen människan och den låga stenen jorden. Den viktigaste aspekten vid arrangemanget av stenarna är dock inte religiös utan estetisk med en stor i mitten och en mindre på var sin sida. Under *Heian*-perioden (794-1185) i Japan började trädgårdsbegrepp användas som fortfarande är aktuella. Dessa kom från Kina och grundades på synen att människan är en integrerad del av naturen och dess energifält. Två av dessa begrepp var *feng-shui* (ordagrant; vind-vatten) och *Yin/yang*, motsatsernas filosofi. I berättelser från den här tiden återfinns rabattväxter som kerria, azalea, bambu, nejlika, ros, iris och krysantemum. (Nitschke, 2003)

De formella trädgårdarna vid den här tiden var synnerligen avskalade men det fanns också små intima trädgårdsrum där en enda växt eller ett enda växtslag dominerade (Sellin, 2010).

Figuren 17. Le Jardins du Musée Albert Kahn i Paris visar upp många element hämtade från japansk trädgårdskonst.

Redan under *Heian*-tiden fascinerades japanerna av årstidernas växlingar. Särskilt våren och hösten ligger fortfarande japanerna varmt om hjärtat. Våren är den årstid då naturen tycks vakna med glada starka färger. Hösten är också färgrik men med sina nyanser av gult, orange, rött och purpur manar den mer till eftertanke och melankoli. Längre fram i historien, under *Muromachi*-epoken (1336-1573) blev torra landskapsträdgårdar, som huvudsakligen bestod av grus och sten, populära i Japan. De utformades, inte som trädgårdar att vistas i, utan mer som blickfång vid kontemperation och meditation att betraktas från en veranda eller paviljong.

Dagens japanska trädgårdar vilar på månghundraåriga traditioner och har mycket gemensamt. De förhärskande färgerna är grått och grönt. Inslag av andra färger förekommer främst under vår och höst. På våren tillför körsbär *Prunus*, magnolia *Magnolia* och azalea *Rhododendron* vitt och rosa till trädgårdens färger. Under hösten bjuder de japanska lönnarna *Acer palmatum* på blossande höstfärger i gult, orange och rött. Ändå verkar form verkar vara viktigare än färg i den japanska trädgårdsanläggningen. Stenblock och formklippta buskar och träd, ofta vintergröna, bidrar till starka former. Japansk lönn, azalea och vingbenved illustrerar faktumet att många lignoser har mer ett utbrett än upprätt växtsätt. (Nitschke, 2003)

Ett annat kännetecken för japanska trädgårdar är asymmetri. En trädgård som är asymmetrisk ger besökaren spänning och ständig förändring och en känsla av att vara ett med trädgården (Sellin, 2010). Den japanska planteringen utstrålar renhet och harmoni. En mångfald av färger, föremål och växter är långt borta. Istället uppmanar den japanska planteringen till lugn och kontemplation. Enligt den viktigaste japanska trädgårdsboken, *Sakuteiki*, skall en trädgård vara inspirerad av den inhemska naturen och landskapet (Grundberg, 2009). Detta påstående är förstås också applicerbart på en rabatt. ”Tempot sänks och sinnena får nya möjligheter att upptäcka detaljerna i omgivningen” (Sellin, 2010, s. 24). Liksom fallet är med minimalistiska planteringar, så tycker jag att japanska rabatter passar bäst till hus från 1930-talet och framåt med asymmetriska fasader. I figur 18 framgår de karaktäristiska elementen hos en japansk rabatt utifrån mina egna tolkningar.

Stilen har sitt ursprung i kinesisk filosofi (N., s. 35)
Stilen är manligt kontrollerad (N., s. 224)
Typiska färger är grönt och grått (N., s. 203)
Typiska lignoser är japansk lönn <i>Acer palmatum</i> och japansk azalea <i>Rhododendron japonicum</i> (N, s. 74-75)
Typiska perenner är astilbe <i>Astilbe</i> och funkia <i>Hosta</i>
Typiskt prydnadsgräs är hakonegräs <i>Hakonechloa macra</i>
Typisk lökväxt är våriris <i>Iris reticulata</i>
Lignoserna är oftast formklippta (N., s. 140-141)
Estetisk användning av grus och sten är vanlig (N., s. 222-223)
Rätvinkliga hörn möter ofta organiska former (N., s. 122)
Den mesta blomningen sker på våren (N., s. 91)
Höstfärger är viktiga (N., s. 96-97)
Stilen ger mer en form- än färgupplevelse (N., s. 21)
Blommorna är ofta gracila och vita eller rosa (N., s. 215)
Många av växterna har ett sirligt växtsätt (N., s. 215)
Många av växterna har mer ett utbrett än upprätt växtsätt (N., s. 159)
Bladen är viktigare än blommorna (N., s. 175)
Form är viktigare än färg (N., s. 177)
I rabatten finns få arter och sorter (N., s. 8)
Tramptor består oftast av sten, grus, trä och betong (N., s. 179)

Figur 18. Särdragen hos en japansk rabatt enligt författarens personliga uppfattning. N.= bildexempel från Nitschke, 2003.

Rabattstilarna - en sammanfattning

De fyra berörda rabattstilarna har både mycket gemensamt men också värden som skiljer dem åt. I de två nedanstående figurerna sammanfattas både likheter och olikheter mellan stilarna.

	<i>Naturlik</i>	<i>Romantisk</i>	<i>Minimalistisk</i>	<i>Japansk</i>
Ursprung:	Ståndortstänkande	Arts and Craft	Funktionalismen	Kinesisk filosofi
Karaktär:	Kvinnligt sensuell	Kvinnligt yppig	Manligt stram	Manligt kontrollerad
Dominerande färger:	Grönt	Rosa, rött ,blått	Lila, vitt	Grönt, grått
Unika kvaliteter:	*Ståndortstänkande *Mjuk övergång till omgivande natur *Plantering i skikt	*Nostalgiska värden	*Andra skönhetsvärden än växter * Cirkeln och fyrkanten är viktiga former	*Spänning mellan rätvinkliga hörn och organiska former *Sirliga utbredda växtsätt
Lignosanvändning:	Friväxande	Friväxande/ formklippt	Formklippt	Friväxande/formklippt
Upplevelse:	Form	Färg	Form	Form
Prydnadsvärde	Bladen	Blommorna	Bladen	Bladen
Blommorna	Ofta enkla och oansenliga	Ofta fyllda och doftande	Ofta formstarka	Oftast gracila och vita/ rosa
Bladen	Aldrig varigerade	Ibland varigerade	Ofta formstarka	Ofta sirliga
Antal arter	Många	Många	Få	Få
Tramptor	Sten, grus, trä och täckbark	Sten, grus, trä och marktegel	Sten, grus, trä och betong	Sten, grus, trä och betong

Figur 19. En jämförelse mellan de olika rabattstilarna utifrån författarens personliga uppfattning.

En jämförelse mellan de olika stilarna utifrån Kingsburys klassificering (Dunnett et al.,2004) är också intressant och ses i figuren nedan.

	<i>Naturlik</i>	<i>Romantisk</i>	<i>Minimalistisk</i>	<i>Japansk</i>
Formella planteringar		X	X	X
Massplanteringar			X	X
Konventionella informella planteringar		X		X
Stiliserad natur	X	X		
Biotopplanteringar	X			

Figur 20. En jämförelse mellan de olika rabattstilarna utifrån Kingsburys klassificering;
Formella planteringar: Planteringar med arkitektonisk och geometrisk kontroll av växternas placering och där formklippning är vanligt förekommande.

Massplanteringar: Planteringar som består av ett begränsat antal arter där varje art planteras i större enheter utan hänsyn till ståndort.

Konventionella informella planteringar: Planteringar som inte har för avsikt att efterlikna en biotop. Växterna planteras enstaka eller i små grupper och förväntas oftast att hålla sig kvar på sina ursprungliga platser.

Stiliserad natur: Planteringar som tydligt är inspirerade av biotoper. Planteringen är dock medvetet gestaltad för den visuella effektens skull. En hög grad av dynamik, som t. ex. självsådd, tillåts. Relativt intensiv skötsel krävs.

Biotopplanteringar: *Ett växtsamhälle som har en dynamik och struktur som påminner om en biotop. Blandningen av arter har valts både med hänsyn till de estetiska värdena och den ekologiska lämpligheten för de rådande förhållandena på platsen. Skötseln är vanligen extensiv.*

(Kingsbury,2004)

Gestaltandet

Tankar kring gestaltandet

Jag har haft många intentioner i mitt gestaltningsarbete med de 20 rabatterna. Jag har tänkt mig dem som planteringsöar i en gräsmatta som kan ses från alla håll. De skall vara vackra både på långt- och nära avstånd. Gestaltningsförslagen för skugga-halvskugga behöver inte nödvändighet skuggas av rabattens egna växter utan av objekt utanför rabatten. En av mina intentioner har varit att visa på mångfalden av arter och sorter som trivs på en och samma ståndort. Jag har lagt stor vikt vid att få in fungerande gångsystem i varje rabatt, främst av tre olika anledningar;

- Gångsystemen skall ge rabatten ett estetisk mervärde, framför allt under lågsäsong.
- Man skall kunna beundra alla växter på riktigt nära håll.
- Med hjälp av gångsystemen skall rabatterna göras mer lättskötta. Vid skötsel skall man bara i undantagsfall behöva trampa i jorden.

Rabatternas gångsystem är alla olika för att visa på mångfald, inte bara vad gäller växtmaterialet. De olika gångsystemen är inte knutna till en ståndort men till en viss stil. Växtmaterialet har valts för att få en så lång skönhetsperiod som möjligt för respektive rabatt. I ritningarna markeras lignoser och perenner med siffror. Lökväxterna saknar siffror och planteras tillsammans med perenner som är lika höga eller högre i respektive rabatt. Planteringsytorna omgärdas av cortenstålskanter.

Namnen på rabatterna ger en indikation på vilken stil de tillhör. De naturlika rabatterna har fått namn efter olika naturtyper, de romantiska har namn inspirerade av kvinnliga författare eller litterära gestalter från 1800- och 1900-tal, de minimalistiska efter manliga arkitekter verksamma under funktionalismen och slutligen de japanska efter japanska öar.

Gestaltningsproceduren i dagboksform

Augusti – november 2010

En varm sommardag dimper det ned ett brev från Göteborgs universitet med posten. Det visar sig vara från Dapaco hantverksskola, numera en del av Göteborgs universitet, med min gamla lärare Allan Gunnarsson som avsändare. Nästan med en gång nappar jag på erbjudandet att komplettera min KY-utbildning med 30 högskolepoäng för att få en fil kand-examen. 15 av poängen är vikta till examensjobb. Ganska fort kommer jag också på vad jag vill skriva om - den perfekta rabatten! Jag vill göra gestaltningsförslag till rabatter som både är vackra och lättskötta! Fyra trädgårdsstilar, *romantisk, naturlig, minimalistisk och japansk*, tänker jag mig i ett korsschema med de fem ståndorterna från boken *Blommor och buskar*. Under sommaren och hösten tar jag bilder med digitalkameran både när och fjärran som kan tjäna till inspiration.

14 november

I morgon bär det iväg till Mariestad för ett första möte med Allan och blivande ”klasskamrater”. Jag börjar skriva på ett synopsis.

15-16 november

Två intensiva men roliga dagar i gamla hederliga Mariestad där det mesta är sig likt. Mina sju ”klasskamrater” och jag har halvtimmestlånga enskilda samtal om våra ex-jobb med Allan. Han tycker mitt ämne är för brett och att jag behöver smalna av det lite. Titeln byts ut till ”20 rabatter – fyra stilar x fem ståndorter”. Mitt önskemål om Allan som handledare bifalls.

17 november

Jag hinner skicka ett reviderat synopsis med mailen till Allan innan jag åker iväg till sommarstugan.

18 november

Har bytt ut staden mot landet. Sedan jag var här senast har en hel del av vägen spolats bort med ett skyfall. Medan jag reparerar vägen och kör gruslass efter gruslass går mina tankar till ex-jobbet. Vore kul att ta bilder av hus i grannskapet för att illustrera de olika trädgårdsstilarna som jag har tänkt jobba med. Nu mörknar det snart men imorgon kanske jag skulle kunna ta en tur med cykeln och kameran.

19 november

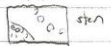

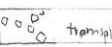
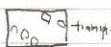

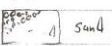
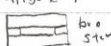
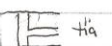

Det börjar snöa så det blir varken cykeltur eller bilder.

23-24 november

Synopsis, tidsplan och rapportupplägg går med mail mellan Allan och mig. På hans inrådan preciserar jag mina ståndorter mer än de beskrivna i *Blommor och buskar*. Jag ersätter också det tänkta kapitlet med nulägesanalys med ett om rabattstilar. I samma veva överger jag tanken på att ge referenser för varje rabattstil till olika hustyper.

18 december

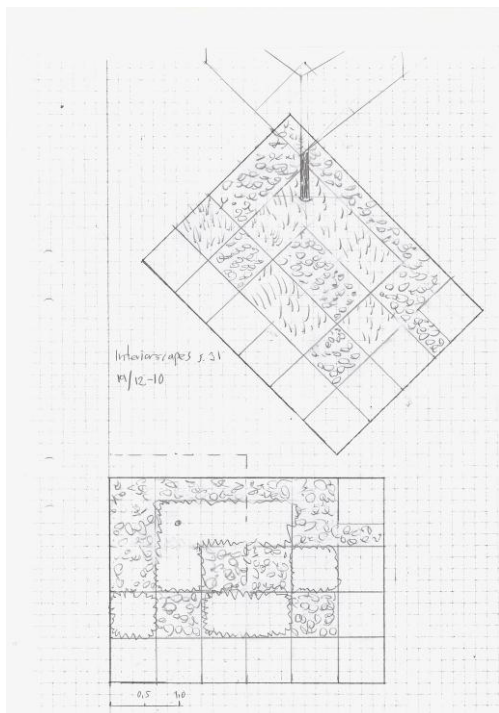
Nu har det gått nästan en månad sedan jag skrev senast. Under de gångna veckorna har jag läst in mig på litteratur och uppsatser och skrivit under tiden. Jag har också börjat på ett korsschema över stilar och ståndorter.

	ROMANTISK	NATURLIK	JAPANSK	MINIMALISTISK
1	Tuvstarr Flaktsöd/sväm	Stigen	Norr Bua/fennisdamm	Aalto Bua/stigen
	 sten	 trakt Bua	 sten	 beton
2	Tynd Bua... Sommarstuga	Bryndel	Väster Tabernaikle!	USA
	 sten	 trakt	 sten	 sten
	Bryndel / funkia			
3	En heligväsägen Nattkär Bua	Ängen	Centrum Uffs gamla hus	Corbusier
	 sten	 trakt	 trakt	 grus
	Rosa, höst, silv			Syrenbuddelen, latera
4	Rosa på Tivoli's Uffs nya hus	Stranden	Söder Bua/betel	Niemeyer
	 trakt	 sand	 grus	 grus
	ört	strand, gr, tillf	havtan	
5	Gö. Karc. v. jän Tullbeten	Harvel	Öster	Asien
	 trakt	 trakt	 trakt	 beton

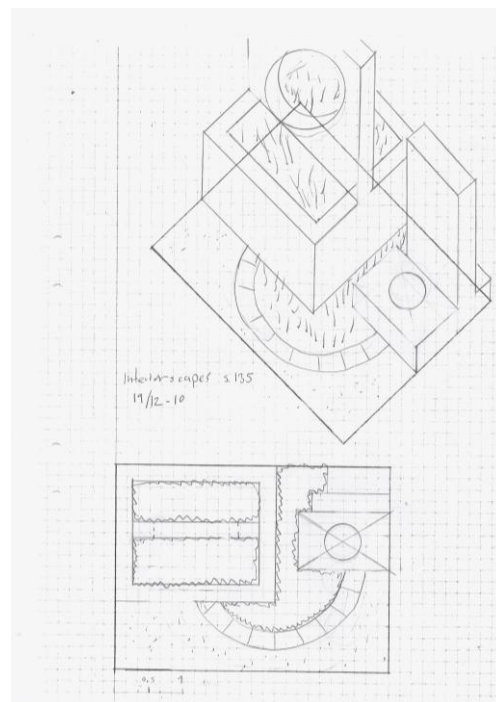
18/10-10

Figur 21. En första skiss över korsschema med stilar och ståndorter.

Ikväll när jag bläddrade i boken *Interiorscapes* kände jag hur det började klia i fingrarna. Innan jag lade ifrån mig pennan ett par timmar senare hade jag gjort fem ritningar på minimalistiska planeringar och två axiometriska teckningar med inspiration från bokens bilder.

Figur 22. Skiss med ritning och axiometrisk teckning med inspiration från fotografi över The Ellison Residence, San Francisco, USA i boken "Interiorscapes" (Cooper, 2003, s. 31) och som inspirerade till gestaltningsförslag 7, se figur 59, s. 52.

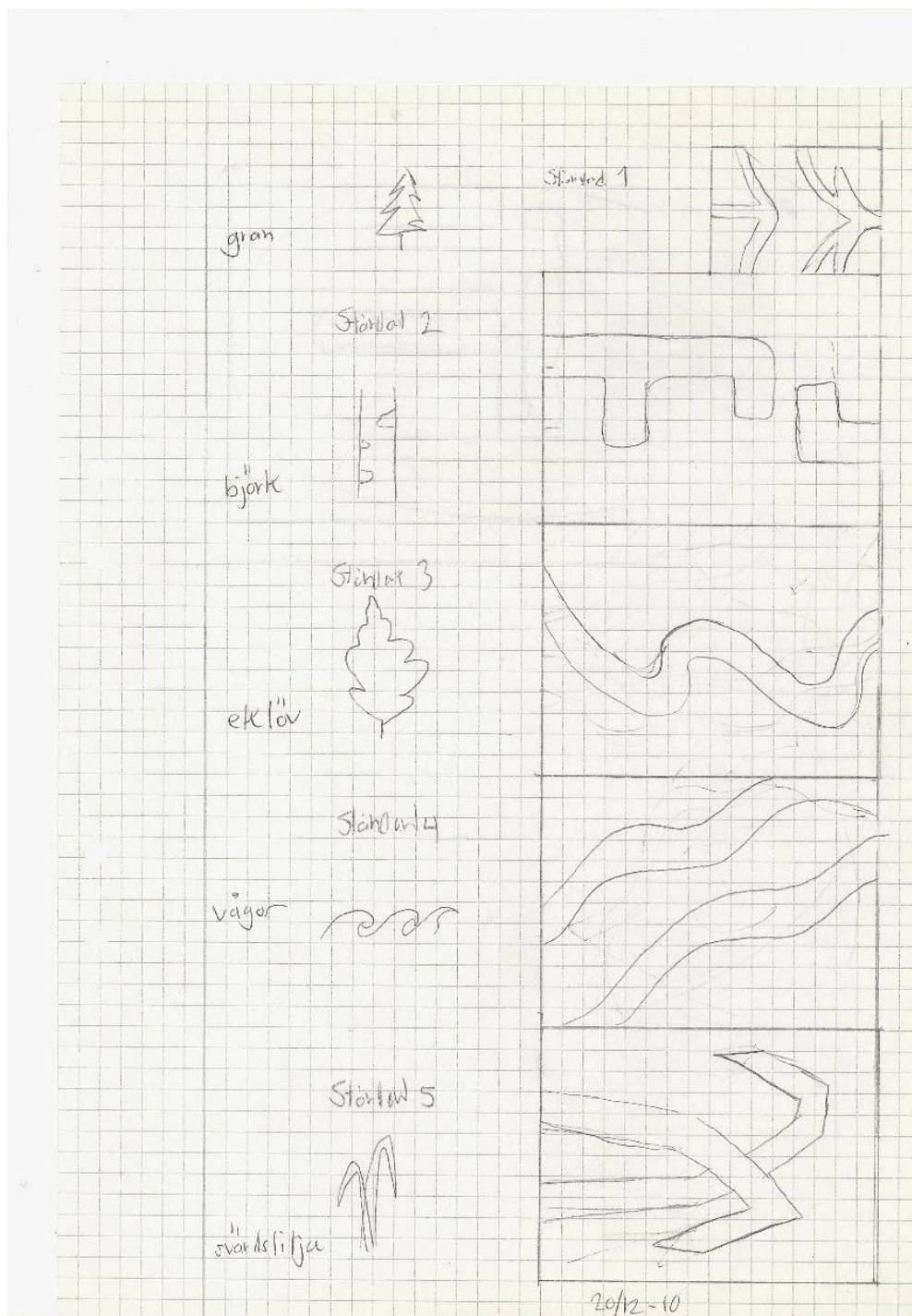

Figur 23. Skiss med ritning och axiometrisk teckning med inspiration från fotografi över del av The Hawkinson Garden, Phoenix, USA i boken "Interiorscapes" (Cooper, 2003, s. 135) och som inspirerade till gestaltningsförslag 15, se figur 91, s. 68.

Jag har redan bestämt mig att ändra typrabattens mått från 2 x 3 m. till 3 x 4 m. Nu när jag har gjort utkast till några rabatter känns även de måtten för futtiga. Skall jag utöka rabattens storlek till 4 x 5 m. och på så sätt anknyta till arbetets titel? Jag får sova på saken.

19 december

Oj vad det blev svårt att somna igår kväll. Tankarna flög runt åt olika håll. Det har varit oväntat roligt att utgå från bilder i en bok för att hitta formerna på mina minimalistiska rabatter. Kanske skulle jag också frångå mina redan ritade former på trampgångar i mina naturlika planteringar? Varför inte utgå från formerna hos en växt i respektive ståndort? Sagt och gjort. Idag har jag skissat på gångsystem i mina naturlika planteringar. Slutligen fick gångarna i rabatten för ståndort 1 formen av en gran, ståndort 2 fick en björkstam, 3 fick ett eklöv, 4 fick vågor och 5 fick ett par svärdsiljleblad.

Figur 24. Skisser för gångsystemen i de naturlika planteringarna.

Jag började också skissa på rabatter som var 4 x 5 meter stora men de blev inte bra. Istället bestämde jag mig för att hålla kvar vid storleken 3 x 4 m.

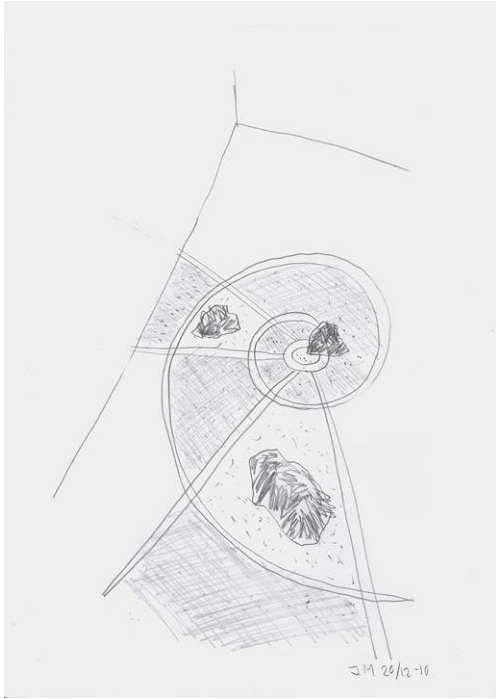
Skisserna på de minimalistiska rabatterna som jag gjorde igår upptäckte jag att jag hade ritat i skalan 1:33, en litet knepig skala. Med min kopieringsmaskin hemma var det inga problem att omvandla dem till skalorna 1:50 och 1:20. Skisserna i skalan 1:20 har jag ritat rent på kalkerpapper med hjälp av rutat papper under. När jag har ritat in växterna är tanken att jag ska kopiera ner dem till skalan 1:50 igen, allt för att linjerna ska bli så tunna och eleganta som möjligt.

Ikväll fick jag också för mig att teckna av bilderna från boken, som jag inspirerades av igår. På så sätt kan jag undgå problem med fotonas copyright men ändå visa mina inspirationskällor i arbetet.

Figur 25. Skiss efter fotografi på Hompokuji-templet, Tsuna-Gun, Japan i boken "Interiorscapes" (Cooper, 2003, s. 90) och som inspirerade till gestaltningsförslag 3, se figur 43, s. 44.

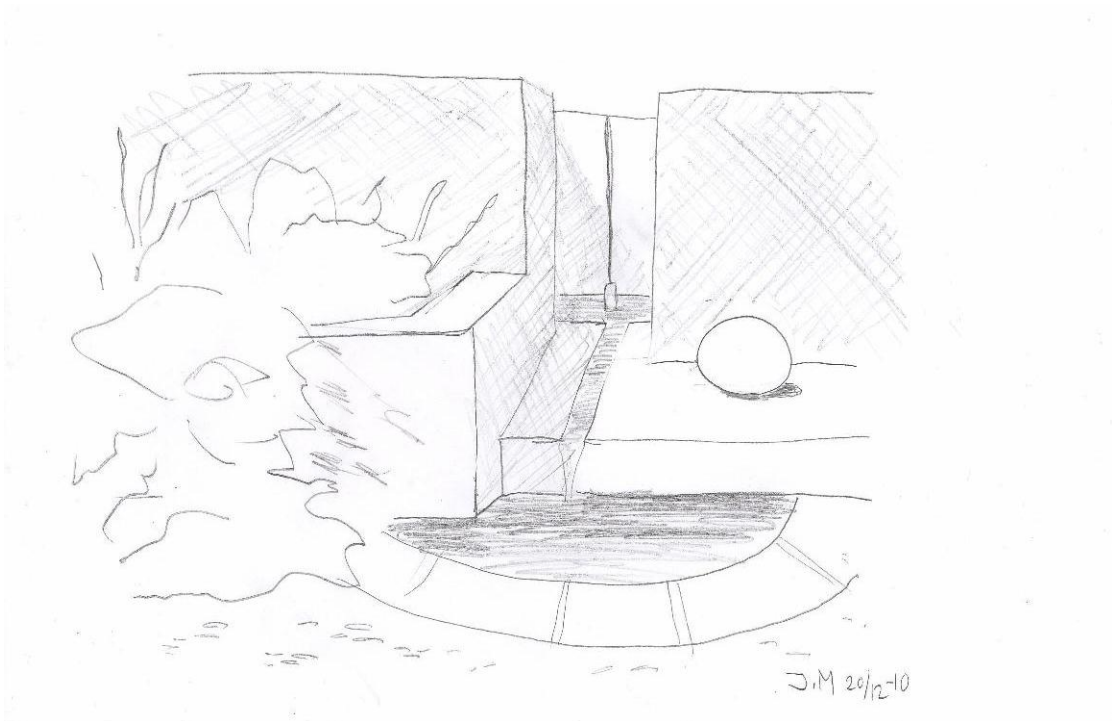

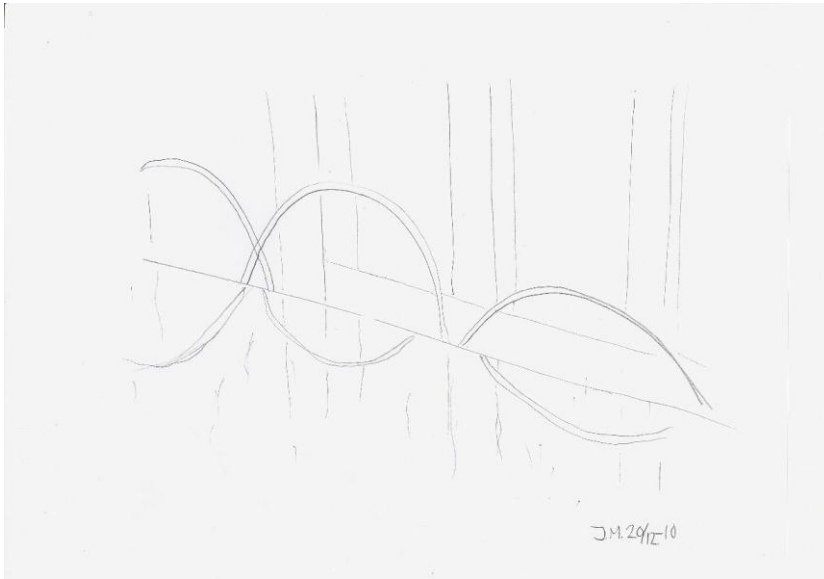
Figur 26. Skiss efter fotografi från Kanadensiska ambassaden i Tokyo, Japan i boken "Interiorscapes" (Cooper, 2003, s. 20) och som inspirerade till gestaltningsförslag 7, se figur 59, s. 52.

Figur 27. Skiss efter fotografi från The Ellison Residence, San Francisco, USA i boken "Interiorscapes" (Cooper, 2003, s. 31) och som inspirerade till gestaltningsförslag 11, se figur 75, s. 60.

Figur 28. Skiss efter fotografi från The Hawkinson Garden, Phoenix, USA i boken "Interiorscapes" (Cooper, 2003, s.135) och som inspirerade till gestaltningsförslag 15, se figur 91, s. 68.

Figur 29. Skiss efter fotografi från McCormick Convention Center, Chicago, USA i boken "Interiorscapes" (Cooper, 2003, s.107) och som inspirerade till gestaltningsförslag 19, se figur 107, s. 76.

22 december

Efter mycket suddande har jag en slutgiltig skiss över korssschemat, komplett med rabattnamnen som tidigare saknades.

Jag bestämde mig också för att utgå från fotografier från trädgårdar jag har ritat och anlagt för de japanska rabatterna. Till de romantiska rabatterna ska jag utgå från bilder från offentliga planteringar.

Figur 30. Slutgiltig skiss över korschema över stilar och ståndorter.

	ROMANTISK	NATURLIK	JAPANSK	MINIMALISTISK
1	2 Tevstavr	1 Shigen	4 Hokkaido	3 Aalto
	trapp-sten Bunniku Albert	Håchbark Brunnar Samebar	Hori Hagun Bogoria	Miller-sten Alvar 1898-1936 Behr (Kallhus)
2	6 Juhl Bich	5 Bränd	8 Shikoku	7 Kahn
	Sommer B Bismarck Niguri Spate	B an. Håbör trägen	B dagligen Kansu Fugisaki Kontans	B Burrbar Lewis 1901-1974
3	10 En hanga lassa	9 Ången	12 Honshu	11 Le Corbusier
	B Bord Bord Reto de Red	B Hoshiga July Bar	B Uketani Fidellier	B Burrbar silvett Muzisi 1927-1985
4	11 Resa på Tivoli	13 Skanden	16 Kyushu	15 Niemeyer
	B Ufs nå B cåter alpmaten	B B silvett	B havtan silvett	B jungfrukt Oscar 1907
5	18 Cst. Kano	14 Hårrel	20 Tanegashima	19 Yamada
	B gäst B silvett	B silvett	B japan silvett	B Håll silvett Mamoru 1904-19
	B 466 x 114 pixlar 114 x 576			
	22/12'10			

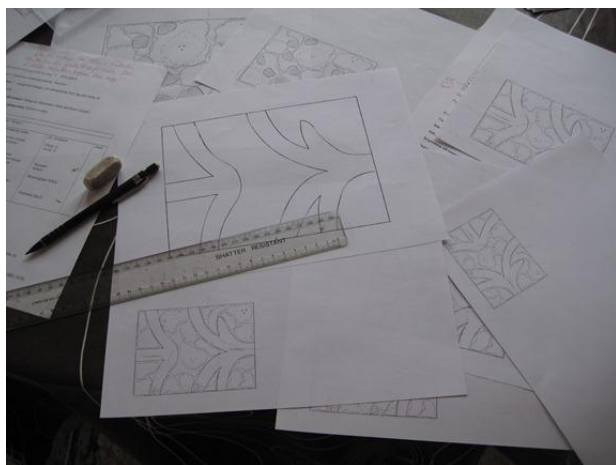
24 december

En timme in på julafton och nu måste jag gå och lägga mig fast det är så roligt att pussla ihop bilder och rabatter. Bilderna inspirerar även till växtvalen för varje rabatt. Övriga växtval har till största delen utgått från de fem olika listorna på odlingsvärda perenner för var och en av de valda ståndorterna och som utgår från Karolina Nybergs uppsats *Perenner i offentlig miljö*. Några personliga favoriter har också kommit med.

De senaste dagarna har jag gjort skisser i skalan 1:20 på gångsystemen i alla de 20 rabatterna.

14 februari 2011

Efter ett längre uppehåll är det äntligen dags att börja göra ritningarna. Det kan vara lite lurigt att veta lignosernas slutliga diameter men jag får god hjälp av lathundarna i Splendors katalog. Inspirations för ritningars utseende har jag hittat i Tony Lords bok *Best Borders*.

Figur 31. Dags att göra ritningar.

Ritningarna gör jag i skalan 1:20 för att förminska dem i kopieringsmaskinen till skala 1:40. Tidigare hade jag tänkt mig skalan 1:50 men det blev onödigt litet på en A4-sida. Först när jag har förminskat ritningarna skriver jag ut numrerna på respektive växt. Därefter scannar jag in ritningarna och placerar dem under rätt rubrik.

27 februari

Har pillat lite i växtlistorna idag. Några arter har försvunnit och andra har tillkommit.

3 mars

Har satt ut sortnummer på ritningarna idag och skannat in dem. Nu är det dags att skicka ritningarna digigtalt till Allan. Det ska bli spännande att få höra vad han tycker!

15 april

Allan tycker ritningarna var OK. Skönt! Nu när vinter har övergått i vår sitter jag ännu en gång i sommarstugan men blyertspenna och sudd. Denna gång gör jag axiometriska teckningar, en för varje rabatt, som förtydligande komplement till ritningarna. Med kalkerpapper går det ganska fort. Medan jag tecknar funderar jag på arbetets titel. Kanske *STIL OCH STÅNDORT, två parametrar vid rabattgestaltning* säger mer om arbetets inriktning än *20 RABATTER, 4 stilar x 5 ståndorter*? Jag får rådfråga Allan.

Gestaltungsforlagen

Gestaltungsforlag 1: Skogen

Figur 32. Brunnäva *Geranium phaeum* 'Samobor'.

Ståndort: 1 - skugga-halvskugga, torr näringsfattig jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Naturlik

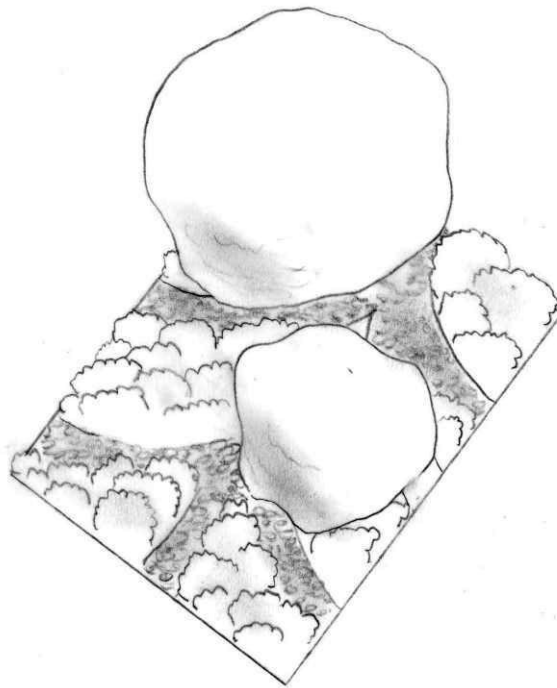
Inspiration till namnet: Många av ståndortens växter återfinns i skogen

Inspiration till gångsystem: Silhuett av gran

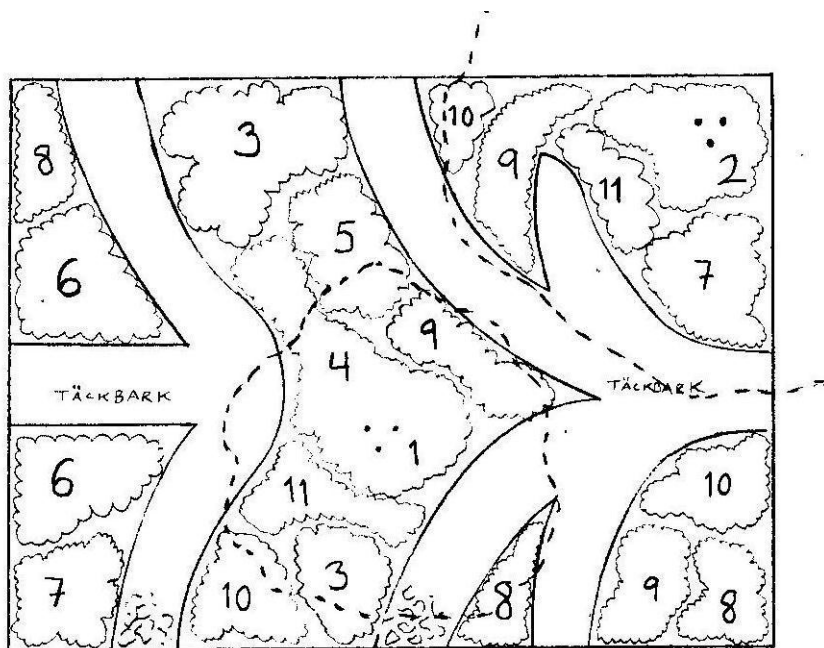
Kommentar: Detta är en försommarplantering då de flesta växterna blommar i juni inkl. de två lignoserna. Planterigen är dynamisk och sköts extensivt. Växterna tillåts frösa sig och starkväxande tillåts breda ut sig med åren på de mer svagväxandes bekostnad. Gångsystemet kan tyckas formmässigt dominera men suddas ut i konturerna av flera högre perenner under försommar och framåt.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Bergros (zon VIII)	<i>Rosa pendulina</i>	
2	Fläder (zon IV)	<i>Sambucus nigra</i>	'Bålsta' E
Perenner:			
3	Gandelaster	<i>Aster macrophyllus</i>	
4	Flocknäva	<i>Geranium macrorrhizum</i>	'Pastis'
5	Brunnäva	<i>Geranium phaeum</i>	'Samobor'
6	Gillenia	<i>Gillenia trifoliata</i>	
7	Rödbladig bergenia	<i>Bergenia purpurascens</i>	
8	Röd sockblomma	<i>Epimedium x rubrum</i>	
9	Mandeltörel	<i>Euphorbia amygdoloides</i>	
10	Skuggbräken	<i>Polystichum braunii</i>	
11	Vintergröna	<i>Vinca minor</i>	

Figur 33. Växtlista rabatt "Skogen".

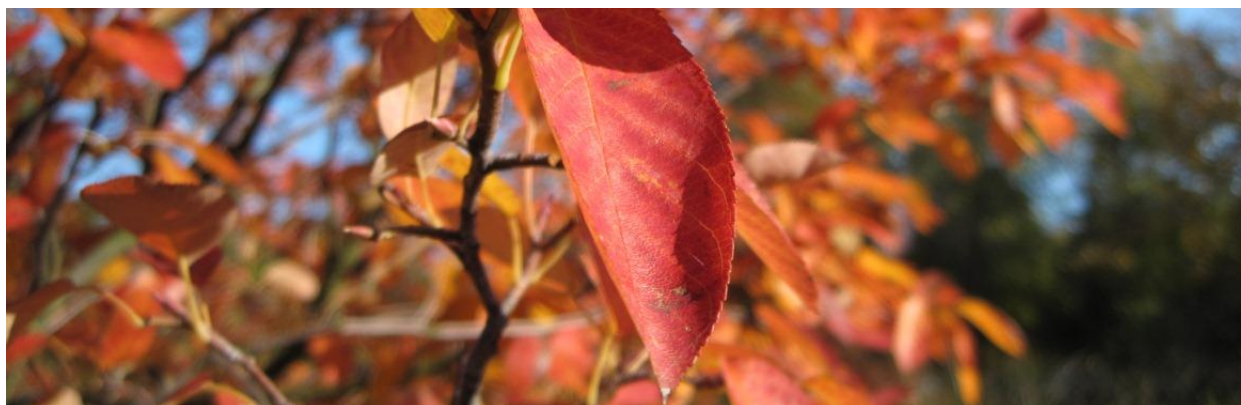

Figur 34. Teckning av rabatt "Skogen" från sydväst.

Figur 35. Ritning till rabatt "Skogen", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av täckbark.

Gestaltungsforöslag 2: Tuvstarr

Figur 36. Haggmispel *Amelanchier sp.*

Ståndort: 1 - skugga-halvskugga, torr näringsfattig jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Romantisk

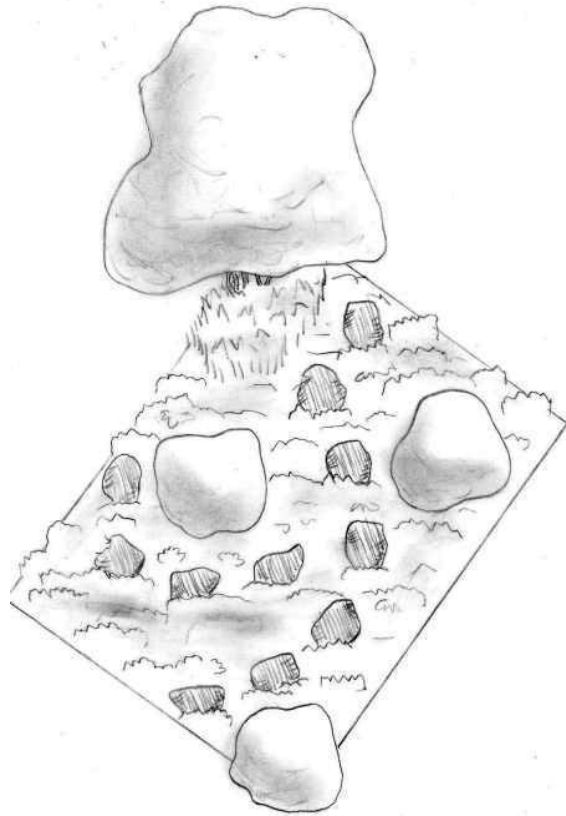
Inspiration till namnet: Sagoprinsessan Tuvstarr, målad av John Bauer (1882-1918)

Inspiration till gångsystem: Slingrande skogsstig

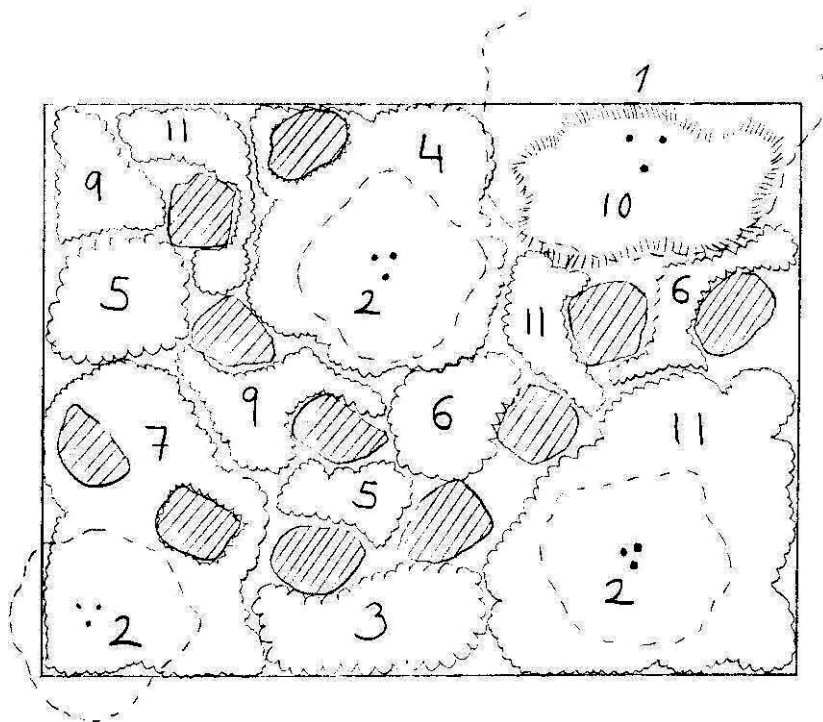
Kommentar: Försommarblommande växter i vitt och flammande höstfärger i orange är två höjdpunkter i denna rabatt. En hög grad av dynamik, som t.ex. självsådd, tillåts och relativt extensiv skötsel fungerar. Mer blomsterprakt och doft vore önskvärt men är svårt att tillgå p.g.a ståndortens begränsade växtmaterial.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Prakthaggmispel (zon V)	<i>Amelanchier lamarckii</i>	fk Ultuna
2	Tuvsnöbär (zon IV)	<i>Symphoricarpos</i>	'Arvid' E
Perenner:			
3	Vit skogsaster	<i>Aster divaricatus</i>	
4	Flocknäva	<i>Geranium macrorrhizum</i>	'Spessart'
5	Brunnäva	<i>Geranium phaeum</i>	'Album'
6	Gillenia	<i>Gillenia trifoliata</i>	
7	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Bressingham White'
8	Röd sockblomma	<i>Epimedium x rubrum</i>	
9	Mandeltörel	<i>Euphorbia amygdoloides</i>	
10	Silverfryle	<i>Luzula nivea</i>	
11	Vintergröna	<i>Vinca minor</i>	'Gertrude Jekyll'

Figur 37. Växtlista rabatt "Tuvstarr".

Figur 38. Teckning av rabatt "Tuvstarr" från sydväst.

Figur 39. Ritning till rabatt "Tuvstarr", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av skifferplattor.

Gestaltungsförslag 3: Aalto

Figur 40. Hjärtbergenia *Bergenia cordifolia*.

Ståndort: 1 - skugga-halvskugga, torr näringsfattig jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Minimalistisk

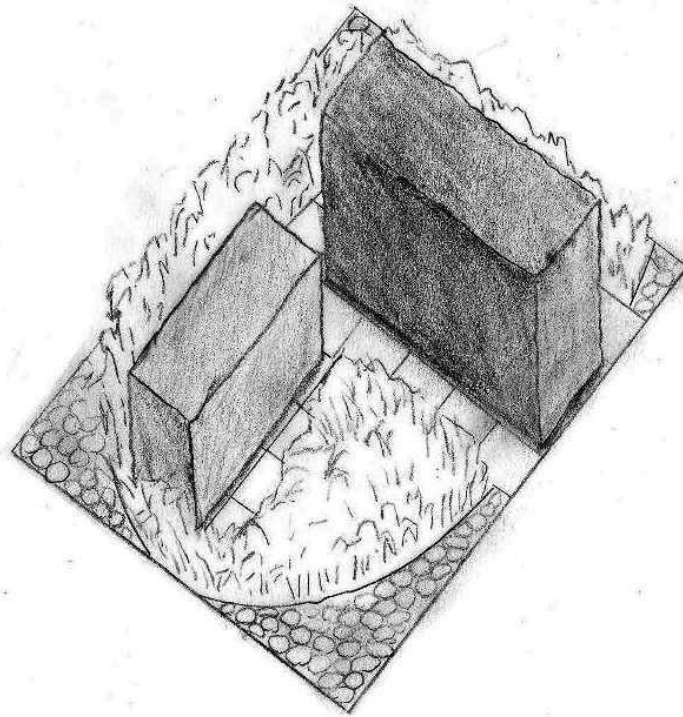
Inspiration till namnet: Den finländske arkitekten Alvar Aalto (1898-1976)

Inspiration till gångsystem: Hompokuji-templet, Tsuna-Gun, Japan, se figur 25, s. 34.

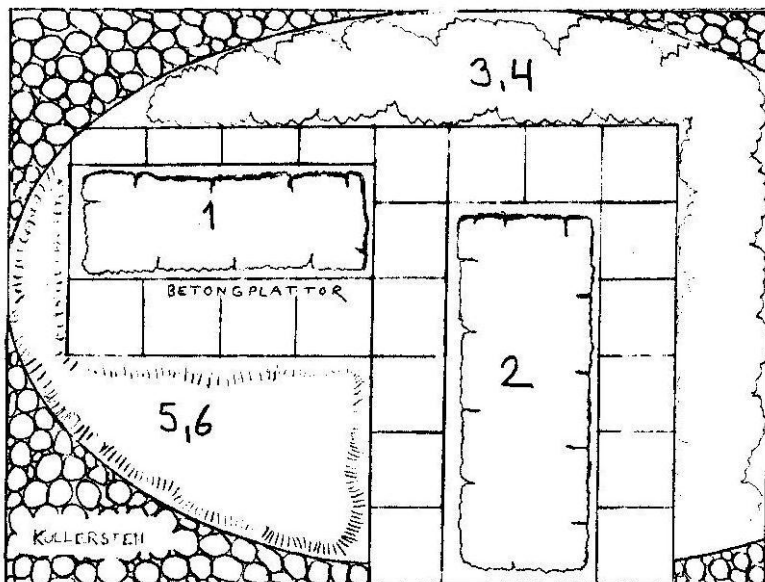
Kommentar: Kanske är denna plantering som vackrast en frostnupen höstdag då hjärtbergenians blad börja skifta i vinrött. Den formstarka rabatten kännetecknas av en låg grad av dynamik och kräver intensiv skötsel, inkl. formklippning. Silverfrylens vita vippor på sina bågformade stjälkar lyser upp en annars ganska mörk rabatt där gångsystemet synes vara anpassat till häckarna.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Hybridsnöbär (zon III)	<i>Symphonicarpus x chenaultii</i>	'Hancock'
2	Hybrididegran (zon V)	<i>Taxus x media</i>	'Hillii'
Perenner:			
3	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Vinterglöd'
4	Mandeltörel	<i>Euphorbia amygdoloides</i>	
5	Silverfryle	<i>Luzula nivea</i>	
6	Skuggbräken	<i>Polystichum braunii</i>	

Figur 41. Växtlista rabatt "Aalto".

Figur 42. Teckning av rabatt "Aalto" från sydväst.

Figur 43. Ritning till rabatt "Aalto", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av betongplattor, idegranshäcken formklipps till en höjd av 120 cm., snöbärshäcken formklipps till en höjd av 80 cm.

Gestaltungsforlag 4: Hokkaido

Figur 44. Brunnäva *Geranium phaeum* 'Album'.

Ståndort: 1 - skugga-halvskugga, torr näringsfattig jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Japansk

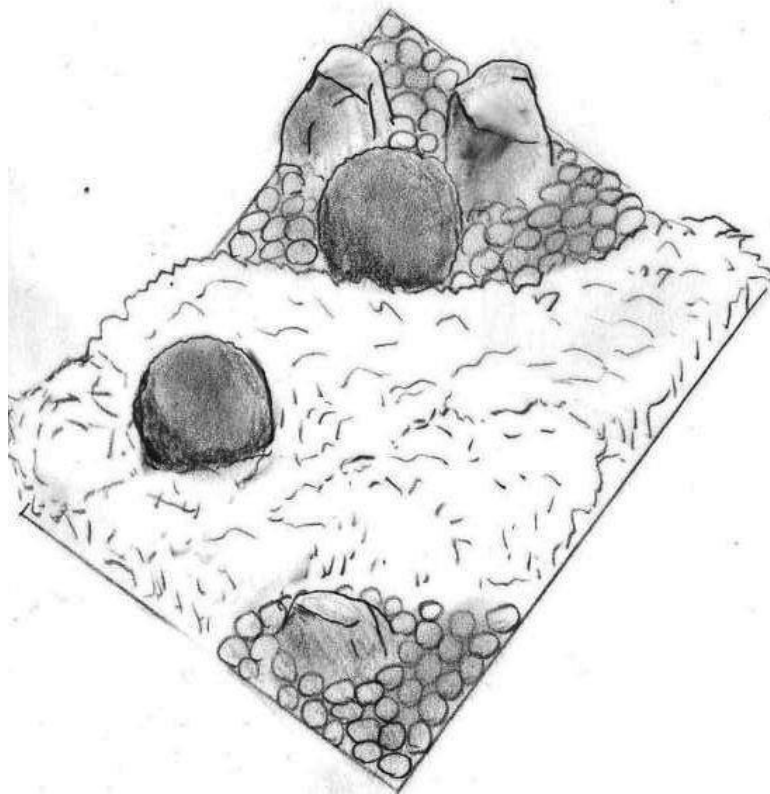
Inspiration till namnet: En av Japans öar

Inspiration till gångsystem: Villaträdgård i Halland

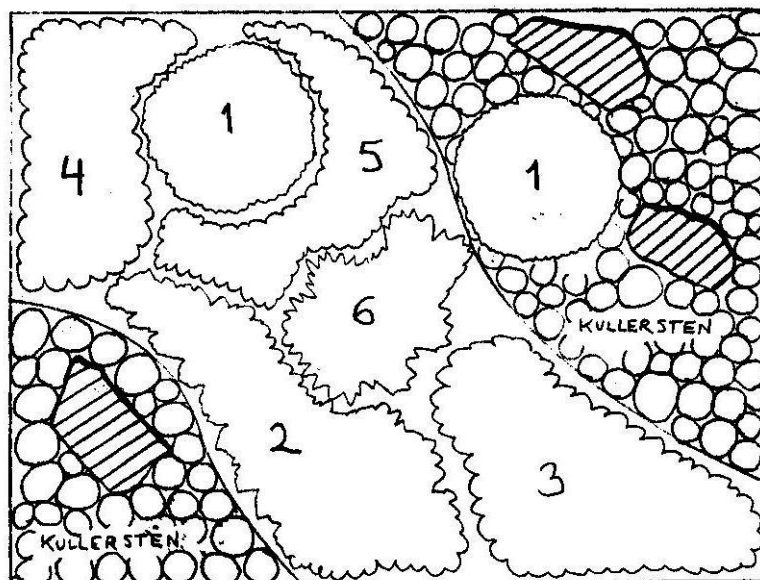
Kommentar: I likhet med de andra japanska rabatterna bygger skönhetsupplevelsena här mer på blad än blommor. Sprängsstenarna ger spännande kontraster mellan solbelysta och skuggade ytor under vintern. Massplanteringarna kräver en en låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. formklippning. Gångsystemet här består av kullerstensytor som väl knyter an till den japanska traditionen.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignos:			
1	Hybrididegran (zon V)	<i>Taxus x media</i>	'Green Mountain'
Perenner:			
2	Brunnäva	<i>Geranium phaeum</i>	'Album'
3	Gillenia	<i>Gillenia trifoliata</i>	
4	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Baby Doll'
5	Röd sockblomma	<i>Epimedium x rubrum</i>	
6	Skuggbräken	<i>Polystichum braunii</i>	

Figur 45. Växtlista rabatt "Hokkaido".

Figur 46. Teckning av rabatt "Hokkaido" från sydväst.

Figur 47. Ritning till rabatt "Hokkaido", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av kullersten, idegranarna formklipps till klot, sprängstenarna i sydväst och norr är 40 cm. höga, mellanstenen är 60 cm. hög.

Gestaltungsförslag 5: Brynet

Figur 48. Hybrid-blåbär *Vaccinium-hybrid* och ormbunkar.

Ståndort: 2 - Sol-halvskugga, måttligt näringsrik frisk jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Naturlik

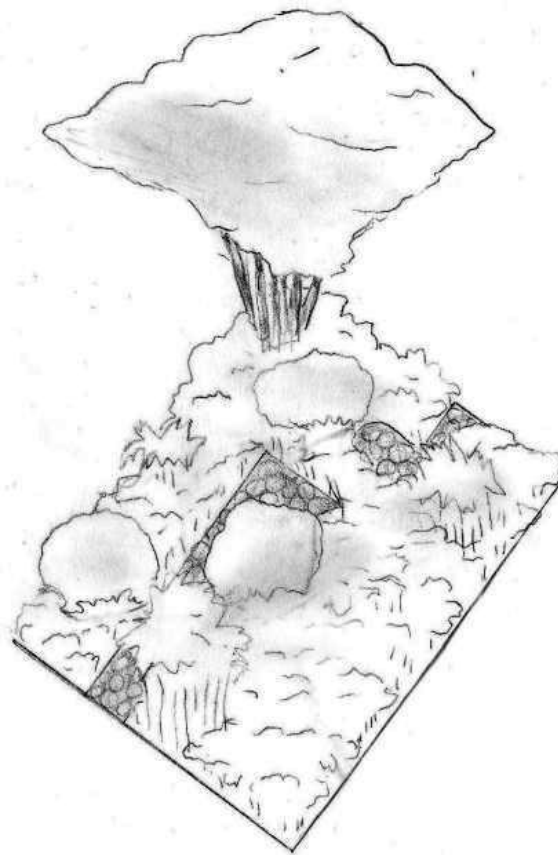
Inspiration till namnet: Många av ståndortens växter återfinns i skogsbryn

Inspiration till gångsystem: Silhuett av en björkstam

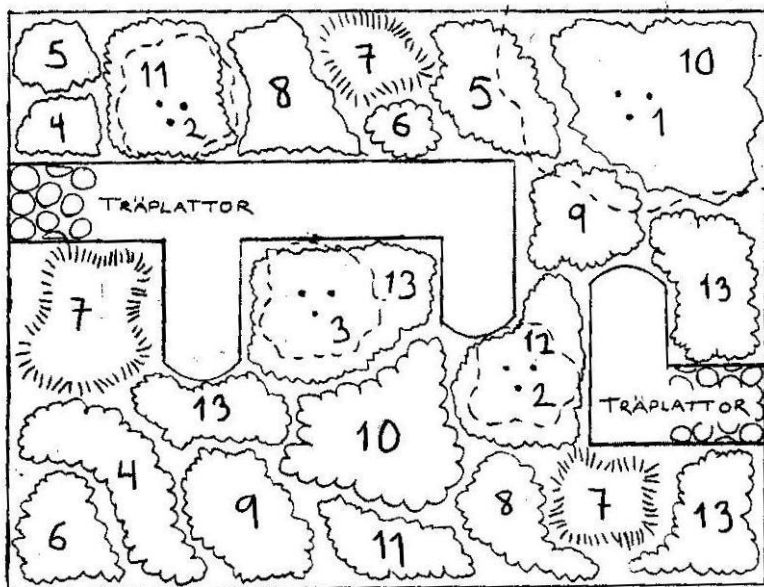
Kommentar: Växterna tillåts frösa sig och starkväxande tillåts på sikt konkurrera ut mer svagväxande. Skötseln är extensiv. Gångsystemet kan tyckas formmässigt dominera men suddas ut i konturerna av högre växter f.o.m försommar.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Hassel (zon IV)	<i>Corylus avellana</i>	
2	Hybrid-blåbär (zon V)	<i>Vaccinium-hybrid</i>	'Putte'
3	Hybrid-blåbär (zon V)	<i>Vaccinium-hybrid</i>	'Emil'
Perenner:			
4	Adantium	<i>Adantium pedatum</i> var. <i>aeleuticum</i>	
5	Rödskäftig daggekåpa	<i>Alchemilla erythropoda</i>	
6	Koreansk plymspirea	<i>Aruncus aethusifolius</i>	'Professor Lindqvist'
7	Diamantgräs	<i>Calamagrostis bracytricha</i>	
8	Blodbräken	<i>Dryopteris erythrosora</i>	
9	Strutbräken	<i>Dryopteris filix-mas</i>	
10	Liten flocknäva	<i>Geranium x cantabrigiense</i>	
11	Ormöga	<i>Omphalodes verna</i>	
12	Paddtreblad	<i>Trillium cuneatum</i>	
13	Vancouveria	<i>Vancouveria hexandra</i>	

Figur 49. Växtlista rabatt "Brynet".

Figur 50. Teckning av rabatt "Brynet" från sydväst.

Figur 51. Ritning till rabatt "Brynet", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av kubb, täckta av kycklingnät.

Gestaltungsförslag 6: Tant Brun, tant Grön och tant Gredelin

Figur 52. *Funkia Hosta* sp., fjäderastilbe *Astilbe simplicifolia* 'Sprite' och silverax *Actaea ramosa* 'Brunette'.

Ståndort: 2 - Sol-halvskugga, måttligt näringsrik frisk jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Romantisk

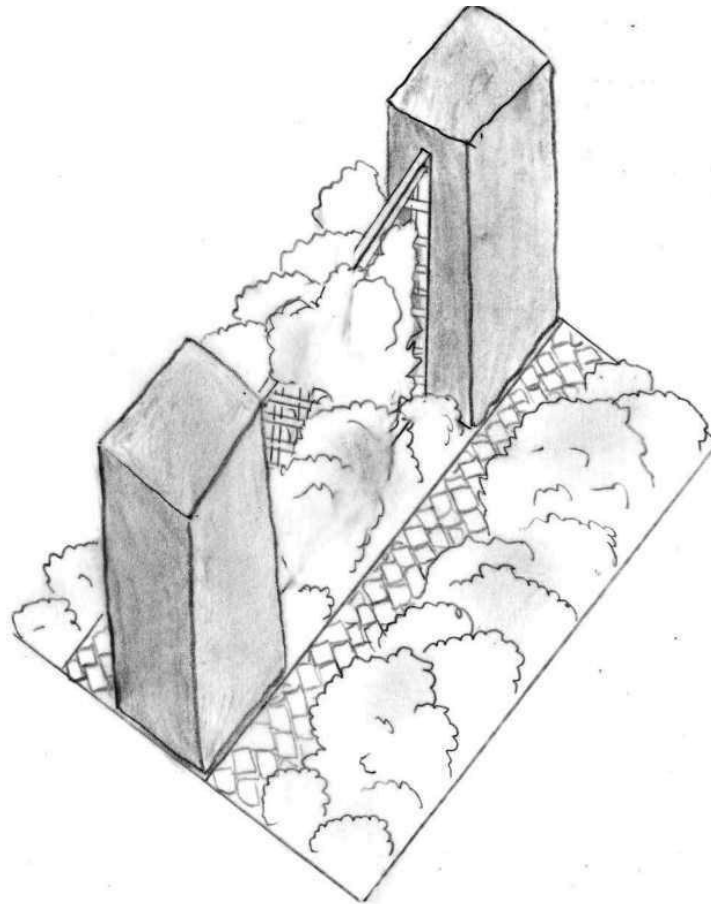
Inspiration till namnet: Barnboken med samma namn, skriven av Elsa Beskow (1874-1953)

Inspiration till gångsystem: Arts and craft-trädgård

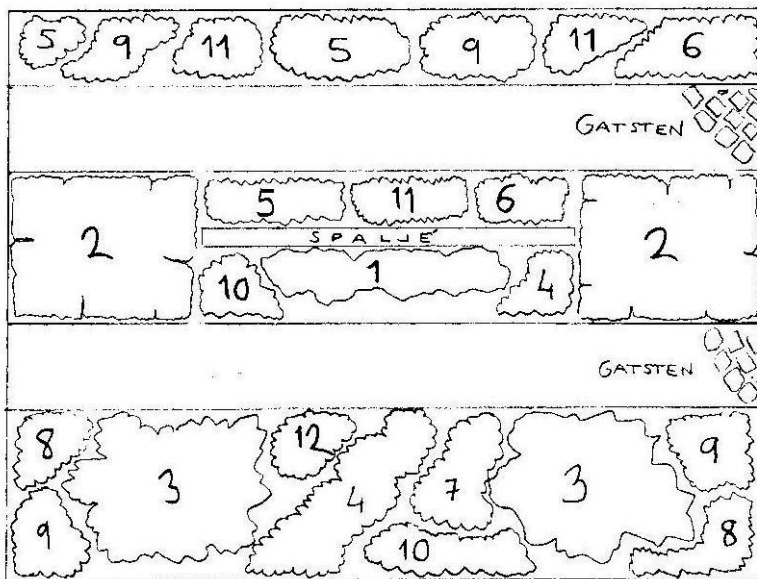
Kommentar: Denna rabatt har en lång blomningstid och också många vackra blad. En låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. formklippning, kännetecknar planteringen. De strikt formklippta idegranarna förstärker perennernas romantiska framtoning.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Klätterros (zon V)	<i>Rosa Wichuraiana</i> -gruppen	'New Dawn'
2	Hybrididegran (zon V)	<i>Taxus x media</i>	'Farmen'
Perenner:			
3	Silverax	<i>Actaea ramosa</i>	'Brunette'
4	Fjäderastilbe	<i>Astilbe simplicifolia</i>	'Sprite'
5	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Baby Doll'
6	Löjtnantshjärta	<i>Dicentra spectabilis</i>	
7	Vårkrage	<i>Doronicum orientale</i>	
8	Spansk näva	<i>Geranium endressii</i>	'Rose Clair'
9	Rödbladig alunrot	<i>Heuchera</i> -hybrid	'Rachel'
10	Blomsterfunkia	<i>Hosta fortunei</i>	'Halcyon'
11	Knutflox	<i>Phlox carolina</i>	'Mrs. Lingard'
12	Broklungört	<i>Pulmonaria saccharata</i>	'Mrs. Moon'
Lökväxter:			
	Snödroppe	<i>Galanthus nivalis</i>	'Anglesey Abbey'
	Pingstlilja	<i>Narcissus poeticus</i>	'Recurvus'

Figur 53. Växtlista rabatt "Tant Brun, tant Grön och tant Gredelin".

Figur54. Teckning av rabatt "Tant Brun, tant Grön och tant Gredelin" från sydväst.

Figur 55. Ritning till rabatt "Tant Brun, tant Grön och tant Gredelin", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av smågatsten i granit, de två idegranarna formklipps till 180 cm. höga kuber, spaljén görs i trä 160 cm. hög.

Gestaltningsförslag 7: Kahn

Figur 56. Buxbom *Buxus sempervirens*.

Ståndort: 2 - Sol-halvskugga, måttligt näringsrik frisk jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Minimalistisk

Inspiration till namnet: Den amerikanske arkitekten Louis Kahn (1901-1974)

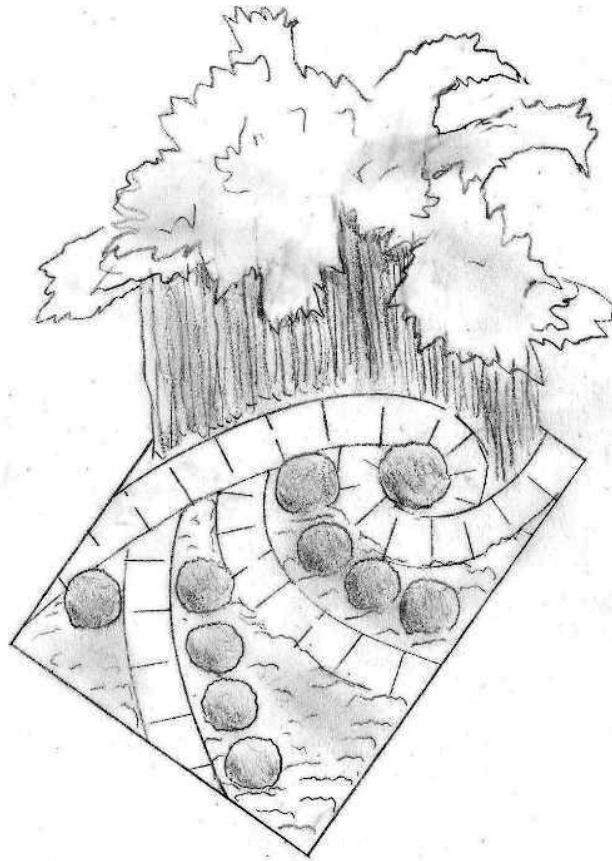
Inspiration till gångsystem: Kanadensiska ambassaden, Tokyo, Japan, se figur 26, s. 35.

Kommentar: Med ett tunt snötäcke som hätta är den här planteringen som vackrast på vintern. Den kännetecknas av en låg grad av dynamik och kräver intensiv skötsel, inkl. formklippning. Växtmaterialet är, liksom i de andra mininalisiska planteringarna, underställt gångsystemet. Det tjänar lika mycket, med sin specifika form, som blickfång som praktisk nytta.

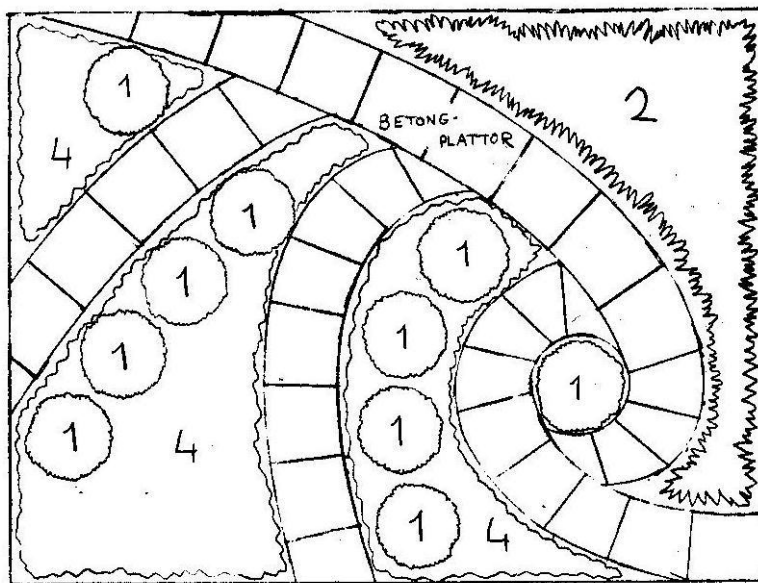
Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Buxbom (zon III)	<i>Buxus sempervirens</i>	'Vrams Gunnarstorp'
2	Bergbambu (zon III)	<i>Fargesia murielae</i>	'Smaragd'
Perenner:			
3	Kaukasisk förgätmigej	<i>Brunnera macrophylla</i>	'Jack Frost'
4	Dvärgsockblomma	<i>Epimedium x youngianum</i>	'Niveum'
Lökväxter:			
	Liten blåstjärna	<i>Chinodoxa sardensis</i>	
	Turkisk snödroppe	<i>Galanthus elweesii</i>	'Godfrey Owen'

Figur 57. Växtlista rabatt "Kahn".

Figur 58. Teckning av rabatt "Kahn" från sydväst.

Figur 59. Ritning till rabatt "Kahn", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av betongplattor, buxbomplantorna formklipps till klot.

Gestaltungsförslag 8: Shikoku

Figur 60. Jättedaggkåpa *Alchemilla mollis*, trädgårdshortensia *Hydrangea macrophylla* och bergbambu *Fargesia murielae* 'Simba'.

Ståndort: 2 - Sol-halvskugga, måttligt näringsrik frisk jord, lågt pH-värde, lä

Stil: Japansk

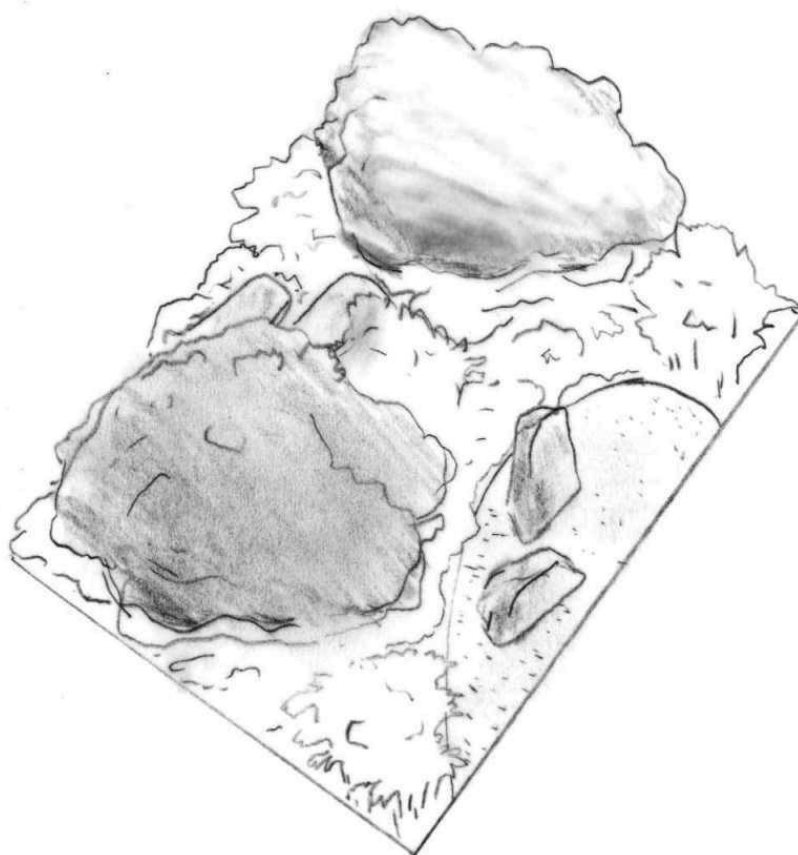
Inspiration till namnet: En av Japans öar

Inspiration till gångsystem: Villaträdgård i Halland

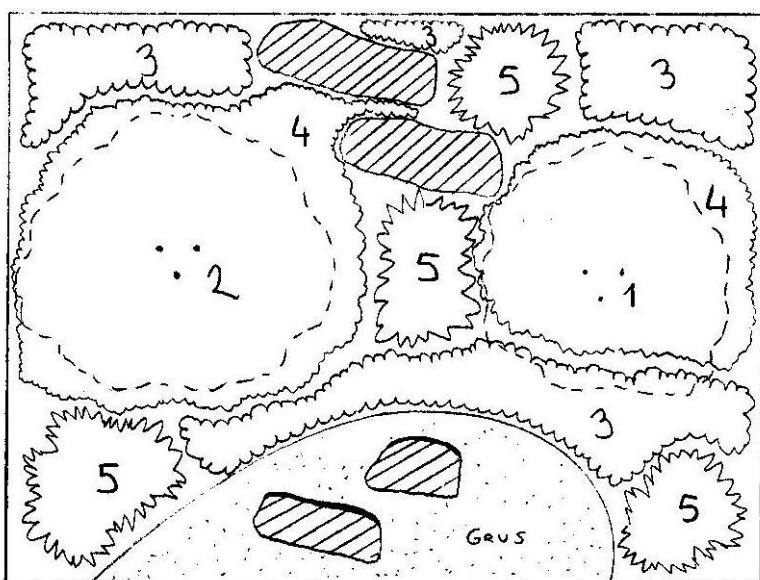
Kommentar: Här är det lignoserna som står för det mesta av blomningen. Det primära prydnadsvärdet ligger dock i mötet mellan olika bladformer. Rabatten innebär en låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. borttagning av fröplantor. Gångsystemet här består dels av trampstenar, dels av grus, som båda för tankarna till Japan.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Trädgårdshortensia (zon IV)	<i>Hydrangea macrophylla</i>	'Endless Summer'
2	Rhododendron (zon III)	<i>Rhododendron yakushimanum</i> -hybrid	'Schneevolke'
Perenner:			
3	Jättedaggkåpa	<i>Alchemilla mollis</i>	
4	Fänrikshjärta	<i>Dicentra eximia</i>	'Alba'
5	Woodsia	<i>Woodsia polystichoides</i>	
Lökväxter:			
	Morgonstjärna	<i>Ornithogalum umbellatum</i>	
	Snökrokus	<i>Crocus tommasinianus</i>	'Ruby Giant'

Figur 61. Växtlista rabatt "Shikoku".

Figur 62. Teckning av rabatt "Shikoku" från sydväst.

Figur 63. Ritning till rabatt "Shikoku", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av grus, de två nordligaste stenarna som är skifferplattor är trampstenar i marknivå, stenen i sydväst är en sprängsten 30 cm. hög, stenen i sydost är en sprängsten 70 cm. hög.

Gestaltungsforlag 9: Ängen

Figur 64. Höstöga *Coreopsis verticillata* och trädgårdsnäva *Geranium*-hybrid 'Rozanna'.

Ståndort: 3 - Sol näringsrik frisk jord, neutralt pH-värde, lä

Stil: Naturlik

Inspiration till namnet: Många av ståndortens växter återfinns på ängen

Inspiration till gångsystem: Silhuett av ett ekblad

Kommentar: Denna stiliserade äng, eller kanske ännu mer prärie, domineras av högsommarblommade perenner och prydnasgräs. Frånvaron av lignoser förstärker ängs-/präriekänslan. Planteringen är dynamisk och tänkt att skötas extensivt. Växterna tillåts frösa sig och starkväxande tillåts breda ut sig med åren på de mer svagväxandes bekostnad. Gångsystemet suddas ut i konturerna av flera högre perenner under försommar och framåt.

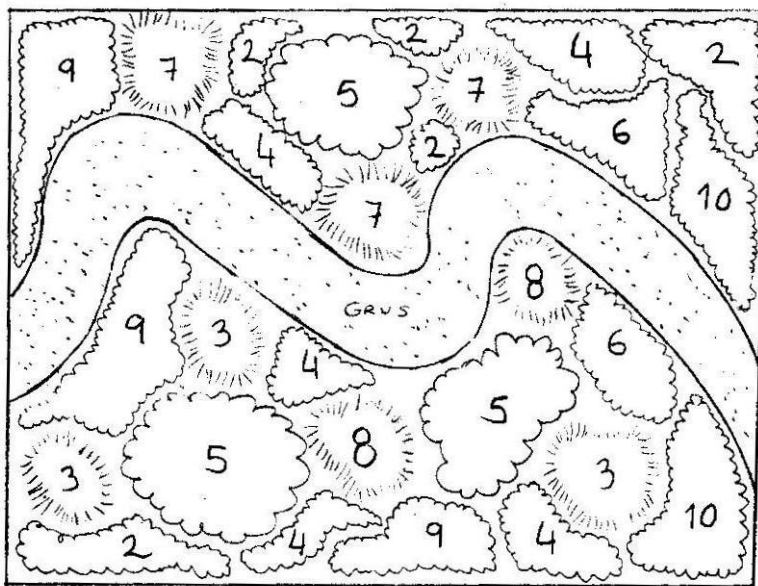
Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Perenner:			
1	Anisisop	<i>Agastache foeniculum</i>	'Blue Fortune'
2	Höstöga	<i>Coreopsis verticillata</i>	'Zagreb'
3	Tuvrör	<i>Calamagrostis x acutiflora</i>	'Karl Foerster'
4	Läkerudbeckia	<i>Echinacea pallida</i>	
5	Trädgårdsnäva	<i>Geranium</i> -hybrid	'Rozanna'
6	Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>	'Swirl'
7	Glansmiskantus	<i>Miscanthus sinensis</i>	'Malepartus'
8	Jättetätel	<i>Molinia caerulea</i> ssp. <i>arundinacea</i>	'Transparent'
9	Gul lejonsvans	<i>Phlomis russeliana</i>	
10	Nickpimpinell	<i>Sanguisorba hakusanensis</i>	'Pink Brushes'
Lökväxter:			
	Vårstjärna	<i>Chinodoxa forbesii</i>	
	Flocktulpan	<i>Tulipa tarda</i>	

Figur 65. Växtlista rabatt "Ängen"

Figur 66. Teckning av rabatt "Ängen" från sydväst.

Figur 67. Ritning till rabatt "Ängen", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av grusgång.

Gestaltungsforöslag 10: En herrgårdssägen

Figur 68. Damascenaros 'Rose de Recht', luktpion *Paeonia lactiflora* 'Bowl of Beauty' och kantnepeta *Nepeta x faassenii*.

Ståndort: 3 - Sol näringsrik frisk jord, neutralt pH-värde, lä

Stil: Romantisk

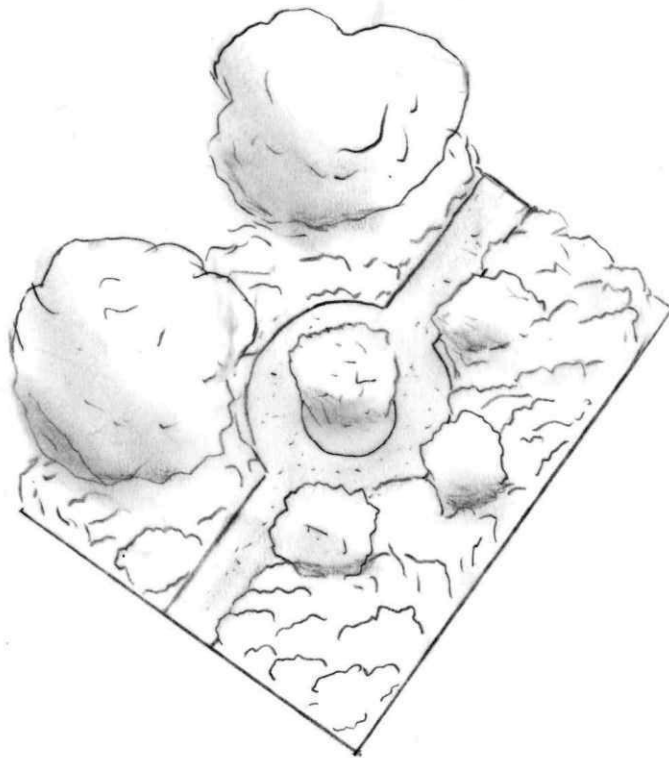
Inspiration till namnet: Romanen, med samma namn, av Selma Lagerlöf (1858-1940)

Inspiration till gångsystem: Rundel framför herrgårdsbyggnad

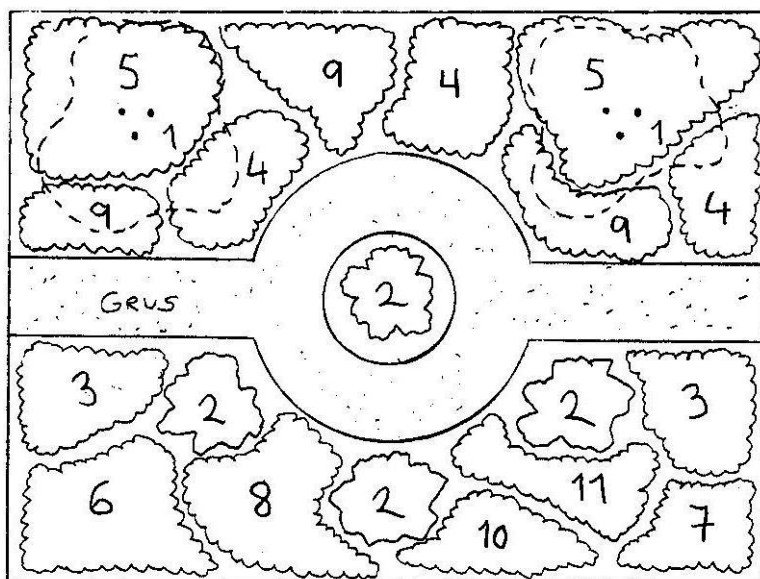
Kommentar: I midsommartid är denna plantering som vackrast. En låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. ansning av rosor, kännetecknar rabatten. Det strikta gångsystemet ger form och stadga åt perenner och rosor, men knyter ändå an till ett romantiskt förflutet.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Damascenaros (zon V)	<i>Rosa Bifera</i> -gruppen	'Rose de Rescht'
2	Floribundaros (zon IV)	<i>Rosa Floribunda</i> -gruppen	'Iceberg'
Perenner:			
3	Oktoberaster	<i>Aster x dumosus</i>	'Early Blue'
4	Kantnepeta	<i>Nepeta x faassenii</i>	'Walker's Low'
5	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Vinterglöd'
6	Daglilja	<i>Hemerocallis</i> -hybrid	'Strawberry Candy'
7	Rödblädig alunrot	<i>Heuchera</i> -hybrid	'Frosted Violet'
8	Temynta	<i>Monarda</i> -hybrid	'Scorpion'
9	Luktpion	<i>Paeonia lactiflora</i>	'Bowl of Beauty'
10	Höstofflox	<i>Phlox paniculata</i>	'Laura'
11	Strålrudbeckia	<i>Rudbeckia fulgida</i> var. <i>sullivantii</i>	'Goldsturm'
12	Stäppsalvia	<i>Salvia nemorosa</i>	'Caradonna'
Lökväxter:			
	Pingstlilja	<i>Narcissus poeticus</i>	'Plena'
	Junitulpan	<i>Tulipa sprengeri</i>	

Figur 69. Växtlista rabatt "En herrgårdssägen".

Figur 70. Teckning av rabatt "En herrgårdssägen" från sydväst.

Figur 71. Ritning till rabatt "En herrgårdssägen", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av en grusgång.

Gestaltungsforöslag 11: Le Corbusier

Figur 72. Vit solhatt *Echinacea purpurea* och tuvtåtel *Deschampsia caespitosa*.

Ståndort: 3 - Sol näringsrik frisk jord, neutralt pH-värde, lä

Stil: Minimalistisk

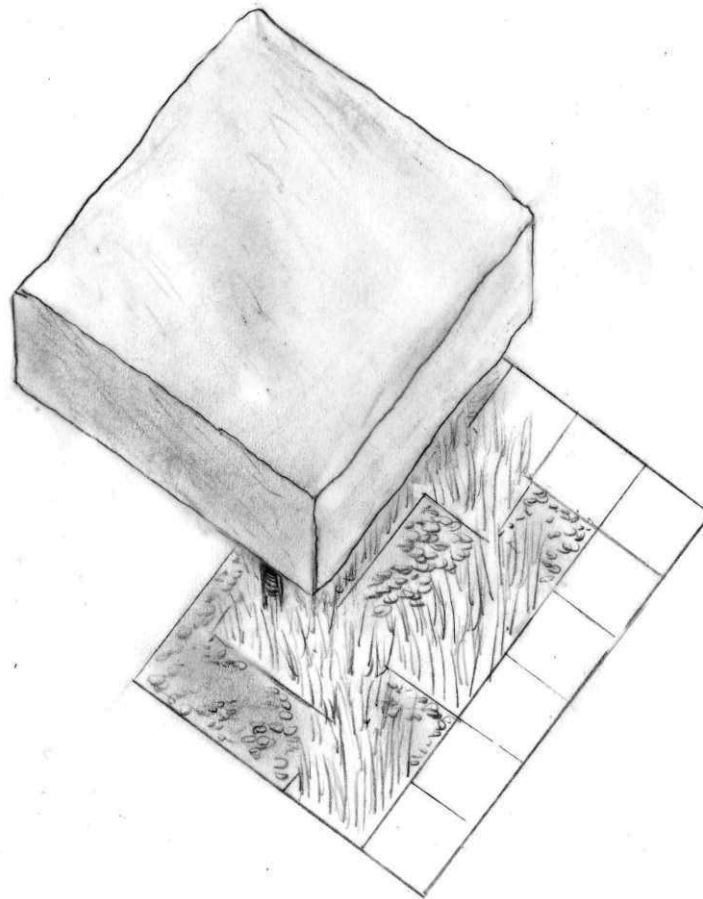
Inspiration till namnet: Den franske arkitekten Le Corbusier (1887-1965)

Inspiration till gångsystem: The Ellison Residence, San Francisco, USA, se figur 27, s. 35.

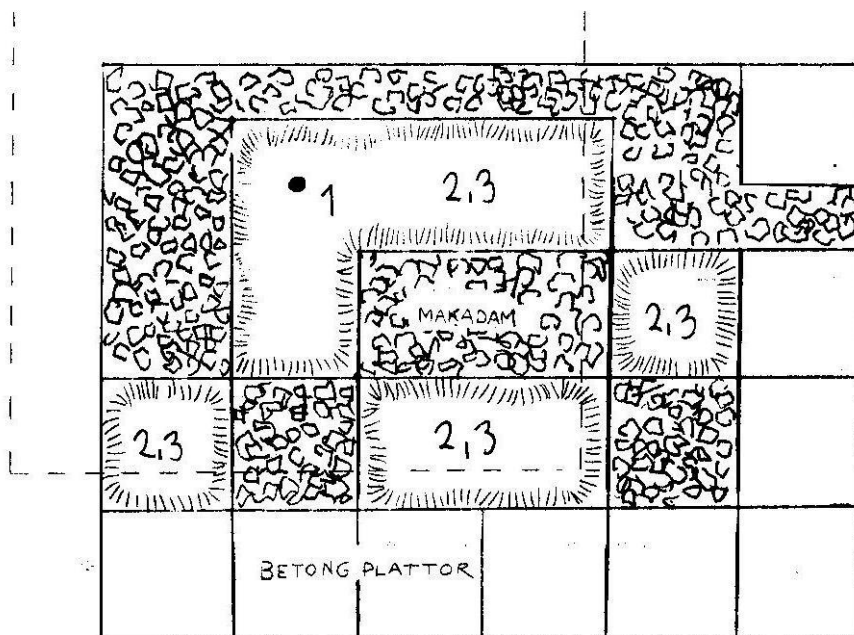
Kommentar: Kvadraten är temat för denna plantering. Liksom de andra minimalistiska rabatterna kommer den lika bra till sin rätt under vinterhalvåret som vår till höst. Den kännetecknas av en låg grad av dynamik och kräver intensiv skötsel, inkl. formklippning av prydnadsapeln. Gångsystemets plattor knyter väl an till rabattens tema.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignos:			
1	Prydnadsapel (zon III)	<i>Malus x zumi</i>	'Prof. Sprenger'
Perenner:			
2	Tuvtåtel	<i>Deschampsia caespitosa</i>	Goldschleier'
3	Vit solhatt	<i>Echinacea purpurea</i>	'Virgin'
Lökväxter:			
	Kirgislök	<i>Allium aflatuense</i>	
	Kungsängslilja	<i>Fritillaria meleagris</i>	

Figur 73. Växtlista rabatt "Le Corbusier"

Figur 74. Teckning av rabatt "Le Corbusier" från sydväst.

Figur 75. Ritning till rabatt "Le Corbusier", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av betongplattor, prydnadsapelns krona formklipps till en 80 cm. hög kub.

Gestaltungsforlag 12: Honshu

Figur 76. Kinesisk kärleksört, sedum-hybrid 'Herbstfreude' och ulleternell *Anaphalis triplinervis*.

Ståndort: 3 - Sol näringsrik frisk jord, neutralt pH-värde, lä

Stil: Japansk

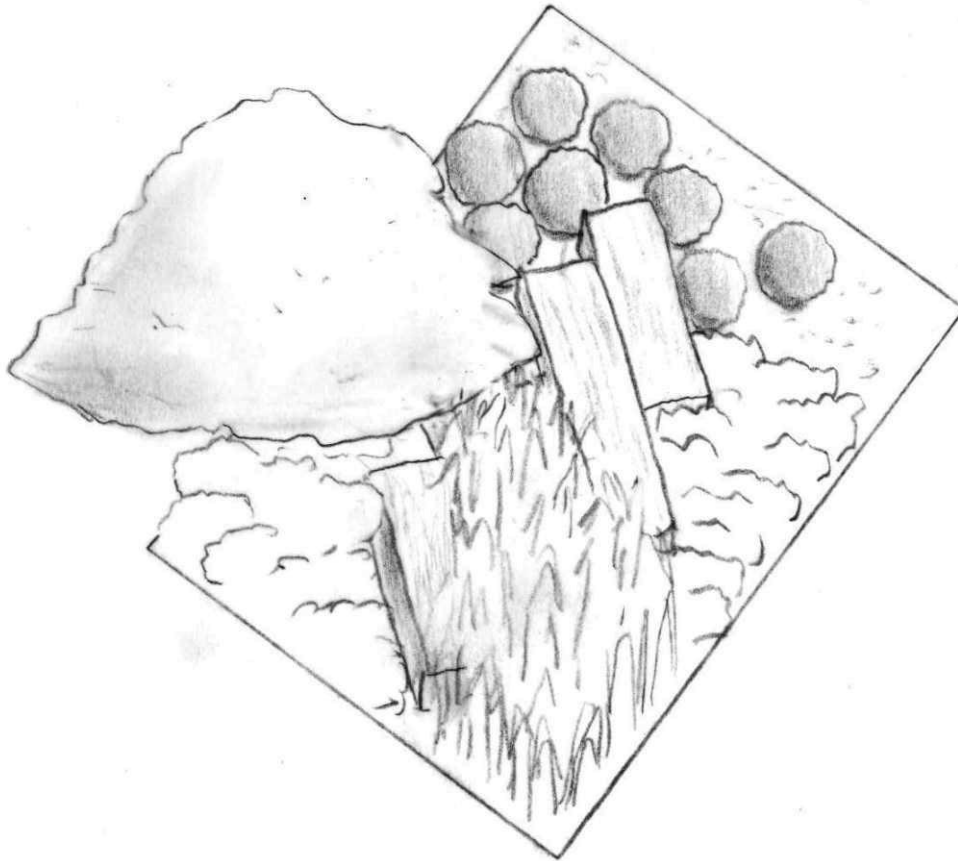
Inspiration till namnet: En av Japans öar

Inspiration till gångsystem: Utställningsträdgård, Trädgårdsföreningen, Göteborg

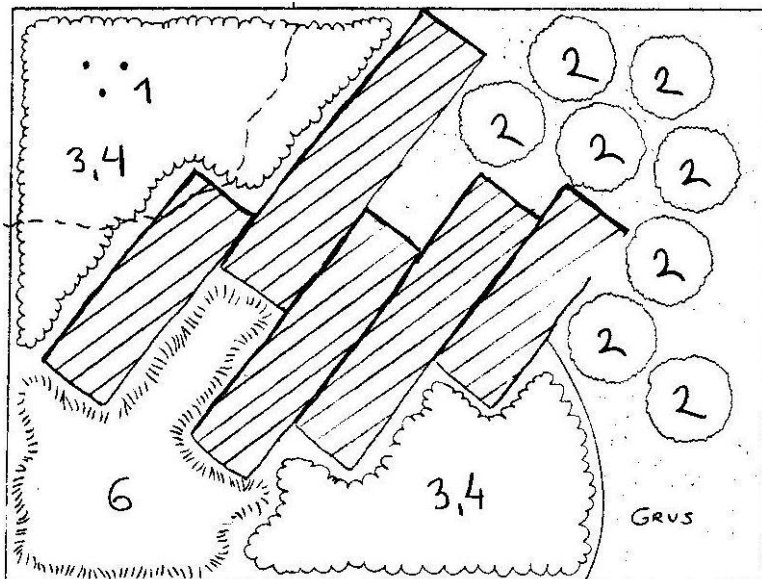
Kommentar: Under sensommaren blommar det som bäst i denna plantering. Blommorna tävlar dock med buxbomkloten och stenblocken om uppmärksamheten. Massplanteringarna innebär en en låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. formklippning. Gestaltningen gränsar till minimalistisk. Den japanska lönnen med sin gracila form ger dock rabatten en air av Japan.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Japansk lönn (zon II)	<i>Acer palmatum</i>	'Koto no ito'
2	Småbladig buxbom (zon IV)	<i>Buxus microphylla</i>	'Faulkner'
Perenner:			
3	Ulleternell	<i>Anaphalis triplinervis</i>	
4	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Rotblum'
5	Kinesisk kärleksört	Sedum- hybrid	'Herbstfreude'
6	Glansälvväxing	<i>Sesleria nitida</i>	
Lökväxter:			
	Camassia	<i>Camassia leichtinii</i>	'Albus'
	Vårkrokus	<i>Crocus vernus</i>	

Figur 77. Växtlista rabatt "Honshu".

Figur 78. Teckning av rabatt "Honshu" från sydväst.

Figur 79. Ritning till rabatt "Honshu", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av grus och liggande granitblock med ovansidorna 20 cm. över marken, buxbomplantorna fornklipps till klot.

Gestaltungsförslag 13: Stranden

Figur 80. Silverarv *Cerastium tomentosum* 'Silver Carpet'.

Ståndort: 4 - Sol, kvävefattig torr jord, högt pH-värde, blåst

Stil: Naturlik

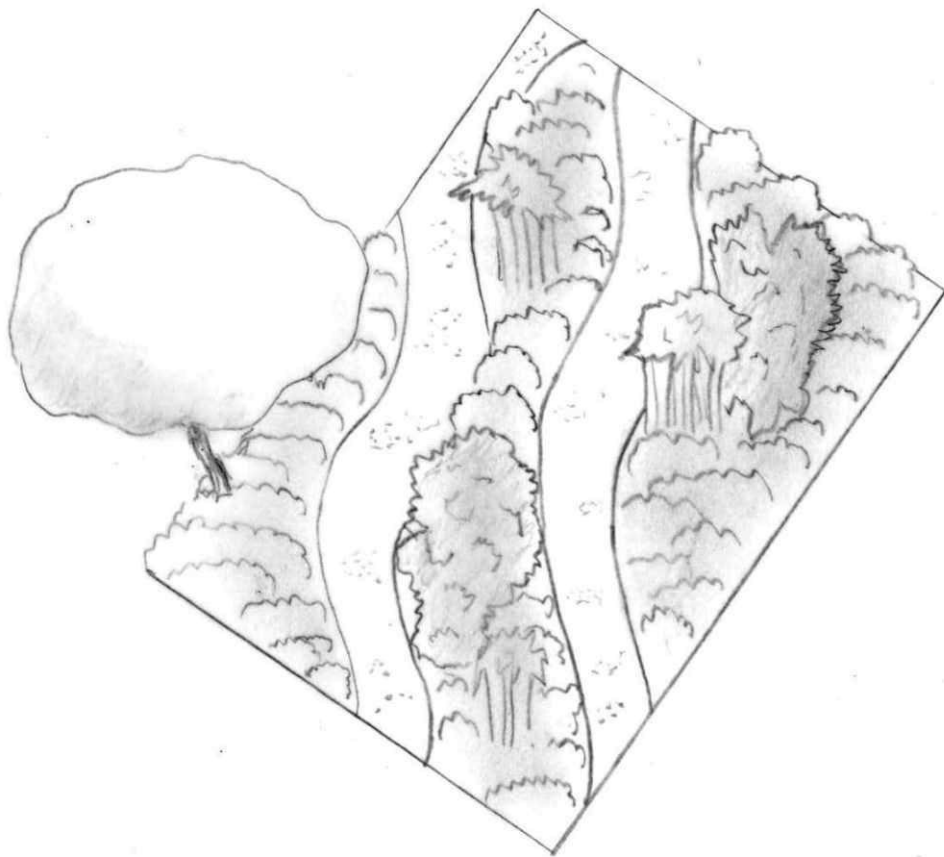
Inspiration till namnet: Många av ståndortens växter återfinns på stranden

Inspiration till gångsystem: Vågor

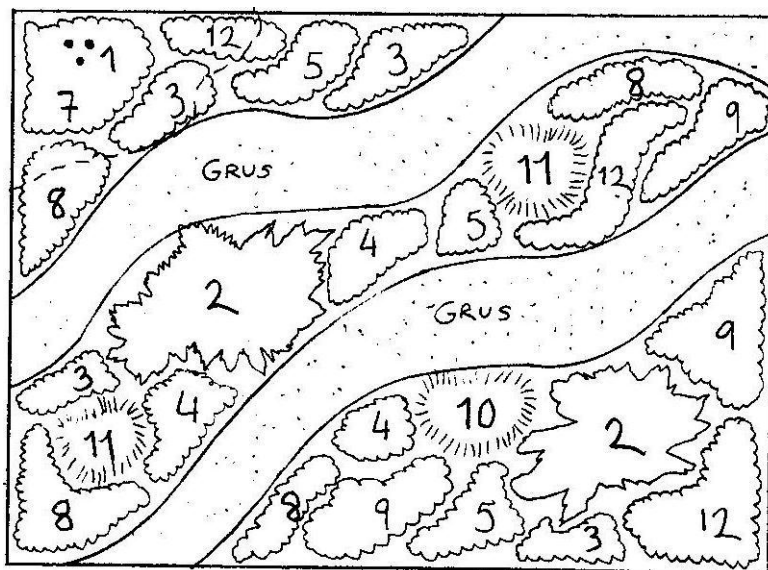
Kommentar: Silver är den dominerande färgen i denna plantering där bladen spelar huvudrollen. Planterigen är dynamisk och sköts extensivt. Växterna tillåts fröså sig och starkväxande tillåts breda ut sig. Gångsystemet kan tyckas formmässigt dominera men suddas ut i konturerna av högre perenner.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Smalbl silverbuske (zon IV)	<i>Elaeagnus angustifolia</i>	
2	Krypen (zon IV)	<i>Juniperus communis</i>	'Green Carpet'
Perenner:			
3	Kattfot	<i>Antennaria diotica</i>	'Rote Wonder'
4	Stor sandlilja	<i>Anthericum liliago</i>	
5	Strandtrift	<i>Armeria maritima</i>	'Lauchiana'
6	Sandmalört	<i>Artemisia stelleriana</i>	'Boughton Silver'
7	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Abendglut'
8	Silverarv	<i>Cerastium tomentosum</i>	'Silver Carpet'
9	Blodnäva	<i>Geranium sanguineum</i>	'Elsbeth'
10	Silverhavre	<i>Helictotrichon sempervirens</i>	
11	Strandråg	<i>Leumys arenarius</i>	
12	Kalifornisk fetblad	<i>Sedum spathulifolium</i>	'Purpureum'
Lökväxter:			
	Gräslök	<i>Allium schoenoprasum</i>	
	Honungslök	<i>Nectaroscordum siculum ssp bulgaricum</i>	

Figur 81. Växtlista rabatt "Stranden".

Figur 82. Teckning av rabatt "Stranden" från sydväst.

Figur 83. Ritning till rabatt "Stranden", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av grusgångar.

Gestaltungs-förslag 14: Rosen på Tistelön

Figur 84. Rysk martorn *Eryngium planum*.

Ståndort: 4 - Sol, kvävefattig torr jord, högt pH-värde, blåst

Stil: Romantisk

Inspiration till namnet: Romanen, med samma namn, av Emelie Flygare-Carlén (1807-1892)

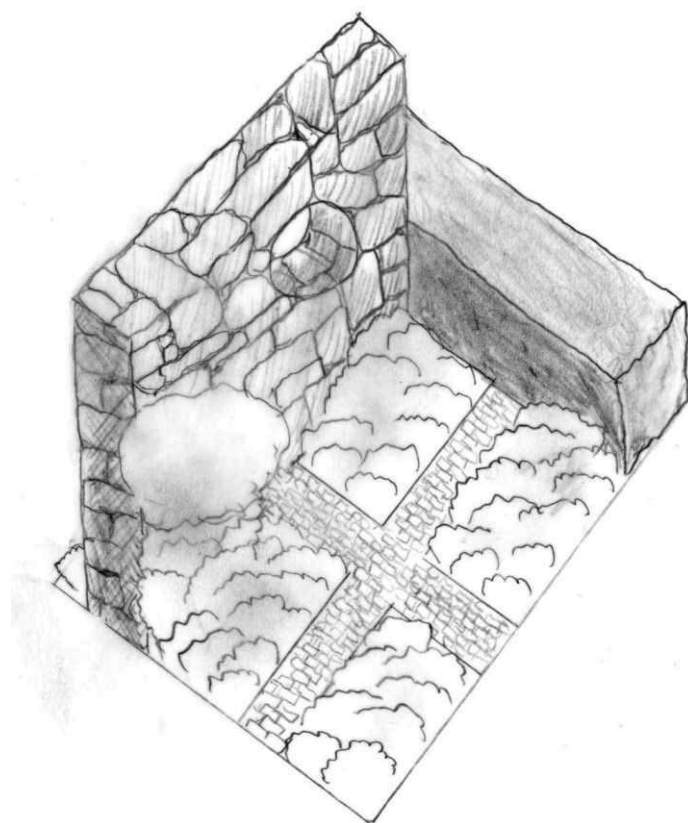
Inspiration till gångsystem: Arts and craft-trädgård

Kommentar: En varm högsommarkväll skall denna örtagård med alla sina dofter avnjutas. En låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. formklipping, kännetecknar planteringen. Häcken och muren förbättrar mikroklimatet. Korsgången minner om forna tiders klostergårdar.

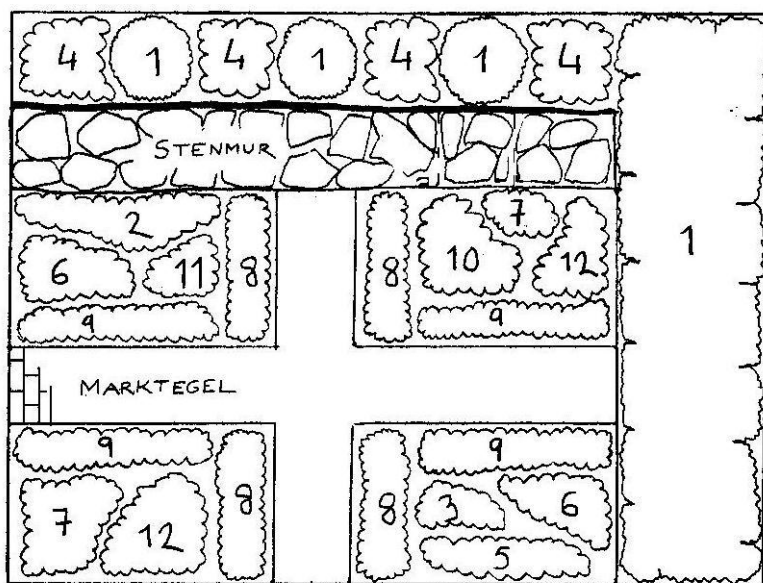
Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Dvärgliguster (zon IV)	<i>Ligustrum vulgare</i>	'Lodense'
2	Pimpinellros (zon VI)	<i>Rosa spinosissima</i> -gruppen	'Staffa'
Perenner:			
3	Taggpimpinell	<i>Acanea microphylla</i>	'Kupferteppich'
4	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Silberlicht'
5	Stenkyndel	<i>Calamintha nepeta</i>	
6	Stor bergnejlika	<i>Dianthus gratianopolitanus</i> -gruppen	'Pink Jewel'
7	Rysk martorn	<i>Eryngium planum</i>	'Blaukappe'
8	Isop	<i>Hyssopus officinalis</i>	'Roseus'
9	Lavendel	<i>Lavandula angustifolia</i>	'Hidcote Blue'
10	Indisk fingerört	<i>Potentilla nepalensis</i>	'Miss Willmott'
11	Backsippa	<i>Pulsatilla vulgaris</i>	'Pink Shades'
12	Kryddsalvia	<i>Salvia officinalis</i>	
Lökväxter:			
	Berglök	<i>Allium oreophilum</i>	
	Allium	<i>Allium stipitatum</i>	'Mount Everest'

Figur 85. Växtlista rabatt "Rosen på Tistelön".

Figur 86. Teckning av rabatt "Rosen på Tistelön" från sydväst.

Figur 87. Ritning till rabatt "Rosen på Tistelön", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av marktegel, dvärgligustern formklipps dels som en 70 cm. hög häck, dels som klot, stenvuren byggs 200 cm. hög.

Gestaltungsforlag 15: Niemeyer

Figur 88. Jungfruhirs *Panicum virgatum* 'Heiliger Hain'.

Ståndort: 4 - Sol, kvävefattig torr jord, högt pH-värde, blåst

Stil: Minimalistisk

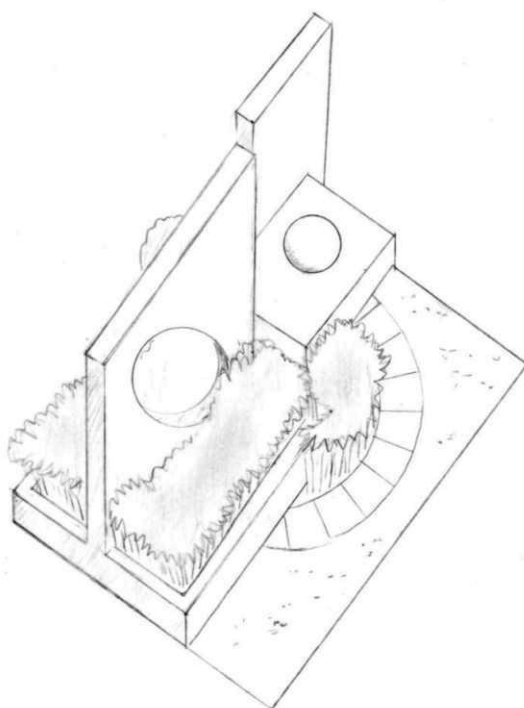
Inspiration till namnet: Den brasilianske arkitekten Oscar Niemeyer (1907-)

Inspiration till gångsystem: The Hawkinson Garden, Phoenix, USA, se figur 28, s. 35.

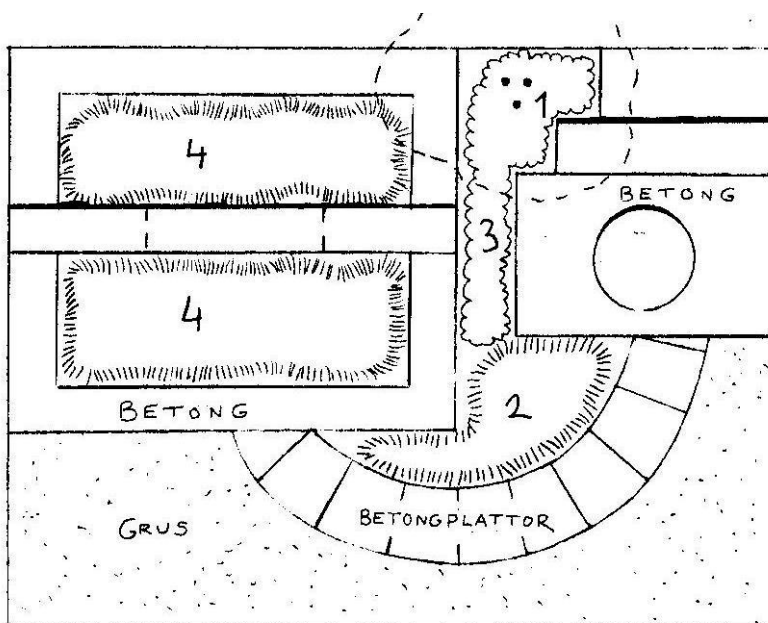
Kommentar: Hela rabatten kan ses som ett konstverk där växterna är av underordnad betydelse. Den präglas av en låg grad av dynamik och kräver intensiv skötsel, inkl. årlig beskärning av vingrosen. Jungfruhirs bildar en luftig kontrast till rosen men förenas också med den genom de röda skiftningarna både i prydnadsgräs och nya ”rosvingar”.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignos:			
1	Vingros (zon IV)	<i>Rosa sericea</i> ssp. <i>omeiensis</i> f. <i>pteracantha</i>	
Perenner:			
2	Foderlost	<i>Bromus inermis</i>	'Skinner's Gold'
3	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Bressingham White'
4	Jungfruhirs	<i>Panicum virgatum</i>	'Heiliger Hain'
Lökväxter:			
	Jättelök	<i>Allium giganteum</i>	
	Kejsarkrona	<i>Fritillaria imperialis</i>	

Figur 89. Växtlista rabatt "Niemeyer".

Figur 90. Teckning av rabatt "Niemeyer" från sydväst.

Figur 91. Ritning till rabatt "Niemeyer", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av betongplattor och grus, upphöjd plantering i nordväst innanför 40 cm. höga stödmurar i betong, betongfundamentet för betongklotet samt betongrektangeln i nordöstra hörnet är 30 cm. höga, muren i väster är 220 cm. hög, muren i öster är 180 cm. hög.

Gestaltungsförslag 16: Kyushu

Figur 92. Havtorn *Hippophaë rhamnoides* 'Julia'.

Ståndort: 4 - Sol, kvävefattig torr jord, högt pH-värde, blåst

Stil: Japansk

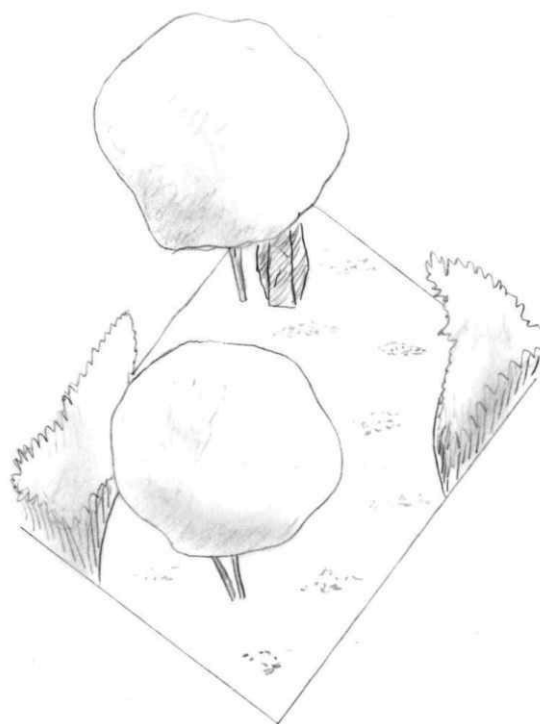
Inspiration till namnet: En av Japans öar

Inspiration till gångsystem: Villaträdgård i Halland

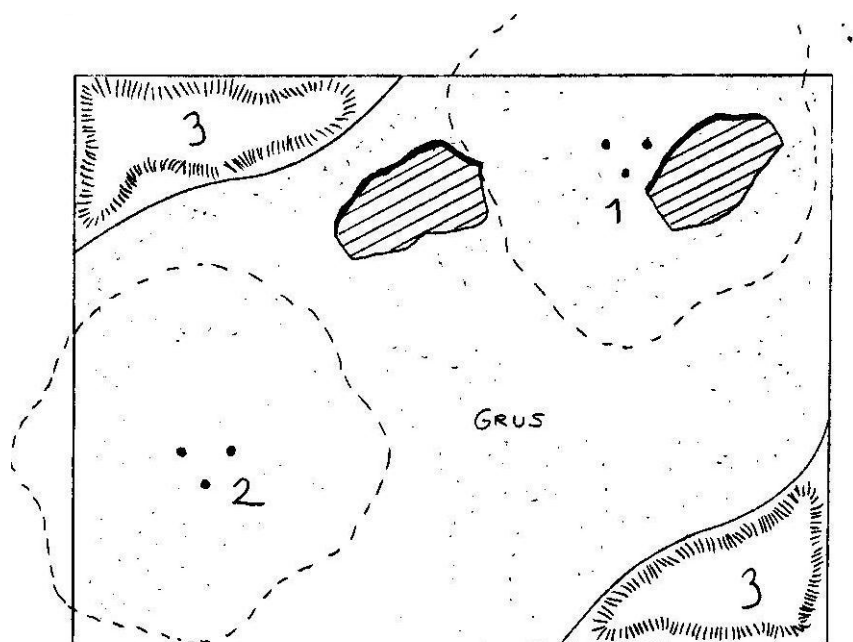
Kommentar: Här är enkelheten förhärskande. Kontraster gör ändå planterigen spännande. Rabatten förutsätter en låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. uppstamning och borttagning av rotskott från havtornsplantorna. Den stora grusade ytan förstärker känslan av Japan. De traditionella höstfärgerna hos blad saknas men kompenseras i någon mån av brandgula havtornsbär.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Havtorn (zon IV)	<i>Hippophaë rhamnoides</i>	'Julia'
2	Havtorn (zon III)	<i>Hippophaë rhamnoides</i>	'Romeo'
Perenn:			
3	Darrgräs	<i>Briza media</i>	
Lökväxter:			
	Dagglök	<i>Allium pulchellum</i>	
	Våiris	<i>Iris reticulata</i>	'Pauline'

Figur 93. Växtlista rabatt "Kyushu".

Figur 94. Teckning av rabatt "Kyushu" från sydväst.

Figur 95. Ritning till rabatt "Kyushu", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av grus, den västra sprängstenen är 50 cm. hög, den östra 80 cm. hög, havtornen stammas upp 1,5 m. och kronorna formklippas till bulliga former.

Gestaltungsforlag 17: Kärret

Figur 96. Gul svärdsilja *Iris pseudacorus*.

Ståndort: 5 - Sol-halvskugga, näringsrik fuktig jord, högt pH-värde, lä

Stil: Naturlik

Inspiration till namnet: Många av ståndortens växter återfinns i kärret

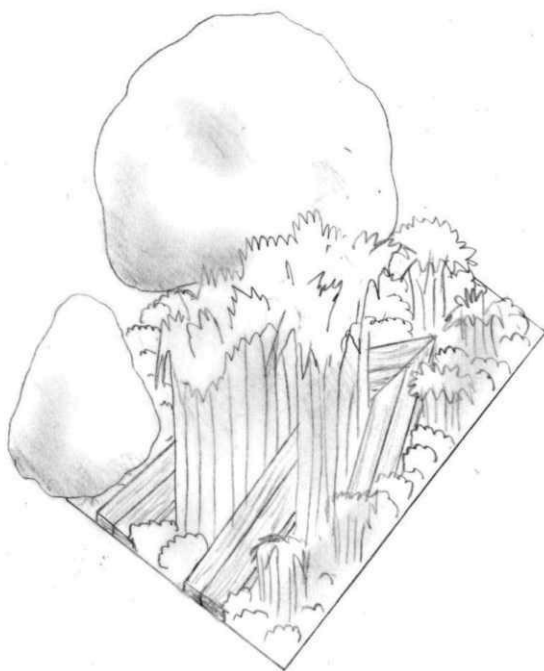
Inspiration till gångsystem: Silhuett av svärdsiljans blad

Kommentar: Spännande bladformer dominerar denna plantering som är dynamisk och sköts extensivt. Växterna tillåts frösa sig och starkväxande tillåts breda ut på de mer svagväxandes bekostnad. Gångsystemet kan tyckas formmässigt dominera men suddas ut i konturerna av flera högre perenner under försommar och framåt.

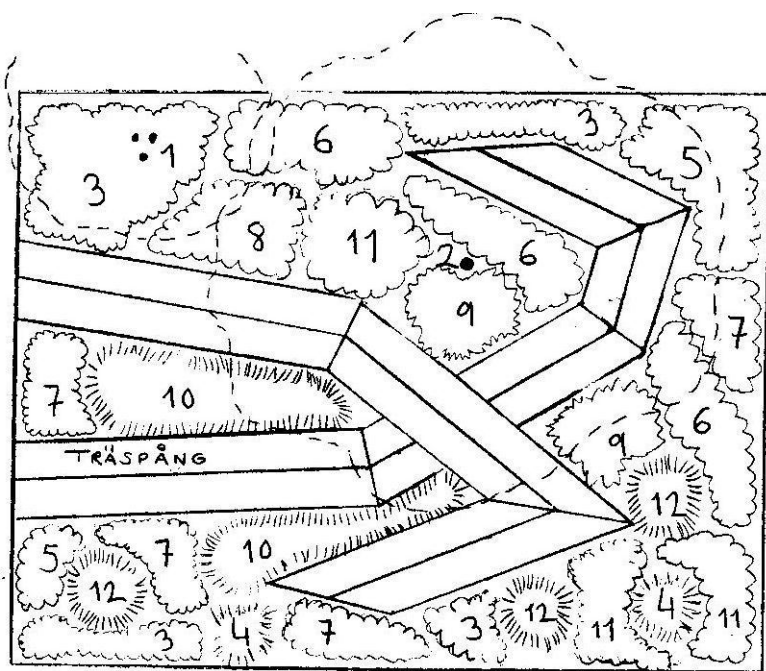
Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Pagodkornell (zon II)	<i>Cornus controversa</i>	
2	Glanskörsbär (zon IV)	<i>Prunus serrula</i>	
Perenner:			
3	Strävbergenia	<i>Bergenia ciliata</i>	
4	Spikklubbstarr	<i>Carex grayi</i>	
5	Sköldbräcka	<i>Darmera peltatum</i>	
6	Kärrtörel	<i>Euphorbia palustris</i>	
7	Jätteälggräs	<i>Filipendula camtschatica</i>	
8	Skobandssolros	<i>Helianthus salicifolius</i>	
9	Gul svärdsilja	<i>Iris pseudacorus</i>	
10	Elefantgräs	<i>Miscanthus x giganteus</i>	
11	Fingerrodersia	<i>Rodgersia pinnata</i>	
12	Gullbandsgräs	<i>Spartina pectinata</i>	‘Auereomarginata’
Lökväxter:			
	Porslinshyacint	<i>Puschkinia scilloides</i>	
	Spansk stjärnlök	<i>Ornithogalum pyramidale</i>	

Figur 97. Växtlista rabatt ”Kärret”.

Figur 98. Teckning av rabatt "Kärret" från sydväst.

Figur 99. Ritning till rabatt "Kärret", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av träspångar täckta med kycklingnät.

Gestaltungsförslag 18: Gårdarna runt sjön

Figur 100. Strandiris *Iris sibirica*.

Ståndort: 5 - Sol-halvskugga, näringsrik fuktig jord, högt pH-värde, lä

Stil: Romantisk

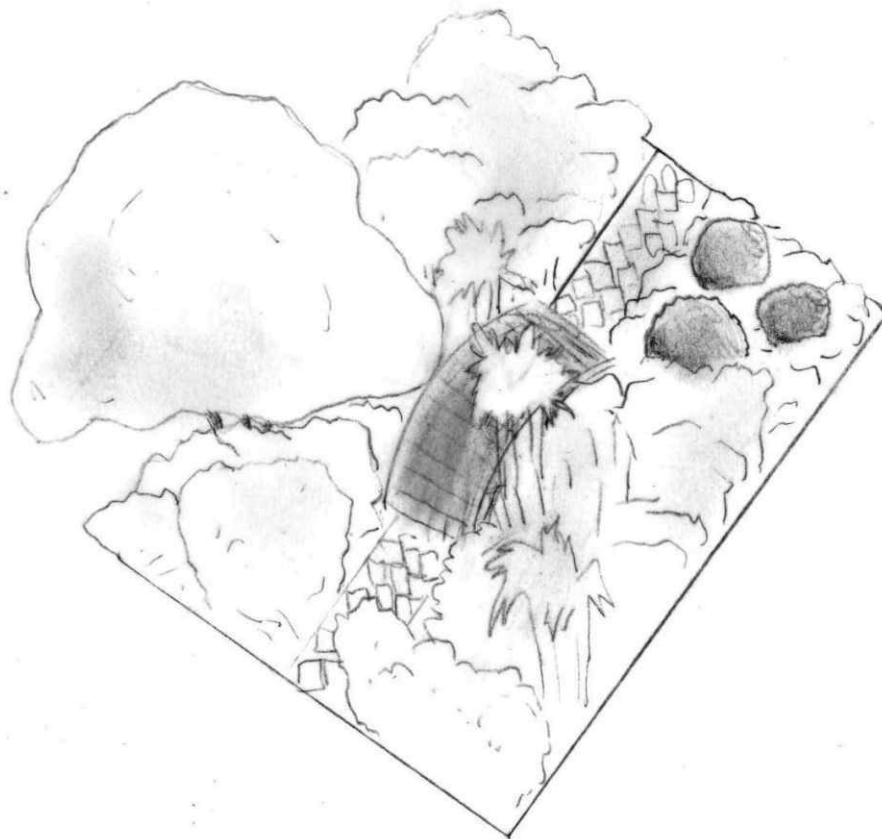
Inspiration till namnet: Romansviten, med samma namn, av Birgit Th. Sparre (1903-1984)

Inspiration till gångsystem: Monets trädgård, Giverny, Frankrike

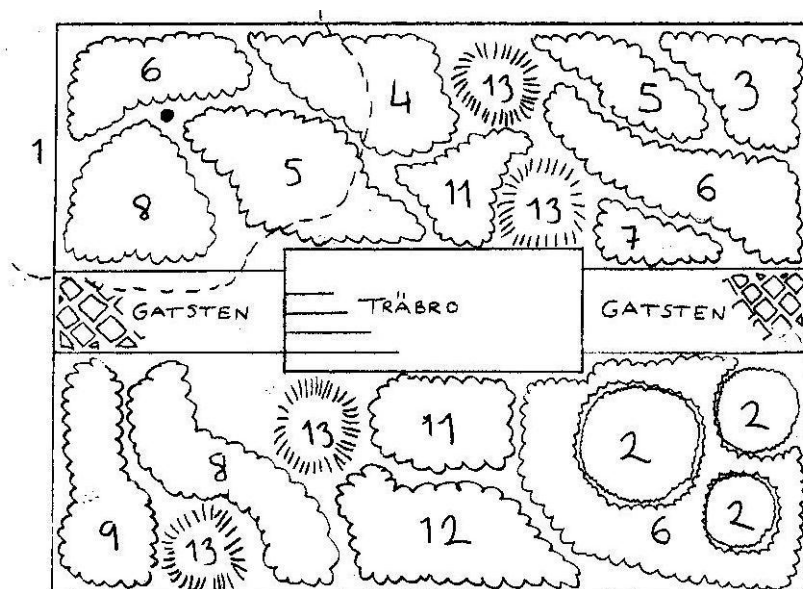
Kommentar: Spännande blad dominerar denna plantering som dock bjuder på lång blomning från vår till höst. En relativt låg grad av dynamik behövs och formklippning gör skötseln intensiv. Den raka gången mjukas upp av den välvda träbron. Bron slår an en romantisk ton i planteringen som annars gränsar till det naturlika.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Kurilierkörsbär (zon IV)	<i>Prunus nipponica</i> var. <i>kurilensis</i>	'Ruby'
2	Idegran (zon V)	<i>Taxus x media</i>	'Hillii'
Perenner:			
3	Höstaster	<i>Aster novi-belgii</i>	'Eventide'
4	Parasollblad	<i>Astilboides tabularis</i>	
5	Majbräken	<i>Athyrium filix-femina</i>	'Ghost'
6	Hjärtbergenia	<i>Bergenia cordifolia</i>	'Rotblum'
7	Styvklematis	<i>Clematis recta</i>	'Purpurea'
8	Gyllenälgräs	<i>Filipendula ulmaria</i>	'Aurea'
9	Doftfunkia	<i>Hosta plantaginea</i>	'Aphrodite'
11	Strandiris	<i>Iris sibirica</i>	'Blue Moon'
12	Vit skunkkalla	<i>Lysichiton camtschatcensis</i>	
13	Glansmiskantus	<i>Miscanthus sinensis</i>	'Kleine Fontäne'
Lökväxter:			
	Snölocka	<i>Leucojum vernum</i>	
	Påsklilja	<i>Narcissus pseudonarcissus</i>	'Golden Harvest'

Figur 101. Växtlista rabatt "Gårdarna runt sjön".

Figur 102. Teckning av rabatt "Gårdarna runt sjön" från sydväst.

Figur 103. Ritning till rabatt "Gårdarna runt sjön, skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av smågatsten i granit samt välvd träbro 30 cm. som högst, idegranarna formklippas till klot.

Gestaltungsforöslag 19: Yamada

Figur 104. Plymastilbe Astilbe chinensis 'Serenade' och tårstarr Carex flagellifera.

Ståndort: 5 - Sol-halvskugga, näringsrik fuktig jord, högt pH-värde, lä

Stil: Minimalistisk

Inspiration till namnet: Den japanske arkitekten Mamoru Yamada (1894-1966)

Inspiration till gångsystem: McCormick Convention Center, Chicago, USA, se figur 29, s. 36.

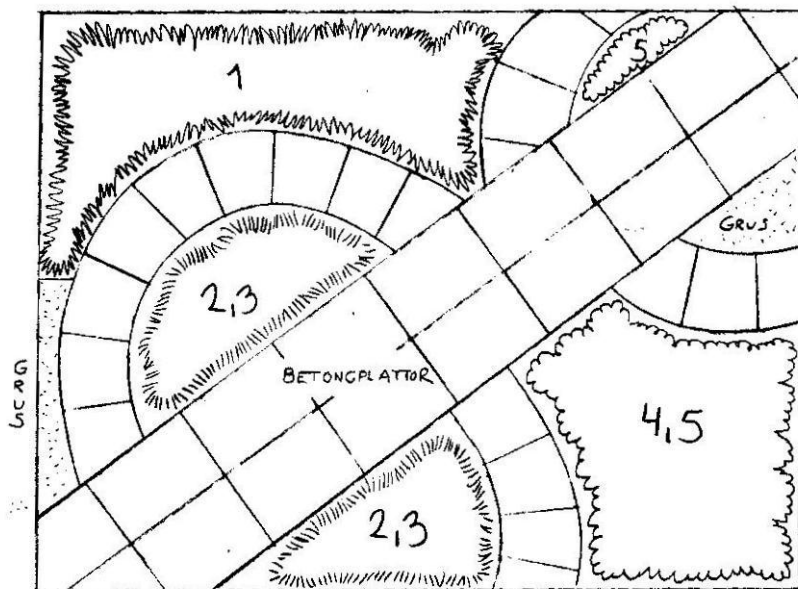
Kommentar: Rosa plymer hos astilben bryter av mot allt det gröna i denna plantering när högsommar övergår i sensommar. Rabatten kännetecknas av en relativt låg grad av dynamik och kräver en inte alltför intensiv skötsel eftersom formklippning inte behövs här. Massplanteringar knyter väl an till gångsystemets minimalistiska formspråk.

Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignos:			
1	Bergbambu (zon II)	<i>Fargesia murielae</i>	'Super Jumbo'
Perenner:			
2	Plymastilbe	<i>Astilbe chinensis</i>	'Serenade'
3	Tårstarr	<i>Carex flagellifera</i>	'Bronzita'
4	Blåtåtel	<i>Molinia caerulea</i>	'Variegata'
5	Blomsterfunkia	<i>Hosta fortunei</i>	'Patriot'
Lökväxter:			
	Klotlök	<i>Allium sphaerocephalon</i>	
	Italiensk blåstjärna	<i>Scilla italica</i>	

Figur 105. Växtlista rabatt "Yamada".

Figur 106. Teckning av rabatt "Yamada" från sydväst.

Figur 107. Ritning till rabatt "Yamada", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av betongplattor.

Gestaltungsförslag 20 : Tanegashima

Figur 108. Kransveronika *Veronicastrum virginica*, funkia Hosta-hybrid 'August Moon' och japansk lönn *Acer palmatum*.

Ståndort: 5 - Sol-halvskugga, näringsrik fuktig jord, högt pH-värde, lä

Stil: Japansk

Inspiration till namnet: En av Japans öar

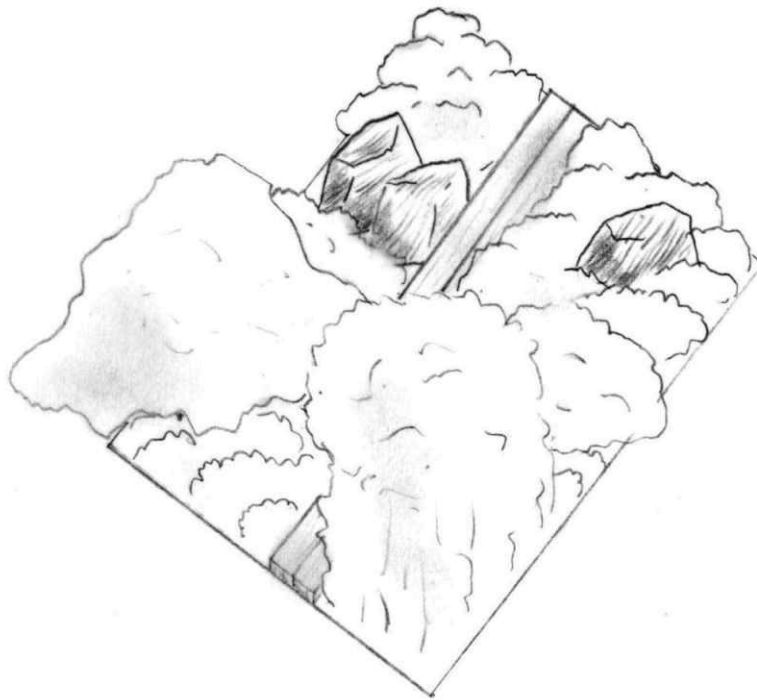
Inspiration till gångsystem: Japanska trädgården, Bergianska trädgården, Stockholm

Kommentar: Här utgör träspången en spännande kontrast till växtligheten och stenarna på sidorna. Den fungerar lika mycket som blickfång som gångsystem. Rabatten kräver en en låg grad av dynamik och intensiv skötsel, inkl. borttagning av fröplantor. Den japanska traditionen med formklippta buskar saknas här. Sten och höstfärg ger ändå planteringen en japansk prägel.

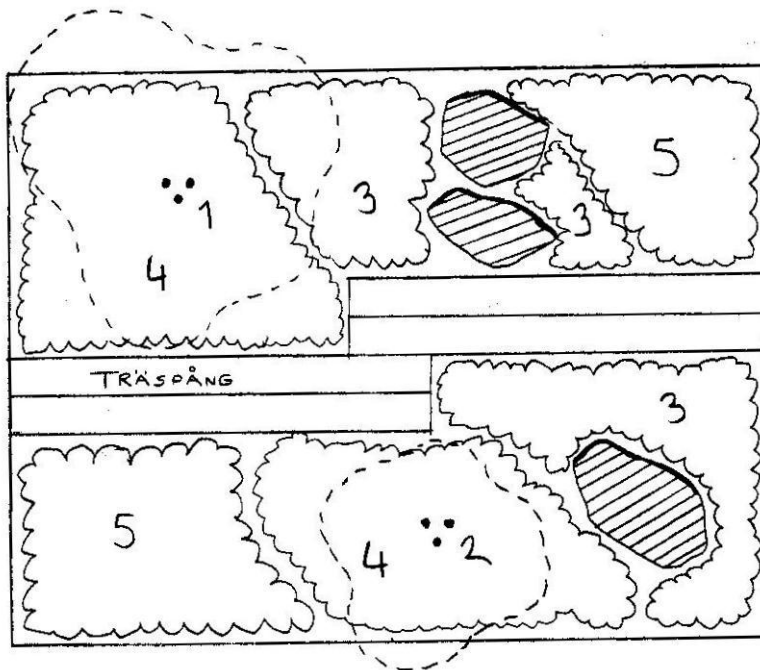
Sort	Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Ev. sortnamn
Lignoser:			
1	Japansk lönn (zon III)	<i>Acer palmatum</i>	'Osakazuki'
2	Japansk azalea (zon II)	<i>Rhododendron</i> Japansk azalea-gruppen	'Kermesina Rosea'
Perenner:			
3	Stor plymastilbe	<i>Astilbe chinensis</i> var. <i>taquetii</i>	'Purpurlanze'
4	Funkia	Hosta-hybrid	'August Moon'
5	Kransveronika	<i>Veronicastrum virginica</i>	'Album'
Lökväxter:			
	Mörk stjärnhycint	<i>Camassia leichtlinii</i>	'Alba'
	Rysk sabellilja	<i>Gladiolus imbricatus</i>	

Figur 109. Växtlista rabatt "Tanegashima".

Figur 110. Teckning av rabatt "Tanegashima" från sydväst.

Figur 111. Ritning till rabatt "Tanegashima", skala 1:40, norr uppåt, gångsystemet består av träspångar klädda med kycklingnät, den sydligaste spångstenen är 40 cm. hög, mellanstenen är 60 cm. hög och den nordligaste 90 cm. hög.

DISKUSSION

Med mitt gestaltungsarbete har jag velat närma mig de tre frågor som redovisas i kapitlet *Frågeställningar*. Gav gestaltandet de förväntade svaren på frågorna eller tvingades jag revidera min uppfattning? Ett par andra frågor är om vald metod var adekvat och om den faktiska tidsåtgången för skrivandet av uppsatsen svarar mot den förväntade tiden.

Rabattstilarnas tånjbarhet

Fråga 1: Hur "tånjbara" (med bibehållen stilkarakter) är de fyra valda rabatt-stilarna i förhållande till fuktighets-, närings-, ljus-, kemisk surhet- och vindgradienterna?

Stilarna har visat sig vara högst anpassningsbara till de olika gradienterna i samtliga fall. Den romantiska stilen och den torra och soliga ståndort 4 kan tyckas vara ett omaka par. Vissa rosor trivs dock här och luften kryddas av aromatiska dofter från örtekryddor vilket kan ge en romantisk atmosfär. Störst problem hade jag att hitta perenner till ståndort 1 där skugga och torra decimerar antalet passande växter. Här har jag till skillnad från de andra ståndorterna ofta fått använda mig av samma arter för de olika stilarna. Annars har jag strävat efter att använda så många växtslag som möjligt med målet att visa på vilken mångfald det finns i dagens utbud av trädgårdsväxter. Lika intressant hade det varit att undersöka om det finns växter som skulle kunna fungera i samtliga kombinationer av ståndorter och stilar. Inriktningen på arbetet hade då dock blivit en annan än den för mig eftersträfvade. Ett undantag har dock varit hjärtbergenia *Bergenia cordifolia*. Denna perenn har, enligt min egen uppfattning, kvalitéer som inte uppskattas till fullo av dagens trädgårdsägare. En av dess fördelar är att den fungerar i de flesta ståndorter. Med mina rabattförslag har jag velat visa att den också passar utmärkt med de flesta stilar.

Växmaterial/stilar

Fråga 2: På vilka sätt kan växtematerialet i en rabatt indikera en viss stil?

I min litteratursökning har Kingsburys indelning av olika stilar (se figur 20, s.27) haft störst inflytande i min gestaltingsprocess. Enligt hans synsätt är Piet Odolf, som jag själv förknippat med minimalism, i själva verket en utövare av den romantiska stilen (se figur 11, s. 16). Generellt har det varit lättare att hitta litteratur om den japanska och naturlika stilen än om den romantiska och minimalistiska. I arbetet med att definiera alla fyra aktuella stilar har bilder visat sig vara viktigare än text. Under arbetets gång har det också allt tydligare framkommit att stil är ett mer subjektivt begrepp än ståndort. Det har också visat sig svårt, om inte omöjligt att hitta en klar koppling mellan en viss art och en specifik ståndort. Rosen, t.ex. som de flesta förknippas med en romantisk stil, har jag använt mig av både i ett naturligt och minimalistiskt planteringsförslag.

Till syvende och sist är mina rabattgestaltningar en spegling av mina egna, högst personliga, tolkningar av stilarna.

Under arbetets gång har jag kommit fram till att de variabler hos växtematerialet som kan påvisa en viss stil är (se figur 19, s. 27);

- Bladens och blommornas färger
- Antal arter och sorter i rabatten
- Antal exemplar av samma sort i planteringen
- Planteringssätt

Mina bildstudier gjorde det också klart för mig att vissa moderna trädgårdar och planteringar är svåra att härleda till *en* viss stil. En minimalistisk plantering kan i vissa fall lika gärna beskrivas som modern japansk och i andra fall som romantisk. I efterhand kan jag ångra att växtslagen i de naturlika rabatterna huvudsakligen är uppdelade i fält istället för i mer lösa grupperingar. Med extensiv skötsel och hög grad av dynamik kommer dock frösådder och starkväxande perenner att göra fältgränserna alltmer diffusa.

Andra material/stilar

Fråga 3: På vilka sätt kan andra material än växter bidra till att stärka stilkarakteren?

Svaret på denna fråga har jag, liksom den föregående frågan, grundat framförallt på subjektiva bildstudier. Medvetet har jag valt att jobba mycket med form och material hos gångsystemet i respektive rabatt. Anledningen har varit att säkerställa mig om rabatternas unika stilkarakterer även under vintersäsongen. Min personliga uppfattning är att gångsystemen tillsammans med övrigt material i de minimalistiska och japanska rabatterna förstärker stilkarakteren mer än i de naturlika och romantiska. En anledning kan vara koncentrationen av betonganvändning i de minimalistiska planteringsförslagen och betoning på sten och grus i de japanska. I de två sistnämnda stilarna kan dessa material vara viktigare än växtmaterialet som stilbärare. Däremot ser jag ingen direkt koppling mellan ståndort och gångsystem. Följdaktligen skulle jag ha kunnat nöjt med ett gångsystem per stil, alltså fyra istället för tjugo, och sedan skapat variation i varje rabattförslag utifrån ståndortsbaserat växtmaterial. Valet av ett unikt gångsystem för varje rabattförslag bottnar, liksom valet av växtmaterialet, i mångfaldens glädje.

Metod och tid

I utformningen av min metod har jag haft hjälp av att "tvinga" in mina tankegångar och idéer i modeller. Modellen i figur 1 har hjälpt mig att dela in mina olika arbetsmoment kronologiskt i *process* och *problem*. Figur 2 har hjälpt mig att inse skissandets betydelse i den kreativa processen. En kanske oväntad ståndortsgradient för många är blåst/lä. Den saknar dock inte betydelse och kan vara avgörande vid t.ex. valet av likartade perenner som har olika elasticitet i stjälkarna. Under arbetets gång har jag upptäckt att även en solig rabatt bjuder på skugga norr om höga växter och under buskar. Därför är det svårt att hålla sig till *en* ståndort vid valet av växter till en rabatt.

Med mina fem valda ståndorter och fyra stilar tycker jag att jag har täckt in det mesta inom respektive område för en ordinär villaträdgård. Ett större arbete skulle dock kunna omfatta en sjätte ståndort som *skugga-halvskugga*, *frisk näringsrik jord*, *neutralt pH-värde och lä* och en femte stil som *medelhavsträdgård*.

Med facit i hand inser jag dock att en mindre omfattande uppsats än den befintliga mer legat i paritet med tidsramen för skrivandet. Arbetsglädje har emellertid mer än väl kompensert för större tidsåtgång än beräknat. Den långa tiden har också gett mig möjligheten att formulera, bearbeta, omdefiniera och i vissa fall överge idéer längs resan gång mot ett färdigt arbete.

SLUTSATS

Är trädgårdsstilar som jag arbetat med knutna till en specifik ståndort? Litteraturstudier och gestaltandet av 20 rabatter har gett mig svaret *Nej!*

Vissa ståndorter erbjuder växter som kanske inte självklart kopplas samman med en viss stil men som ändå fungerar. Ett exempel är vilda rosarter och kryddväxter som kan göra en karg och torr rabatt nog så romantisk. Andra ståndorter har ett ringa utbud av växter att erbjuda. Svårast har varit att hitta växter som tolererar en torr och skuggig plats. I mina gestaltningsförslag har det ändå fungerat, även om antalet arter att tillgå inte blir lika stort som för en solig rabatt med god matjord.

Under arbetets gång har jag haft svårt att hitta arter som per automatik kan kopplas till en viss stil. Istället är det färgen hos blommor och blad, antal arter och sorter samt planteringssätt som kan förstärka stilen i en rabatt. Speciellt i minimalistiska och japanska planteringar kan stilen accentueras med andra material än växter. Sten, grus och betong kan här, i form av gångsystem och blickfång, t. o. m. vara viktigare än växterna för att tydliggöra en viss stil.

FIGURFÖRTECKNING

Samtliga fotografier, teckningar och ritningar har författaren som upphovsman.

- Figur 32 Trädgårdsföreningen, Göteborg 2009-10-08
- Figur 36 Privat trädgård, Bohuslän, 2009-08-21
- Figur 40 Trädgårdsföreningen, Göteborg 2010-09-07
- Figur 44 Privat trädgård, Bohuslän, 2010-06-03
- Figur 48 Privat trädgård, Halland, 2007-10-11
- Figur 52 Privat trädgård, Halland, 2007-08-02
- Figur 56 Sofiero, 2010-08-27
- Figur 60 Privat trädgård, Halland, 2006-09-06
- Figur 64 Östra kyrkogården, Göteborg, 2010-09-26
- Figur 68 Privat trädgård, Halland, 2007-06-18
- Figur 72 Trädgårdsföreningen, Göteborg 2008-08-09
- Figur 76 Privat trädgård, Halland, 2007-10-11
- Figur 80 Botaniska trädgården, Göteborg, 2005-06-19
- Figur 84 Privat trädgård, Halland, 2008-07-31
- Figur 88 Rångedala handelsträdgård, 2010-09-18
- Figur 92 Privat trädgård, Halland, 2010-08-26
- Figur 96 Mölndalsån, Göteborg, 2005-06-18
- Figur 100 Botaniska trädgården, Göteborg, 2007-06-10
- Figur 104 Privat trädgård, Halland, 2007-08-02
- Figur 108 Privat trädgård, Halland, 2010-10-06

KÄLL- OCH LITTERATUR- FÖRTECKNING

Otryckta källor

Kompendier

- Gunnarsson, Allan, 2002, Dacapo, Mariestad, *Ståndorter, lignoser och lignos användning*.

Tryckta källor och litteratur

Böcker

- Bengtsson, Rune (red.) (1997). *Perennboken med växtbeskrivningar*. 2. [uppl.] Stockholm: LT
- Cooper, Paul (2003). *Interiorscapes: Gardens Within Buildings*. London: Mitchell Beazley
- Dunér, Sten & Dunér, Katarina (2001). *Den gyllene trädgården: trädgårdskonstens idé- och kulturhistoria från Adam till örtagård*. Stockholm: Prisma
- Dunnett, Nigel & Hitchmough, James (red.) (2004). *The Dynamic Landscape: Design, Ecology and Management of Naturalistic Urban Planting*. London: Spon Press
- Hansson, Marie & Hansson, Björn (2007). *Perenner: våra trädgårdsväxter : [inspiration, skötsel, lexikon]*. Stockholm: Prisma
- Hansson, Marie (2009). *Gräs & bambu: våra trädgårdsväxter : [inspiration, skötsel, lexikon]*. Stockholm: Prisma
- Kingsbury, Noël (2003). *Designing Borders*. London: Cassell Illustrated
- Kingsbury, Noël (2004). (Contemporary overview of naturalistic planting design). I: Dunnett, Nigel & Hitchmough, James (red.) *The Dynamic Landscape: Design, Ecology and Management of Naturalistic Urban Planting*. London: Spon Press, s. 58-64
- Maynard, Arne (2004), *Garden Design Details*, London: Conran Octopus Limited
- Nitschke, Günter (2003[1999]). *Japanese gardens: right angle and natural form*. Köln: Taschen
- Nord, Lennart & Birgerstam, Pirjo (1997). *Skissandet som didaktiskt fenomen*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniv.
- Persson, Bengt (red.) (2008). *Blommor och buskar.. 5., [utök. och omarb.] uppl.* Södra Sandby: Blommor och buskar förl.

- Sørensen, C. Th. (1997). *Utypiske haver til et typehus: 39 haveplaner*. 3. udg. København: Christian Ejlers' forl.
- Vroom, Meto J. (2006). *Lexicon of Garden and Landscape Architecture*. Basel: Birkhäuser

Tidskrifter

- Mattsson, Johnny (2009). *Planera med perenner 2*, Hemträdgården 2009, nr. 2, s. 33-36
- Mattsson, Johnny (2009). *Planera med perenner 3*, Hemträdgården 2009, nr. 3, s. 33-36
- Mattsson, Johnny (2009). *Planera med perenner 4*, Hemträdgården 2009, nr. 4, s. 33-36
- Mattsson, Johnny (2009). *Planera med perenner 5*, Hemträdgården 2009, nr. 5, s. 33-36
- Mattsson, Johnny (2009). *Planera med perenner 6*, Hemträdgården 2009, nr. 6, s. 33-36
- Nilsson, Nina (2010). *The 'Colour Schemes' of Gertrude Jekyll – a Method of Colour Interpretation*, Acta horticulturae: technical communications of ISHS. (1963-). The Hague: Number 881, volym 2, s. 945-950

Uppsatser

- Grundberg, Julia (2009). *Att söka form*. 30 hp, SLU, Alnarp
- Klevje, Liv (2008). *Grönskande innerstadsgård – ståndortsanpassat växtval för skugga*. 15 hp, SLU, Alnarp
- Kristiansson, Eriika (2008). *Ståndortsanpassade rabatter: kompositioner med begränsat växturval*. 15 hp, Institutionen för matematik, natur- och datavetenskap, Högskolan i Gävle
- Källenas Eldstig, Pernilla (2007). *Naturlika planteringar – hur lika och hur är de lika naturen?* 10 hp, SLU, Alnarp
- Nyberg, Karolina, (2010). *Perenner i offentlig miljö – en samling exempel och erfarenheter*. 30 hp, SLU, Alnarp
- Marnelius, David (2008). *En skogsträdgård i staden – underlag för att anlägga en skogsträdgård i Stenparken i Majorna, Göteborg*. 21 hp, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet
- Sellin, Emelie (2010). *Norrländsk känsla för Japan*. 15 hp, SLU, Alnarp
- Tordai, Frida (2007). *Villa Berg – gestaltningsförslag inspirerat av funktionalismen*. 10 hp, SLU, Alnarp

Elektroniska källor

- Nationalencyklopedin Sökord; *Minimalism*. Hämtad från www.ne.se, 2010-12-11
- Nationalencyklopedin Sökord; *Romantisk*. Hämtad från www.ne.se, 2010-12-11
- Nationalencyklopedin Sökord; *Stil*. Hämtad från www.ne.se, 2010-12-11

Övriga källor

- Björklund, Maria & Paulsson, Ulf (2003). *Seminarieboken-att skriva, presentera och opponera*. Lund: Studentlitteratur